

प्रसो ६००.

श्री.

संन्यास दीक्षा प्रतिबंधक निबंधना मुसदा उपर विचार
करवा निमायली समितिनुं

निवेदन

वडोदरा सरकारी छापखानुं.

१९३२.

किंमत रु. ०-११-०.

શ્રી.

સંન્યાસ દીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધ સમિતિનું નિવેદન.

અનુક્રમણિકા.

પરિચ્છેદ અંક.

બાબત.

પૃષ્ઠાંક.

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રાથમિક હકીકત.

૧	વડોદરા રાજ્યની ધારાસભામાં રજ થયેલો ઠરાવ.		૧
૨	ઠરાવ પાછો खेंची લેવાયો.	...	૧
૩	દીક્ષાપ્રતિબંધક નિબંધનો સ્વરહો.		૨
૪	સમિતિની નિમણૂક.		૨
૫	સૂચનાઓ મંગાવી.		૨
૬	સૂચનાઓનો પ્રકાર.		૩
૭	વિશેષ ઁલાસો કરી લીધો.		૩
૮	નિવેદનમાં સમાવેશ કરેલી બાબતો.		૩

પ્રકરણ ૨ જું.

સંન્યાસ.

૯	સંન્યાસ લેવાનો ઉદ્દેશ.		૪
---	------------------------	------	---

ઈસ્લામ ધર્મ.

૧૦	ઈસ્લામ ધર્મમાં સંન્યાસ નથી.		૪
----	-----------------------------	------	---

ખ્રિસ્તી ધર્મ.

૧૧	ખ્રિસ્તી ધર્મમાં સંન્યાસ નથી.		૫
----	-------------------------------	------	---

શ્રોરોસ્ટ્રીયન ધર્મ.

૧૨	શ્રોરોસ્ટ્રીયન ધર્મમાં સંન્યાસ નથી.		૫
----	-------------------------------------	------	---

હિન્દુ ધર્મ.

૧૩	હિન્દુ ધર્મમાં સંન્યાસ.		૬
૧૪	સંન્યાસ ક્યારે લઈ શકાય.		૬
૧૫	હિન્દુધર્મમાં જુદા જુદા પ્રકારના સંન્યાસ.		૭
૧૬	સાધુ સંસ્થા.		૮
૧૭	ઢોંગી સાધુ.		૯

પરિષ્કેદ અંક.

બાબત.

પૃષ્ઠાંક.

જૈન ધર્મ.

૧૮	જૈન ધર્મમાં સંન્યાસ દીક્ષા.		૯
૧૯	જૈન ધર્મના સંપ્રદાય—શ્વેતાંબર અને દિગંબર.		૯
૨૦	સ્થાનકવાસી સંપ્રદાય.		૧૦
૨૧	તેરાપંથી.		૧૧
૨૨	જૈન ધર્મમાં દીક્ષા.		૧૧
૨૩	જૈન સાધુએ પાઠવાનાં પાંચ વ્રતો.		૧૧
૨૪	કોણ દીક્ષા લઈ શકે.		૧૧
૨૫	દીક્ષા માટે નાલાયકી.		૧૨
૨૬	જૈનોમાં ધરો ત્યાગ.		૧૩
૨૭	દીક્ષા આપનાર ગુરુની લાયકાત.		૧૩
૨૮	દીક્ષાના ઉમેદવારની પરીક્ષા કરવી.		૧૫
૨૯	જૈન દીક્ષાની ક્રિયા.		૧૬
૩૦	આચાર્ય.		૧૭
૩૧	ગચ્છ.		૧૭
૩૨	હિન્દુ અને જૈન સાધુ રચનાની સરખામણી.		૧૭
૩૩	સંઘની સાધુ ઉપર અસર.		૧૮
૩૪	શ્રાવકોની સાધુ ઉપર સત્તા.		૧૯
૩૫	સાધુઓની શ્રાવકો ઉપર સત્તા.		૨૦
૩૬	સમાજમાં અને ત્યાગી સંસ્થામાં સુધારાની આવશ્યકતા.		૨૦

પ્રકરણ ૩ જું.

અયોગ્ય દીક્ષા અપાય છે કે?

૩૭	અયોગ્ય દીક્ષા.		૨૧
૩૮	નિર્ણય કરવાના મુદ્દા.		૨૩
૩૯	સગીરને ફોસલાવવાનો આરોપ.		૨૩
૪૦	સાધુઓ દીક્ષા માટે નસાડે મગાડે છે કે કેમ?		૨૪
૪૧	સમજવગરનાને દીક્ષા અપાય છે ?		૨૬
૪૨	સગીરોને છૂપી રીતે દીક્ષા અપાય છે.		૨૭
૪૩	સોઢવર્ષની ઉપરનાને દીક્ષા લેતી વખતે માબાપ વિગેરેની સંમતિની અપેક્ષા.		૨૯
૪૪	માતા પિતા વિગેરેની સંમતિની આવશ્યકતા.		૩૨

રિચ્છેદ અંક.	બાબત,	પૃષ્ઠાંક.
૪૬	મરણપોષણની જવાબદારી સંબંધી એક જૈનમુનિના વિચારો.	૩૩
૪૬	માતાપિતા અને પત્નીને નિરાધાર મૂકવાં એ યોગ્ય નથી.	૩૩
૪૭	સોઠ વર્ષની ઉમરના દીક્ષા લેનાર હસમની તેની સ્ત્રી પત્ન્યેની ફરજ.	૩૪
૪૮	સંઘની સંમતિ.	૩૪
૪૯	જૈન કૉન્ફરન્સોના ઠરાવો.	૩૫
૫૦	સંઘની સંમતિની આવશ્યકતા નથી.	૩૬

પ્રકરણ ૪ થું.

અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા શું કરવું.

૫૧	વેશધારી સાધુ બનતા કુકીરો-અને હિંદુ સાધુઓ.	૩૭
૫૨	જૈન સાધુ.	૩૭
૫૩	જે તે ધર્મના અનુયાયીઓની ફરજ.	૩૭
૫૪	લાલા સુખબીરસિંહનો ધરડો.	૩૮
૫૫	સંન્યાસ દીક્ષામાં માત્ર નસાડયા ભગાડયાનો સવાલ નથી.	૩૯
૫૬	સમાજને નુકસાન થાય તેવી બાબતો સમાજ અટકાવી શકે નહીં તો તે અટકાવવાની રાજ્યની ફરજ.	૪૦
૫૭	દીક્ષાના વિરોધીઓની દલીલ.	૪૦
૫૮	જે તે ધર્મના અનુયાયીઓ સુધારા કરે છે તે ઇચ્છવા જોગ છે.....	૪૧
૫૯	બાઝદીક્ષા માત્ર અપવાદ રૂપ હતી.	૪૨
૬૦	કમીમાં કમી ૧૬ વર્ષની અંદર દીક્ષા આપવી યોગ્ય નથી.	૪૩
૬૧	દીક્ષા લેવાની ઉમરમાં ફેરફાર કરવાથી ધર્મના મૂલ્ય સિદ્ધાંતોમાં ફેરફાર થતો નથી.	૪૪
૬૨	ગૌણ બાબતમાં કરેલા ફેરફારોનાં ઉદાહરણો.	૪૫
૬૩	મોટી ઉમરે દીક્ષાવાળા માટે શાસ્ત્રના આધારો.	૪૭
૬૪	બાઝદીક્ષિતજ વિવ્દાન થઈ શકે એમ કાંઈ નથી.	૪૮

પ્રકરણ ૫ મું.

કાયદો.

૬૫	બંદોબસ્ત કરવાની બાબતો.	૪૯
૬૬	કાયદો કરવાની આવશ્યકતા.	૫૦
૬૭	કાયદાનો અમલ કેવો થશે.	૫૧
૬૮	પ્રસિદ્ધ થયેલા ધરડામાં કેવો ફેરફાર કરવો તે બાબત.	૫૨

परिच्छेद अंक.	बाबत.	पृष्ठांक.
६९	१६ वर्षीय कमी उमरना माटे दीक्षानो प्रतिबंध.	 ९२
७०	सोळ वर्षनी उमरना विशेष प्रकारनी बुद्धिवाळा बाळको माटे अपवाद करवानी जरूर नथी.	 ९३
७१	१६ वर्ष तथा ते उपरनी उमरना सखसो माटे दीक्षा लेवानी छूट.	 ९४
७२	स्त्री के घणीनी समतिनां कारणो.	 ९४
७३	संधनी संमतिनी अपेक्षा न होवा विषे.	 ९४
७४	संमति माटे पुरावो केवो होवो जोईए.	 ९५
७५	दीक्षा छोडी देनारनो मिलकत उपरनो हक्क.	 ९५
७६	फरियाद.	 ९६
७७	शिक्षा.	 ९७
७८	निबंधनो सुधारलेो खरडो.	 ९७
७९	उपसंहार.	 ९७
८०	आभार प्रदर्शन.	 ९८
परिशिष्ट १ जुं.		 ९९
” २ जुं.		 ६५
” ३ जुं.		 ६६

સન્યાસ દીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધ સમિતિનું નિવેદન.

—+••+—

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રાથમિક હકીકત.

કેટલાંક વર્ષથી જૈન ધર્મને લગતાં અને બીજાં કેટલાંક વર્તમાનપત્રોમાં એવી મતલબની ચર્ચા ઉભી થઈ છે કે જૈન ધર્મના સાધુઓ વડોદરા રાજ્યની ધારાસભામાં રજૂ થયેલો ઠરાવ. કુમઠી વયના બાલકોને ફોસલાવીને નસાડી ભગાડી લઈ જાય છે અને તેમનાં માબાપ અગર વાલીની સંમતિ મેલ્યા વગર તેમને દીક્ષા આપી દે છે; તેથી તેમનાં માબાપની સ્થિતિ કફોડી થાય છે એટલુંજ નહીં પણ એવી અયોગ્ય રીતે અપાતી દીક્ષાને લીધે જૈન સંઘ પૈકી એવી દીક્ષાનો ઢાંકપિછોડો કરનારા અને તેનો વિરોધ કરનારા એવા બે પક્ષ પડી કજિયા, કંકાસ અને અરસપરસ વિરુદ્ધ લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે અને કોઈ કોઈવાર દિવાની ફોજદારી ન્યાયાધિશીમાં ફરિયાદો દાખલ થવાના પ્રસંગ પણ આવે છે. તે ઉપરથી એવી અનિષ્ટ પદ્ધતિ બંધ થાય અને દીક્ષા આપવા જેવી મહત્વની ધર્મ સંબંધી બાબતનું નિયમન રહે એવા હેતુથી વડોદરા રાજ્યની ધારાસભામાં વડોદરા વિભાગ તરફથી ચૂંટાયેલા સભાસદ રા. રા. લલ્લુભાઈ કિશોરભાઈ પટેલે તારીખ ૧૯-૧૨-૧૯૨૯ ને રોજ નીચે પ્રમાણે ઠરાવ ચર્ચા માટે રજૂ કર્યો હતો:—

“ નાહની ઉમરમાં માણસોને દીક્ષા આપી ત્યાગી બનાવવામાં આવે છે, તેથી કુમઠી વયનાં અને કાચી બુદ્ધિનાં માણસો સમજવગર દીક્ષા લે છે અને ત્યાગી બને છે, તેથી ઘણા પ્રસંગે અનર્થ થાય છે. માટે જેની ઉમરના ૨૧ વર્ષ પુરાં થયાં ન હોય તેવા કોઈ પણ માણસ, સ્ત્રી અગર પુરુષને સંસાર ત્યાગની દીક્ષા આપી શકાય નહીં તથા જેની ઉમરનાં ૨૧ વર્ષ પુરાં થયાં હોય પણ ૩૦ વર્ષ પુરાં થયાં ન હોય તેવા માણસને પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધિશીની પરવાનગી મેલ્યા શિવાય સંસારત્યાગ કરવાની દીક્ષા આપી શકાય નહીં એવું ધોરણ ઠરાવવા આ ધારાસભા શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરે છે. ”

૨. આ ઠરાવના સંબંધમાં ધારાસભાના અધ્યક્ષ (નામદાર દિવાન) સાહેબે જુલાસો કર્યો હતો કે આ ઠરાવની તરફેણમાં તેમજ ઠરાવ પાછો ખેંચી લેવાયો. વિરુદ્ધમાં જૂદી જૂદી સંસ્થાઓ તથા લોકો તરફથી મારા ઉપર સંખ્યાબંધ તારો આવેલા છે, તેથી આ બાબતમાં તપાસ કરી દીક્ષા ઉપર કંઈ

કાયદેસર અંકુશની જરૂરિયાત છે કે કેમ તેનો વિચાર કરવામાં આવશે. ૯ ઉપરથી રા. રા. લલ્લુભાઈ પોતાનો ઠરાવ પાછો खेंची લીધો હતો.

૩. આ પછી વર્તમાનપત્રોમાં થતી વિશેષ ચર્ચા અને સરકાર આગળ આવેલી બીજી હકીકત ઉપરથી પ્રથમદર્શનીય એમ જણાયું હતું કે સાધુ, સંન્યાસી, યતિ, યોગી, વેરાગી વિગેરે લોકો તરફથી અજ્ઞાન બાઝકોને સંન્યાસ ઇટલે સંસાર ત્યાગ કરવાની દીક્ષા આપવામાં આવે છે તેથી અનેક અનર્થ થાય છે, તે અટકાવવા કાંઈક પ્રતિબંધ મુકવો ઇષ્ટ છે માટે પરિશિષ્ટ ૧ વાળો કાયદાનો મુસદ્દો શ્રીમંત સરકાર મહારાજા સયાજીરાવ ગાયકવાડ એમની આજ્ઞાથી રાજ્યના ન્યાયમંત્રી તરફથી તૈયાર કરી તારીખ ૩૦-૭-૩૧ ની આજ્ઞાપત્રિકામાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે સંબંધે કોઈને કાંઈ સૂચના કરવાની હોય તો તે ખરડો પ્રસિદ્ધ થયાની તારીખથી બે માસની અંદર મોકલવા જણાવ્યું હતું.

૪. ૯ ખરડાના સંબંધમાં જે સૂચનાઓ આવે અગર પોતાને યોગ્ય લાગે તેવી સમિતિની નિમણૂક. બીજી મંગાવી આ વાતમાં આગળ શી રીતે કરવું ૯ વિષે સરકારમાં નિવેદન કરવાને દિવાન હુકમ અંક. ૦ તારીખ ૧૬-૮-૩૧ (પરિશિષ્ટ ૨) થી નીચે પ્રમાણે સમિતિ તારીખ ૧૬-૮-૩૧ ના રોજ નિમવામાં આવી હતી:-

પ્રમુખ.

મે. રા. બા. ગોવિંદભાઈ હાથીભાઈ દેસાઈ, બી. એ., એલ. એલ. બી.
(નિવૃત્ત નાયબ દિવાન.)

સભાસદો.

મે. રા. રા. વિષ્ણુ કૃષ્ણરાવ ધુરંધર, બી. એ., એલ. એલ. બી., એડવોકેટ.
(ન્યાયમંત્રી, વડોદરા રાજ્ય).

મે. રા. રા. અબ્રાહમ આ. કેહીમકર, બી. એ., એલ. એલ. બી.
(નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ વડોદરા).

સેક્રેટરી.

રા. રા. પુષ્કરરામ વામનરામ મહેતા, એમ. એ., એલ. એલ. બી.
(નાયબ ન્યાયમંત્રી, વડોદરા રાજ્ય).

૫. પ્રસિદ્ધ થયેલા ખરડાની વિરુદ્ધમાં અગર લાભમાં જેમને જે કાંઈ હકીકત જાહેર કરવી હોય તે જાહેર કરવા શરૂવાતમાં એક માસની સૂચનાઓ મંગાવી. મુદત આપવામાં આવી હતી; તે ઉપરાંત સમિતિ ૯ બીજી બે માસની મુદત આપી હતી અને તે પછી પણ જરૂર જણાઈ તે પ્રમાણે ૯ મુદતમાં બચતોવચત વધારો કર્યો હતો.

૬. સમિતિ તરફ જે સૂચનાઓ આવી હતી તેમાં કેટલીક કાયદો કરવાની વિરુદ્ધની અને કેટલીક કાયદો કરવાની તરફેણની હતી. સૂચનાઓનો પ્રકાર.

કાયદો કરવાની વિરુદ્ધની સૂચનાઓમાં મુખ્ય દલીલ એ बताववामां આવી હતી કે દીક્ષાથી કંઈ બનર્ય થતો નથી, સગીરોને નસાડી ભગાડી લઈ જઈ દીક્ષા આપવાનું કહેવામાં આવે છે તે છેલ્લું છે. દીક્ષાનો પ્રતિબંધ કરવાનો કાયદો કરવાની કંઈ જરૂર નથી અને તે સરકારથી થઈ શકે પણ નહીં, જો તે કરવામાં આવશે તો સાધુસંસ્થાનો નાશ થઈ ધર્મને ઘણી હાનિ થશે. કાયદો કરવાની તરફેણની સૂચનાઓ એવી મતલબની હતી કે કુમળી વયનાં બાલકોને માવાપની અને પરણેતરની સંમતિ વગર દીક્ષા આપી દેવાનો પ્રકાર બંને છે તેથી ઘણું અનિષ્ટ થાય છે અને તે અટકાવવાને કાયદો થવાની જરૂર છે. કાયદો કરવાની વિરુદ્ધતા કે તરફેણની બધી સૂચનાઓ જૈનધર્મના અનુયાયી તરફથી આવી હતી. હિંદુ, મુસ્લીમ વિગેરે બીજા ધર્મના અનુયાયીઓ તરફથી કાયદાના લાભમાં કે વિરુદ્ધમાં કંઈ પણ સૂચના આવી નહોતી. આ ઉપરથી એવું અનુમાન થઈ શકે છે કે શ્રીમંત સરકારે કરવા ધારેલા કાયદાના સંબંધમાં જૈન શિવાય બીજા કોઈ ધર્મવાળાનો વિરોધ નથી.

૭. સમિતિ તરફ આવેલી કેટલીક સૂચનાઓના સંબંધમાં વિશેષ ધ્યાન કરી લેવાની જરૂર જણાયાથી સમિતિને યોગ્ય જણાયું તે વિશેષ ધ્યાન કરી લીધો. પ્રમાણે એકંદર ૨૫ સમયે સમિતિએ પોતાની રુબરુ બોલાવી જુબાની તરીકે હકીકત પુછી લીધી હતી. આ ઉપરાંત વડોદરા કોલેજના સંસ્કૃતના પ્રોફેસર ગોવિંદલાલ મટ એમ. એ., તથા વડોદરા ઓરિએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટના ડાયરેક્ટર ડૉક્ટર વિનયતોષ મહાચાર્ય એમ. એ., પીએચ. ડી. પાસેથી હિંદુ તથા જૈન શાસ્ત્રમાંના સંન્યાસ દીક્ષા સંબંધી ફરમાનની નોંધ કરાવી લેવામાં આવી હતી; તેમ પ્રમાણ તરીકે ગણાતા ગ્રંથો પણ જોવામાં આવ્યા હતા.

૮. કાયદો કરવાની તરફેણમાં તથા તેની વિરુદ્ધમાં જે એકંદર હકીકત આવી હતી તે વિચારમાં લેતાં સમિતિ જે નિર્ણય ઉપર આવી નિવેદનમાં સમાવેશ કરેલી છે તેનું આ નિવેદન સાદર કરવામાં આવે છે. પ્રાથમિક હકીકતના આ પહેલા પ્રકરણ પછી બીજા પ્રકરણમાં આપણે ત્યાં પ્રચલિત મુખ્ય ધર્મોમાં સંન્યાસ દીક્ષા સંબંધે શી રીતે ઓળખી છે તે ટુંકામાં દર્શાવ્યું છે. દીક્ષા આપવામાં કંઈ અયોગ્યપણું થાય છે કે કેમ તેનો વિચાર ત્રીજા પ્રકરણમાં કર્યો છે, તે અટકાવવા શું કરવું તે ચોથા પ્રકરણમાં બતાવ્યું છે; અને કાયદો કરવાની જરૂર છે કે નહીં અને હોય તો તે કેવા પ્રકારનો કરવો જોઈએ અને પ્રસિદ્ધ થયેલા સરનામાં કેવો ફેરફાર કરવાની આવશ્યકતા છે એ પાંચમાં પ્રકરણમાં દર્શાવ્યું છે.

પ્રકરણ ૨ જું.

સંન્યાસ.

૧. હિંદુ, જૈન અને બીજા કેટલાક ધર્મમાં ઈવી માન્યતા છે કે કર્યા કર્મ ભોગવવાનાં છે અને જ્યાં સુધી કર્મનો ક્ષય થઈ જીવાત્મા સંન્યાસ લેવાનો ઉદ્દેશ.

પરમાત્મા સાથે મઠી જઈ મોક્ષ ન થાય ત્યાં સુધી કરેલાં કર્મ પ્રમાણે પુનર્જન્મ લેવો પડે છે. જે કર્મનાં ફલ માણસથી વર્તમાન જીવનમાં પૂરેપૂરાં ભોગવી લેવાતાં નથી તે મૃત્યુ પછી પળ વઝગી રહે છે અને નવાં ભવનું કારણ બને છે. તેવો પ્રસંગ બને તેટલો થોડો આવે અને કર્મનો ક્ષય થઈ મુક્તિ મળે એટલા માટે સંસારના ભૌતિક પ્રયાસોને અસાર માનીને તેનો ત્યાગ કરી ધાર્મિક ધ્યાન ધરવા અને તપ કરવા હિંદુ અને જૈન ધર્મમાં સંન્યાસ લેવામાં આવે છે; અને કેટલાક ધર્મમાં સંન્યાસ ન લેતાં દુનિયામાં રહીનેજ સાધુજીવન ગાઢવામાં આવે છે. આ બાબતમાં પ્રચલિત મુખ્ય ધર્મ હિંદુ, જૈન, મુસ્લીમ, જ્ઞોરોસ્ટ્રીયન અને ખ્રિસ્તી ધર્મમાં શી રીતે ઠરેલું છે તેનું ટુંકામાં દિગ્દર્શન કરવાથી કાયદાના જે ચરહાનો સમિતિય ત્રિચાર કરવાનો છે તે ઉપર કંઈ અજવાળું પડી, તેનો યોગ્ય નિર્ણય કરવાને મદદ રૂપ થશે એમ લગવાથી પ્રથમ એ જૂદા જૂદા ધર્મમાં સંન્યાસ લેવા માટે શી રીતે ઠરેલું છે તે જોઈશું.

ઈસ્લામ ધર્મ.

૧૦. ઈસ્લામ ધર્મમાં સંન્યાસ લેવાનું કાંઈ છેજ નહીં. એ ધર્મના ફરમાન પ્રમાણે સંન્યાસ લેવાયજ નહીં. ખુદ પેગંબર સાહેબે ફરમાન કર્યું ઈસ્લામ ધર્મમાં સંન્યાસ નથી. છે કે ખુદાએ મનુષ્ય માટે ઉપયોગની જે જે વસ્તુઓ પેદા કરી છે તેનો ઉપભોગ કરવાનું વર્જિત ન કરવું જોઈએ.^૧ રમજાનમાં અપવાસ કરવાનું, શરાબ નહીં પીવાનું, પાંચ વખત બંદગી કરવાનું, મક્કાની જાત્રા કરવાનું એ વિગેરે ફરમાન પેગંબર સાહેબે કરેલાં છે તે સંસારમાં રહી ધાર્મિક જીવન ગાઢવાને માટે છે. સર્વે કોઈએ ખુદા ઉપર આકીન રાખી પોતપોતાનું કર્તવ્ય કરવાનું ફરમાન કરવામાં આવ્યું છે પણ સંસારનો ત્યાગ કરી સંન્યાસી બની જવાનું કોઈ ઠેકાણે ફરમાન કરેલું નથી. ઈસ્લામ ધર્મમાં મુહાં, મોલવી, મૌલાના, પીર વિગેરે નામથી ઓઢાલાતા વિદ્વાન ધર્મગુરુઓ હોય છે પણ તે લગ્ન કરી ઘરબારી તરીકે રહી શકે છે. આવા ઉત્તમ કોટીના ધર્મગુરુઓ ઉપરાંત દરવેશ, ફકીર વિગેરે નામથી અર્ધનગ્ન અગર વિચિત્ર પોશાકમાં ભીંચ માગવા માટે રહડતા ફરતા ઇસમો જોવામાં આવે છે તે પણ ઘરબારી તરીકે રહી શકે છે. તેમાંના કેટલાક ફક્કડ (કુંવારા) તરીકે રહે છે પણ ઈવી રહેણી કરણીને ઈસ્લામ ધર્મશાસ્ત્રની કંઈ અનુમતી નથી. ફકીરોમાં બેશરા અને બાશરા એવા બે વિભાગ હોય છે. બેશરા-શરા વિરુદ્ધ વર્તનારા-પરણતા નથી પણ બાશરા-શરા પ્રમાણે વર્તનારા-પરણે છે અને ઘરબારી તરીકે રહે છે. ફકીરો ઘણા પ્રકારના હોય છે પણ તેમાં

૧ વડોદરા રાજ્યનો ૧૯૧૧ નો સેન્સસ રિપોર્ટ, પાન ૧૦૨.

અબ્દાલી અથવા ડફાલી, નક્ષબંદ, બેનવા, કલંદર, મદારી, મુસા સુહાગ, રફૈ અને રસુલ શાહી એ મુખ્ય છે.^૧ સન ૧૯૩૧ ની વસ્તી ગણતરી પ્રમાણે વડોદરા રાજ્યમાં આવા ફકીરોની સંખ્યા ૬,૪૯૯ છે અને તે ઉપરાંત બીજા ઘણા બહારથી ભીંચ માગવા આવી અહીં તહીં ફરતા ફરે છે અને ગૃહસ્થો ઘર આગળ અગર બજારમાં દુકાનદારોની દુકાન આગળ અહ્લાહને નામે પૈસા, અનાજ વિગેરે ભીંચ તરીકે લે છે. એવી ભીંચ ન આપવામાં આવે તો કેટલાક તોફાન મચાવીને પળ લે છે.^૨

ખ્રિસ્તી ધર્મ.

૧૧. ઇસ્લામની પેઠે ખ્રિસ્તી ધર્મમાં પણ સંન્યાસ લેવા જેવું કંઈ નથી. કદાચ કોઈને દુનિયાદારી ઉપર વિતરણ આવે તો તે એકાન્ત ખ્રિસ્તી ધર્મમાં સંન્યાસ નથી. જીવન ગાળે છે પણ કંઈ સંન્યાસી થઈ જતો નથી. ધર્મ-ગુરુઓ પણ ઘરબારી હોય છે. ઇસવી સન ૧૬૦૦ ના અરસામાં ખ્રિસ્તી ધર્મમાં સુધારો (રેફર્મેશન) થયો તે પહેલાં મઠ અને તેમાં રહેતા સાધુ સાધ્વીની ઘણી ધમાલ તે ધર્મમાં પણ હતી પણ તે પછી તેના પ્રોટેસ્ટન્ટ સંપ્રદાયમાંથી તે તદ્દન નિકળી ગઈ છે અને માત્ર રોમન કેથોલિક સંપ્રદાય કે જે જૂના રીત રિવાજને વળગી રહ્યો છે તેમાં રહેલી છે. પણ એવા સાધુ સાધ્વી લાયક ઉમરનાં થયે સ્વેચ્છાથી દુનિયાની ઉપાધિઓથી દૂર રહેવા માગતા હોય તોજ સાધુ સાધ્વી બને છે. સાધુ થવા ઈચ્છનાર સાધુ થતી વખતે અવિવાહિત હોવોજ જોઈએ એટલુંજ નહીં પણ તેણે ૨૧ વર્ષની વય પહેલાં ઓછામાં ઓછા ૭-૮ વર્ષ સાધુઓની ચાલતી કોલેજમાં અભ્યાસ કરી પરીક્ષામાં પસાર થવું જોઈએ. પસાર થયા પછી પણ બધાને ધર્મગુરુ (priest) તરીકે લેવામાં નથી આવતા. રોમન કેથોલિક અને ખ્રિસ્તી ધર્મના એવા બીજા સંપ્રદાયમાં પણ સાધુ થવાની ભાવના દિનપ્રતિદિન કમી થતી જાય છે. દુનિયામાં રહીને પોતાના ઉપભોગને માટે જેમ બને તેમ ઓછું ખર્ચવું અને બીજાઓને સુખી કરવા માટે જેટલું બને તેટલું બચાવી પરમાર્થ કરવાની ભાવના વધતી જાય છે અને તે મુક્તિપોજ (સાલ્વેશન આર્મી) અને બીજા સંપ્રદાયના પાદરીઓ (મિશનરીઓ) માં જોવામાં આવે છે. એમાં સમાયલો સેવાધર્મ ઘણો સ્તુત્ય છે, પણ તેને સંન્યાસ દીક્ષા સાથે કંઈ સંબંધ નથી.^૩

જોરોસ્ટ્રીયન ધર્મ.

૧૨. જોરોસ્ટ્રીયન ધર્મના અનુયાયીઓમાં ગૃહસ્થો બેહદીન કહેવાય છે અને તેમના ધર્મગુરુ દસ્તુર, અને ધર્મક્રિયા કરનાર મોબેદ જોરોસ્ટ્રીયન ધર્મમાં સંન્યાસ નથી. કહેવાય છે. પણ દસ્તુરો અને મોબેદો પણ ગૃહસ્થોની પેઠે ઘરબારી હોય છે. વઢી મોબેદો પૈકી ઘણા તો હવે પોતાનો બાપદાદાથી ચાલતો આવેલો ધર્મક્રિયા કરવાનો ધંધો છોડી દઈ ઇતર ગૃહસ્થોની પેઠે

૧ કુરાન ૫, ૮૯.

૨ વડોદરા રાજ્યનો ૧૯૧૧ નો સેન્સસ રિપોર્ટ, પાન ૧૦૨.

૩ Dictionary of Religion and Ethics Vol. 1. 4.

વેપાર, નોકરી વિગેરે પળ કરે છે. તેમનામાં દુનિયાનો ત્યાગ કરી સંન્યાસ લેવાનું કંઈ હોતું નથી.^૧

હિંદુ ધર્મ.

૧૩. હિંદુ ધર્મમાં શ્રુતિ (વેદ) અને સ્મૃતિ પ્રમાણે બ્રહ્મ સત્ય અને જગત્ મિથ્યા છે અને આખરે જીવાત્મા પરમાત્મામાં અંતર્ગત થઈ જવાનું હિંદુ ધર્મમાં સંન્યાસ. છે તેથી એવો શુભ પ્રસંગ વ્હેલો આવે અને કર્મની ઉપાધિમાં પડવું ન પડે એટલા માટે સંસારના ભૌતિક પ્રયાસોને અસાર માની મોક્ષ મેઢવવાને માટે પ્રાચીન કાઢથી ધ્યન ધરવામાં અને તપ કરવામાં જીવન ગાઢવા સંન્યાસ લેવાની રીત ઢાખલ થઈ હતી. પહેલાં તો બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર એ ચાર મૂઢ વર્ણ પૈકી મુખ્યત્વે કરીને બ્રાહ્મણજ સંન્યાસ લેતા અને બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસ એવા જિંદગીના ચાર આશ્રમ ઠરાવેલા હતા તે પૈકી વાનપ્રસ્થામત્ર પૂરો કર્યા પછી સંન્યાસ લેતા. પાછઢથી ગમે તે આશ્રમમાંથી અને ગમે તે વર્ણના લોકોએ સંન્યાસ લેવાની પ્રથા પડી ગઈ હતી.^૨

૧૪. ક્યારે સંન્યાસ લઈ શકાય એ વાબત શાસ્ત્રના ગ્રંથોમાં મતભેદ છે. સંન્યાસ ક્યારે લઈ શકાય. ^૩સંન્યાસોપનિષદમાં કહેલું છે કે જેને વિતરાગ થયો હોય તેજ સંન્યાસ લઈ શકે. વિતરાગ થયા વગરનો સંન્યાસ લે તો નરકમાં પડે. સંન્યાસ વાનપ્રસ્થાશ્રમ પૂરો કર્યા પછી લેવાય કે તેની પહેલાંના ગમે તે આશ્રમમાંથી લઈ શકાય એ વિષે શાસ્ત્રના ગ્રંથોમાં મતભેદ છે. કેટલાકનો મત એવો છે કે વાનપ્રસ્થાશ્રમ પૂરો કર્યા વગર સંન્યાસ લઈ શકાય નહીં. બ્રહ્મચર્યાશ્રમ પૂરો કર્યા પછી ગૃહસ્થાશ્રમમાં ઢાખલ થઈ તે પૂરો કર્યા પછી વાનપ્રસ્થાશ્રમમાં ઢાખલ થવું જોઈએ અને તે પછી મરજી હોય તો સંન્યાસ લઈ શકાય.^૪ સંન્યાસોપનિષદમાં કહ્યું છે કે પહેલાં ત્રણ આશ્રમ પૂરા કર્યા પછી સંન્યાસ લેવાની ઇચ્છા રાખનારે તેનાં માવાપ, સ્ત્રી, પુત્ર અને બીજાં સગાં સંબંધીનું અનુમોદન લેવું જોઈએ અને પોતાની મિલકતની ધર્માદા વગેરેમાં વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.^૫ કૌટિલ્યના અર્થશાસ્ત્રમાં તો એમ પળ કહેલું છે કે બૈરી છોકરાંના નિર્વાહ માટે ગોઠવળ કર્યા વગર કોઈ સંન્યાસ લે તો તેનો રાજાએ ૨૬૦ પળ ઢંડ કરવો જોઈએ. બ્રહ્મચર્યાશ્રમ પૂરો કર્યા પછી પરળવાનું, પુત્રોત્પત્તિ કરવાનું, અને યજ્ઞ કરવાનું યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિમાં ફરમાવ્યું છે. અને વિશેષમાં કહ્યું છે કે એ પ્રકારનું જ્ઞળ (દેવું) અદા કર્યા વગર મોક્ષને માટે સંન્યાસ લેવાની

૧ સન ૧૯૧૧ નો વડોદરા રાજ્યનો સેન્સસ રિપોર્ટ, પાન ૧૦૪.

૨ (૧) વૈશ્ણવ ધર્મ પ્રશ્ન ૧૦.

(૨) યતિ ધર્મસંગ્રહ ૧૫૮.

૩ સંન્યાસોપનિષદ, પાન ૬૩, ૬૪.

૪ ગૌતમ ધર્મસૂત્ર, પાન ૨૧, ૨૨.

૫ સંન્યાસોપનિષદ ૨૩૬.

પાત્રતા આવતી નથી.^૧ મનુસ્મૃતિમાં પણ મનુષ્યના જિંદગીના ચાર ભાગ કરી પહેલા ત્રણ ભાગ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, ગૃહસ્થાશ્રમ, અને વાનપ્રસ્થાશ્રમમાં ગાળી, છેવટના ચોથા ભાગમાં સંન્યાસ લેવાનું કહેલું છે.^૨ જાબાલોપનિષદમાં કહેલું છે કે મરજી હોય તો બ્રહ્મચારી કે વીજા ગમે તે આશ્રમમાંથી સંન્યાસ લઈ શકાય.^૩ કારણ કે વૈરાગ્ય ઉપજે કે તુરત સંન્યાસ લેવાનો છે. જાબાલોપનિષદનો મત તે પછીની સ્મૃતિમાં અને નિબંધોમાં સ્વીકારાઈ છે અને તેથી પહેલા આશ્રમમાંથી સંન્યાસ લેવાય તો તે સશાસ્ત્ર ગણાય છે. વેદનું અધ્યયન કરવાનું, લગ્ન કરી પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાનું અને યજ્ઞ કરવાનું એ ત્રણ પ્રકારના ઋણ અદા કર્યા પછી મોક્ષ માટે સંન્યાસ લઈ શકાય એમ મનુસ્મૃતિમાં કહેલું છે.^૪ પણ મિતાક્ષરા પ્રમાણે ત્રણ ઋણ અદા કરવાનું બંધન કોઈ બ્રહ્મચારી અવસ્થામાં સંન્યાસ લે તેને લાગુ પડતું નથી. કારણ કે બ્રહ્મચારીનું કર્તવ્ય તો માત્ર વેદનું અધ્યયન કરવાનું છે.^૫ સંસ્કાર પ્રકાશમાં પણ ગૃહસ્થાશ્રમ વગેરેમાં દાખલ થયા વગર એકદમ સંન્યાસ લેવાની બ્રહ્મચારી માટે છૂટ રાખેલી છે.^૬ નારદ પરિવ્રજક ઉપનિષદમાં જેમનાથી સંન્યાસ લઈ શકાય નહીં તેમની યાદી આપેલી છે તે ઉપરથી જણાય છે કે બાઝકથી સંન્યાસ લઈ શકાય નહીં.^૭ બાઝક કોને કહેવું તે વિષે કંઈ ઠરાવેલું જણાતું નથી. પણ ઉપનયનનો સંસ્કાર ૧ થી ૮ વર્ષની ઉમરે કરવા કહેલું છે તેથી જેને ઉપનયન સંસ્કાર ન થયો હોય અને જે બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાં દાખલ થયો ન હોય તેને બાઝક કહી શકાય. પહેલાં તો ઉપનયન થયા પછી બાઝક તેના ગુરુને ત્યાં અભ્યાસ કરવા જતો; દસ બાર વર્ષ પછી પરણવા લાયક થાય ત્યારે તેને ગુરુને ત્યાંથી ઘેર તેડી લાવવામાં આવતો અને ઘેર પાછો આવી પરણે ત્યાં સુધી બ્રહ્મચારી ગણાતો. હાલ તો ઉપનયન આપ્યા પછી ગુરુને ત્યાં જવા માટે જરાક દોડી ગયા પછી તેને તુરત ઘેર લાવવામાં આવે છે. બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાં દાખલ થયા પછી અને વેદનો અભ્યાસ કર્યા પછી બ્રહ્મચારીને સંન્યાસ લેવો હોય તો તે પ્રમાણે કરવા છૂટ રાખેલી છે.

૧૧. હિન્દુધર્મના અનુયાયીઓમાં હાલના વ્યક્તિમાં મોટી ઉમરે પણ સંન્યાસ લેનારા થોડાજ હોય છે. જે ગૃહસ્થાશ્રમ પૂરો કરી નિવૃત્તિ પામ્યા હોય તે પૈકી કોઈકજ-ઘણું કરીને માત્ર બ્રાહ્મગો-માંથી-જિંદગીના છેવટનાં વર્ષોમાં સંન્યાસ લે છે. એવો સંન્યાસ ઘણી વયે તો મરણ પહેલાં થોડા વયે અગાઉ લેવામાં આવે છે. સંન્યાસી થવાની ઇચ્છાવાળાનું માર્થું મુંઢવામાં આવે છે. તેને જનોઈ હોય તો તે તોડી નાંખવામાં

૧ યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ પાન ૧૧૧.

૨ મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૬ શ્લોક ૩૩.

૩ સંન્યાસોપનિષદમાં જાબાલોપનિષદ પાન ૪૩.

૪ મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૬ શ્લોક ૩૫.

૫ યાજ્ઞવલ્ક્યસ્મૃતિ પાન ૨૦૦.

૬ સંસ્કાર પ્રકાશ પાન ૫૭૨.

૭ સંન્યાસોપનિષદ પાન ૬૨.

આવી તેને રુદ્રાક્ષની માળા પહેરાવવામાં આવે છે. ભગવાં કપડાં પહેરાવવામાં આવે છે, હાથમાં દંડ આપવામાં આવે છે, અને ગીરી, પુરી, વન, તીરથ, આશ્રમ, સરસ્વતી ત્રિગેરે જેને છેડે આવે તેવાં નવાં નામ આપવામાં આવે છે. પરંતુ આ શિવાય બીજા પળ સંન્યાસ છે અથવા સંન્યાસ લીધો હોય એવો ડોઢ કરે છે. અને જોગી, યોગી ત્રિગેરે નામથી ઓઢાયા છે. કોઈપણ ન્યાતનો ઇસમ જોગી કે યોગી થઈ શકે છે. યોગીઓમાં કેટલા સંપ્રદાયો પળ હોય છે તેમાં કાનફટી, અને ઓઘડ એ બે મુખ્ય છે. તેઓ રુદ્રાક્ષ પહેરે છે, લંગોટી વાઢે છે અથવા ગેરુ રંગનાં કપડાં પહેરે છે, માથે જટા રાખે છે અને કપાઢમાં તથા શરીરે મ્હૂત લગાડે છે. તેઓ કોઈ મઠમાં રહે છે અગર ફરતા ફરે છે. કાનફટીના કાનના નિચલા ભાગમાં લાકડાની ચરકી ઘાલેલી હોય છે અને તેમનાં નામને છેડે ‘ નાથ ’ શબ્દ લગાડેલી હોય છે. ઓઘડના નામને છેડે ‘ દાસ ’ લગાડે છે, અને કાઢા દોરામાં પરોવેલી લાકડાની મૂંગલી તેમના ગઢા ઉપર લઢકતી રાખે છે. આવા યોગીઓમાં કેટલાક સંસ્કારી અને ચારિત્રવાન હોય છે. પળ મોટો ભાગ અજ્ઞાન, ઢોંગી અને માત્ર પેટને માટે યોગી, જોગી કે સાધુ બનેલો હોય છે. આવા યોગી સંસારમાં પાછા આવેલા તે ઉપરથી ગોસાઈ, જોગી, રાવઢીયા, મરથરી ત્રિગેરે નવી ન્યાતો બનેલી છે.

૧૬. ગુજરાતમાં (૧) શૈવ અને (૨) વૈષ્ણવ એ બન્ને સંપ્રદાયમાં સાધુ હોય છે.

શૈવ સંપ્રદાયના સાધુ (૧) બ્રહ્મચારી (૨) સંન્યાસી (૩)

સાધુ સંસ્થા.

દંડી અગર (૪) પરમહંસ તરીકે ઓઢાયા છે. વૈષ્ણ-

વોમાં (૧) રામાનુજ (૨) રામાનંદી (૩) રામસ્નેહી (૪) સ્વામીનારાયણ અને (૫) સંતરામ એ મુખ્ય સંપ્રદાયના સાધુ હોય છે. પુષ્ટિમાર્ગી વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમાં આચાર્ય ઘરબારી હોય છે અને સાધુ બિલકુલ હોતા નથી; પળ સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયમાં આચાર્ય ઘરબારી હોય છે પળ સાધુ બ્રહ્મચારી હોય છે. ઇતર સંપ્રદાય પૈકી ઘણામાં આચાર્ય અને સાધુ બન્ને બ્રહ્મચારી તરીકે રહે છે પળ તેમના મઠમાં ગૃહસ્થો તરીકેનો ઠાઢમાઢ હોય છે અને તેમની રહેણી કરણી પળ ગૃહસ્થોના જેવીજ હોય છે; ફેર માત્ર એટલો કે તેમનું માથું મુંડાવેલું હોય છે અને કપડાં મ્હગવાં હોય છે. કમાવાની કંઈ પળ તસ્દી લીધા વગર તેમના અનુયાયીઓ તરફથી મઢતી કિંમતી મેટોથી તેમણે મોગવવાના વૈમ્ભવની સર્વ જરૂરિયાતો તેમને મઢી રહે છે તેથી તેઓ સંસારીઓ કરતાં પળ વધારે મુખચેન મોગવે છે. તેમને જોઈતા ચેલા પળ સહેજમાં મઢી આવે છે; કારણ કે તે પળ સંસારત્યાગની લાગણીથી નહીં પળ ગાદીપતિ, મઠાધિપતિ વગેરે થવાના લોમ્થી અગર વગર મહેનતે મિષ્ટાન્ન મઢવાની લાલચથી દોરવાઈ સાધુ થવાને ઉમેદવાર થયા હોય છે. તેમના પૈકી કોઈકજ ‘ બ્રહ્મ સત્યં જગન્મિથ્યા ’ ની ટરી માવનાથી સાધુ થયેલા હોય છે. ટરી સાધુ માવનાવાઢા સાધુ થોડાજ હોય છે અને તે પોતાના ગુરુની પાસે દીક્ષા લઈ તેમની સાથે કષ્ટ મોગવતા ફરતા ફરે છે અગર તો જો ગુરુ મઢધારી કે મંદીર-વાઢો હોય તો તેના મઢ કે મંદીરમાં રહી ધર્મપ્રચોનો અમ્યાસ કરે છે અને કોઈ કોઈ તો ઉપ્ર તપ કરે છે.

૧૭. ઘણાંક હિન્દુ સાધુમાં તેમનાં કપડાં શિવાય બીજા કંઈ સાધુગુણ હોતા નથી. સાધુ, સંન્યાસી એ વિગેરે નામ ધારણ કરી ઘણાં ઢોંગી સધુ.

જળ દેવસ્થાન, તીર્થસ્થાન વિગેરે ઠેકાણે પડ્યા પાથરી જોવામાં આવે છે તેમ ટોળાબંધ કે છૂટા ફરતા જોવામાં આવે છે; તે બધા હિંદુધર્મ શાસ્ત્રાનુસાર થયેલાં ધર્મોપદેશો સંન્યાસી નથી હોતા. મોઝા, ભાવિક હિન્દુઓ અને વિશેષ કરીને હિન્દુ સ્ત્રીઓ સાધુઓને મહારાજ, બાપજી, એ વિગેરે નામથી સંબોધી ધાર્મિક ભાવનાથી પવિત્ર માને છે અને તેમને માટે સદાવ્રત સ્થાપન કરીને અંગર પોતાને આગળે માંગવા આવે ત્યારે અન્ન વિગેરે આપીને તેમને પોષે છે અને તેથી ઉદર નિર્વાહ માટે હજારો લોકો સાધુના વેષમાં ફરતા જોવામાં આવે છે. તેઓ દુરાચારી હોય છે એટલે જ નહીં પણ સાધુનાં કપડાં પહેરેલાં છતાં ડાઘાડી રીતે સાથે રામકીઓ લઈને ફરતાં પણ શરમાતા નથી. કોઝી, વાવરી વિગેરે ગુન્હા કરનારી જાતોના લોકો પણ સાધુનો વેષ કરી ચોરી કરવાનો કે ખાતર પાડવાનો લાગ શોધતા પણ ફરતા જોવામાં આવે છે. આવા લોકોની ભરતી રક્ષણતા, રક્ષણતા, રોગપીડિત, મુલે મરતા, અપંગ આંધળાં વગેરે અન્ય પ્રકારના લોકોથી થાય છે અને તેમની સાથે સ્ત્રીઓ અને છોકરાં પણ જોવામાં આવે છે અને તે ઘણે ભાગે કાઢી આણેલાં અંગર તેમના જેવાજ રક્ષણતા રક્ષણતા માલમ પડી આવવાથી સાથે લાંબેલાં હોય છે. આવા હિંદુસ્થાનમાં લગભગ સાઠ લાખ જેટલી આવા સાધુઓની મોટી સંખ્યા કંઈપણ મહેનત કર્યા વગર બીજાઓની કમાઈ ઉપર આ-જીવિકા ચલાવે છે તેથી અનુત્પાદિક દ્રવ્યનો કેટલો વધો વ્યય થાય છે તેનો સહેજ હસાલ કરી શકાય છે.

જૈનધર્મ.

૧૮. હિન્દુ અને જૈનધર્મ જૂદા છે તોપણ એ બંનેમાં કેટલીક બાબતોમાં ઘણી સામ્યતા છે તે પૈકીની એક બાબત સંન્યાસ સંબંધી છે. જૈન ધર્મમાં સંન્યાસ દીક્ષા. જેને હિંદુમાં સંન્યાસ લેવો કહે છે તેને જૈનોમાં દીક્ષા લેવો કહે છે. સંસારની ઘટમાળમાંથી છૂટી નિર્વાણ પામવાની ઇચ્છા એ જ સંન્યાસ દીક્ષા લેવાના તત્વજ્ઞાનનું બંને ધર્મમાં મધ્ય બિન્દુ છે. પરંતુ સંન્યાસ દીક્ષા લેવાની લાગણી હિંદુઓ કરતાં જૈનોમાં ઘણી તીવ્ર હોય છે; અને જૈનધર્મ પણ તેના અનુયાયીઓ જેઓ શ્રાવક તરીકે ઓળખાય છે તેમને બનતી ત્વરા દીક્ષા લઈ કર્મનાં બંધનમાંથી મુક્ત થઈ મોક્ષ મેલવવા આગ્રહપૂર્વક બોધ કરે છે.

૧૯. જૈનધર્મના અનુયાયીમાં સુમારે બે હજાર વર્ષ ઉપર બે વિભાગ (સંપ્રદાય) જૈનધર્મના સંપ્રદાય—શ્વેતાંબર પડ્યા હતા:—(૧) શ્વેતાંબરી અને (૨) દિગંબરી. તે અને દિગંબર. સમયથી એ બંને સંપ્રદાય પોતપોતાને માર્ગ ચાલ્યા ગયા છે; એ બે વચ્ચે વિચ્છેદ પડી ગયા છતાં એમની વચ્ચેનો ભેદ કંઈ મહત્ત્વનો નથી. સાધુના વસ્ત્રોમાં એ ભેદ ખાસ દેખાઈ આવે છે. શ્વેતાંબરોના સાધુ કપડાં પહેરે છે પણ

દિગંબરી જૈનના પહેરતા નથી. હાલ તો એ ભેદ નામનોજ છે કારણ કે આજે તો નગન દિગંબર સાધુઓ તો ગળ્યા ગાંઠ્યાજ છે અને તે પળ જંગલ વિગેરે એકાંત સ્થલમાંજ રહે છે. શ્વેતાંબર અને દિગંબર સામાજિક સંપ્રદાયના બંધારણમાં ભેદ છે સ્વરો પળ તેનું મૂલ્ય પળ વસ્ત્રો સંબંધેના મતભેદને લીધેજ છે. એ ભેદને લીધે તેમના મંતવ્યો અને ક્રિયાકાંડમાં પળ ભેદ પડી ગયો છે. દિગંબરો માને છે કે સ્ત્રી નિર્વાળ પામી શકે નહીં; તેમની ભાવના પ્રમાણે તીર્થકરો નગન હોય તેથી તેઓ તેમની પ્રતિમાને વસ્ત્ર કે આભૂષણ પહેરાવતા નથી પળ શ્વેતાંબરો પહેરાવે છે. જો કે બંને સંપ્રદાયના મંતવ્યો અને ભાવનાઓમાં ભેદ છે અને બંનેની વચ્ચે કંઈ વિરોધભાવ પળ છે તો પળ તે વિરોધ કદાપિ તાક્ષણ રૂપ ધારણ કરતો નથી. બંને સંપ્રદાયોનાં મૂલ્ય સમાન છે અને પરસ્પરનો આધ્યાત્મિક સંબંધ તે કદાપિ ભૂલ્યા નથી. આમ બનવાનું ખાસ કારણ એ છે કે એક સંપ્રદાયના લોકો બીજા સંપ્રદાયના આધ્યાત્મિક અને આધિભૌતિક ગ્રંથોનો ઉપયોગ કરે છે અને એક સંપ્રદાયના વિદ્વાનોએ બીજા સંપ્રદાયના ગ્રંથો ઉપર ટીકાઓ પળ લખી છે.^૧

૨૦. શ્વેતાંબરી જૈન ધર્મનો એક નવો સંપ્રદાય સુમારે સાડી ચારસો વર્ષ ઉપર ઉપસ્થિત થયો છે. જેમ મુસલમાની રાજ્યકાલમાં તેમના સ્થાનકવાસી સંપ્રદાય, મૂર્તિપૂજા વિરોધીના વળળને લીધે હિંદુઓમાં નાનક, ડાદુ એ વિગેરે સુધારક ઉભા થયા હતા અને તેમણે મૂર્તિપૂજા વિરુદ્ધ વિરોધ ઉભો કરી પોતપોતાના જૂદા સંપ્રદાય સ્થાપ્યા હતા, તેમ જૈનોમાં પળ લોકાશા નામના અમદાવાદના શ્વેતાંબરી પંથના એક શ્રાવકે મૂર્તિપૂજા વિરુદ્ધ વિરોધ ઉભો કર્યો હતો. કાલે કરીને ખવાઈ જતા કેટલાક ગ્રંથોનો સમૂહનો નાશ ન થઈ જાય એટલા માટે તેણે તેની નકલો કરાવી લીધી અને તે વાંચવાથી તેને એવું જણાયું કે એ ગ્રંથોમાં તો તે સમયે ચાલતી મૂર્તિપૂજા હતીજ નહીં. આથી તેણે વિશેષ સંશોધન કરવા માંડ્યું, તે ઉપરથી તે એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યો કે સૂત્રોમાં મૂર્તિપૂજા સ્વીકારેલીજ નથી. તે ઉપરથી તેના મતને સંમત થનારાએ એક નવો સંપ્રદાય ઉભો કર્યો તે ઢુંડીઆ (શોધનાર) નામે પ્રસિદ્ધ થયો અને ગુજરાતના ઘણા શ્રાવકોને પોતાના શિષ્ય બનાવી શક્યો. ઢુંડીઆ પોતાને સ્થાનકવાસી શ્વેતાંબર કહે છે કારણ કે તે સંપ્રદાયના સર્વ વ્યવહાર મંદીરમાં નહિ પળ ‘ સ્થાનક ’ માં ઉપાશ્રયમાં થાય છે. સંખ્યામાં આજે સ્થાનકવાસીઓ અને દિગંબરો મળીને લગભગ મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબરો જેટલા છે અને તેથી જૈનધર્મના ત્રીજા સંપ્રદાય જેવો એમના સંપ્રદાયને ગણી શકાય એમ છતાં પળ સ્થાનકવાસી પોતાને શ્વેતાંબરજ માને છે; કારણ કે થોડા મતભેદને બાદ કરતાં ઘણીખરી રીતે તે શ્વેતાંબરોને મળતા છે.^૨

૧ (૧) વડોદરા રાજ્યનો ૧૯૧૧ નો સેન્સસ રિપોર્ટ પાન ૯૨. તથા (૨) પ્રોફેસર ગ્લાક્ષેનાથ કૃત જૈન ધર્મ પાન ૪૦.

૨ વડોદરા રાજ્યનો ૧૯૧૧ નો સેન્સસ રિપોર્ટ પૃષ્ઠ ૯૩.

૨૧. શ્વેતાંબરોમાં તથા દિગંબરોમાં પેટા શાખાઓ છે તે પૈકી એક તેરાપંથી તરીકે ઓળખાય છે, કારણ કે એ પંથને પુણી અપનારી તેરાપંથી. સંખ્યા મૂળમાં ૧૩ (તેરા) હતી. તેરા પંથ સાધુ જીવન અતિશય પ્રબલ ભાવે પાઠવાનો આગ્રહ રાખે છે. માબાપ કે વાલીની લેખી પરવાનગી વગર કોઈને દીક્ષા આપવા દેતો નથી અને દીક્ષાની ક્રિયા જાહેરમાં खुली રીતે કરાવે છે.^૧

૨૨. આગલ જળાબ્ધિ છે તેમ સંન્યાસ દીક્ષા લેવાનો ધર્મનો ઉદ્દેશ કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષ મેલવવાનો છે અને તે જૈન ધર્મના અનુ-જૈનધર્મમાં દીક્ષા. યાચીઓ ઘણી સારી રીતે સમજેલા છે. તેમના ધર્મગ્રંથો ઉપરથી તથા તેમના આચાર વિચાર ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે કે બીજી કોઈયે ત્યાગી સંસ્થા કરતાં સામાન્ય રીતે જૈન ત્યાગી સંસ્થા (સાધુ સાધ્વી) વધારે ત્યાગવાળી અને ચઢીયાતી છે.

૨૩. સંસારના ભૌતિક પ્રયાસોને અસાર માનીને જેમણે તપ કરવા અને ધાર્મિક ધ્યાન કરવા દીક્ષા લીધી હોય છે તે સાધુ અને સાધ્વી જૈનસાધુ પાઠવાનાં પાંચ કહેવાય છે. જૈન ગૃહસ્થો (શ્રાવકો) પાઠવાનાં પાંચ વ્રત સાધુઓ પાળવાનાં છે પણ તેમણે તે ગૃહસ્થો કરતાં વધારે સરુત રીતે અને તીવ્ર ભાવે પાળવાનાં હોય છે. ઇટલા માટે ગૃહસ્થના એ વ્રતને અણુવ્રત કહ્યાં છે અને સાધુના વ્રતને મહાવ્રત કહ્યાં છે; તે નીચે પ્રમાણે છે:-

(૧) અહિંસા-કોઈ જીવની હિંસા કે હત્યા અજાણે પણ ન થાય તેવો પ્રયત્ન કરવો.

(૨) અસત્ય ત્યાગ-પોતાના શબ્દે શબ્દ એવી રીતે તોલી તોલીને બોલવા કે અજાણે પણ જૂઠું બોલી જવાય નહીં.

(૩) અસ્તેય-જે તેના માલિકે આપ્યું નથી તે લેવાયજ નહીં.

(૪) બ્રહ્મચર્ય-મૈથુનનો ત્યાગ કરવો.

(૫) અપરિગ્રહ-મિલકતનો ત્યાગ કરવો.

૨૪. યતિવ્રત પાઠવું એ ઘણું કઠળ કામ છે. સંયમનો ભાર વહન કરવો, બ્રહ્મચર્ય પાઠવું, ટાઢ તડકા સહન કરવા, જ્ઞાનનો અભ્યાસ કોળ દીક્ષા લઈ શકે. કરવો અને તપ આદરવું એ વિગેરે વિષમ કાર્યો યતિને કરવાં પડે છે. માટે તેવા પદને લાયક હોય તેજ તે પદ પ્રહણ કરે એવા ઉદ્દેશથી

દીક્ષા લેવાને કોણ લાયક છે એ જૈન શાસ્ત્રમાં વિગતવાર રીતે ઠરાવેલું છે.^૧ દીક્ષા લેવાને યોગ્ય પુરુષનાં લક્ષણ નીચે પ્રમાણે ઠરાવેલાં છે:—

- (૧) આર્ય દેશમાં ઉત્પન્ન થયેલો;
 - (૨) ઉચ્ચ જાતિ અને કુળવાળો;
 - (૩) જેના કર્મમલ ઘણે ભાગે ક્ષય થયેલાં છે એવો;
 - (૪) નિર્મલ બુદ્ધિવાળો;
 - (૫) મનુષ્યજન્મ દુર્લભ છે, જન્મ એ મરણનું નિમિત્ત છે, સંપત્તિઓ ચપલ છે, ઈન્દ્રિયોના વિષય દુઃખના હેતુ રૂપ છે, સંયોગોમાં વિયોગ રહેલો છે, ક્ષણે ક્ષણે મરણ થયાજ કરે છે અને કર્મના ફલ ભયંકર છે, એ પ્રમાણે સંસારની અસારતા જાણવાવાળો;
 - (૬) અને તેથી સંસાર તરફ વૈરાગ્યભાવ ધારણ કરનાર;
 - (૭) ઓછા કષાયવાળો ;
 - (૮) થોડા હાસ્યાદિ કરનારો;
 - (૯) કૃતજ્ઞ (કરેલા ગુણને જાણનાર);
 - (૧૦) વિનયવન્ત;
 - (૧૧) દીક્ષા લીધા પહેલાં પણ રાજા, પ્રધાન અને પોતાના ગામના લોકોમાં પ્રતિષ્ઠા પામેલો;
 - (૧૨) કોઈનો દ્રોહ નહીં કરનારો;
 - (૧૩) કલ્યાણકારી અંગવાળો (પાંચે ઈન્દ્રિયો સહિત તેમજ ભવ્ય મુખાકૃતિ-વાળો);
 - (૧૪) શ્રદ્ધાવન્ત;
 - (૧૫) સ્થિરતાવાળો (વિધન આવતાં આરંભેલું કાર્ય મૂકી ન દે એવો);
 - (૧૬) અને આત્મસમર્પણ કરવા (દીક્ષા લેવા) ગુરુસમીપે આવેલો;
- એ પ્રમાણે સોઠ ગુણવાળો હોય તેને દીક્ષા લેવાને યોગ્ય ગણેલો છે.

૨૫. દીક્ષા લેનારમાં કેવા ગુણ હોવા જોઈએ એ દર્શાવવા ઉપરાંત કોને દીક્ષા આપી શકાય નહીં એ પણ કેટલાક ગ્રંથોમાં બતાવ્યું છે, કે જેથી કોઈ નાલાયક પુરુષને દીક્ષા અપાઈ જાય નહીં. આચારદિનકરમાં જણાવ્યું છે કે નીચેના અઢાર પ્રકારના પુરુષોને દીક્ષા આપી શકાય નહીં:—

- (૧) બાલક—આઠ વર્ષથી નાનો;
- (૨) વૃદ્ધ—સાઠ વર્ષ ઉપરનો (બીજાના મત પ્રમાણે ૭૦ વર્ષ ઉપરનો);

^૧ હરિભદ્રસૂરિકૃત ધર્મચિંદુ, અધ્યાય ૪, સૂત્ર ૬.

- (૩) કલીબ (સ્ત્રીનાં અંગ જોઈ કામાતુર થાય એવો);
- (૪) નપુંસક;
- (૫) જડ (ભાષાજડ, શરીરજડ સ્નેહ કરણજડ);
- (૬) વ્યાધિત (ભિક્ષા વગેરે માગીને જે ખાઈ શકે નહીં એવો રોગી);
- (૭) સ્તેન (દરેક જ્ઞાતની ચોરી કરનાર);
- (૮) રાજાપકારી (રાજાના મંડાર, અંતઃપુર, શરીર, કુંવર વગેરેનો દ્રોહ કરનાર);
- (૯) ડન્મત્ત (મમજ ગુમાવવાથી શૂન્ય ચિત્તવાળો);
- (૧૦) આંધળો;
- (૧૧) દાસ (ધનથી ખરીદાયલો, દાસીથી ઉત્પન્ન થયેલો, અથવા દુષ્કાળાદિકમાં દ્રવ્યવડે સ્વરિદેલો અગર લેખા માટે રોકી રાખેલો);
- (૧૨) દુષ્ટ (કષ્ટાયથી અને ઈન્દ્રિય વિઠાસથી નિર્બળ બની ગયેલો);
- (૧૩) તીર્થકરોનાં નામ પળ યાદ રાખી શકે નહીં, એવો નિર્બુદ્ધ;
- (૧૪) ઋણી (રાજા, વ્યાપારી આજ્ઞા નોકર—જે દાસ હોય તે);
- (૧૫) જુંગિત (વેશ્યાનો નિંદાયલો ધંધાવાળાનો વિગેરે નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલો અથવા બ્રહ્મઘાતી વિગેરે નીચ કર્મ કરનારો);
- (૧૬) અવબદ્ધ (ધન લઈને અથવા વિદ્યા આદિક લેવા માટે જેણે અમુક કામ અમુક મુદત માટે માથે લીધાં છે અને જેની દીક્ષાથી એ કામ અટકી પડે તેવો);
- (૧૭) ભૂત્ય (રોજનો અગર મહિનાનો પગાર ઠસવી જે કોઈ શ્રીમન્તને ઘેર નોકર રહ્યો હોય તે) અને
- (૧૮) શિષ્ય નિષ્ફેટિકા (જેને દીક્ષા આપવા માટે તેના માતાપત્ની કે વાલીની કે વડીલોની સંમતિ ન હોય અને જેને વડીલોની રજા વિના ચોરી સંતાડીને આપ્યો હોય).

ઉપર જે અઢાર પ્રકારના પુરુષોને દીક્ષા આપી શકાય નહીં એમ જણાવ્યું છે તેવા જ દોષોવાળી અઢાર પ્રકારની સ્ત્રીઓને પણ દીક્ષા આપી શકાય નહીં; અને તે ઉપરાંત

(૧૯) ગર્ભવતી અને

(૨૦) ધાવળા બાળકવાળી સ્ત્રીને પણ આપી શકાય નહીં.^૧

૨૬. હિંદુ અને જૈન બંને ધર્મ પ્રમાણે સંન્યાસ દીક્ષા લીધેલા સાધુએ સર્વ પ્રકારની

જેનોમાં સ્વરો ત્યાગ. ધન સંપત્તિનો ત્યાગ કરવો પડે છે અને ઘણું સાદું

જીવન ગાળવું પડે છે. પણ હિંદુ સાધુઓમાં એ ધોરણમાં એટલી વધી શિથિલતા થઈ છે કે તેમાંના ઘણાંક ઘણો વૈભવ રાખે છે અને સુખ-

ચેનમાં દહાડા પાડે છે, તોપણ તેમના સામે કોઈ બોલી શકતું નથી. એમને મુકાબલે જૈન સાધુ ઘળે સારો ત્યાગ રાખે છે. તે માત્ર એક પહેરવાનું અને એક ઓઢવાનું એ પ્રમાણે બે વસ્ત્રજ રાખે છે. સાધારણ સાધુ શ્વેત અને સંવેગી પીલાસ પડતાં કપડાં રાખે છે. પોતાના હંમેશના ઉપયોગના માટે લાકડાના (ધાતુનાં નહીં) જઠપાત્ર અને આહાર-પાત્ર, પીતાં પહેલાં જઠ ગઠવાને માટે જઠગરળી, વાયુનાં જંતુની હિંસા ન થાય એટલા માટે મોઢે બાંધવાની મુખપટ્ટી (સ્થાનકવાસી સાધુ આ મુખપટ્ટી કાયમની મોઢે રાખે છે), બેસતાં જંતુની હિંસા ન થાય એટલા માટે બેસતાં પહેલાં તે સ્થાન વાઢીને સ્વચ્છ કરવા માટે એક રજોહરળ અને એક દંડ એટલી વસ્તુઓ સાધુ રાખી શકે છે. મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંત્ર સાધુ તે ઉપરાંત પાંચ 'અક્ષ' (સ્થાપનાચાર્ય) ને ચંદનની નાની લાકડીઓ (ઠવળી), એક પુસ્તક, કે એવી કોઈ વસ્તુ પોતાના ગુરુના સ્મરણચિન્હ રૂપે રાખે છે. સાધુએ માથું ઢાંકવું ન જોઈએ અને હજામત ન કરાવતાં વાઢ પોતાને હાથે ઝેંચી કાઢવા જોઈએ (પણ આજ કાલ તો એ દુઃસ્વજનક વિધિને બદલે કાતરનો ઉપયોગ પણ કરવામાં આવે છે); તેણે સર્વ પ્રકારના વિલાસનો ત્યાગ કરવો જોઈએ; તેણે ન તો ન્હાવું કે ન તો ઢાંતળ કરવું; તેણે ખુલ્લો જમીન ઉપર કે બીજી કોઈ કઠળ પથારી ઉપર સૂવું; તેણે દેવતા સઠગાવવો નહીં અને રસોઈ રાંધવી નહીં પણ જૈન ગૃહસ્થોને ત્યાંથી ભિક્ષા માગી લાવીને ખાવું; જૈનેતરને ત્યાં ભિક્ષા માટે જવું નહીં; ભિક્ષા માગવા દિવસમાં એકજવાર જવું અને જે ઘરનાં વારણાં ઉઘાડાં હોય તેજ ઘેર જવું; ગૃહસ્થને ઘેર જે અન્ન વધ્યું હોય અને જેનો ઉપયોગ તે કરનાર ન હોય તેજ અન્ન લેવું અને ખાસ રીતે સાધુ ભિક્ષાને માટે જે અન્ન રંધાયું હોય તે ન લેવું; સાધારણ રીતે પ્રત્યેક સાધુ ભિક્ષા માગવા જતા નથી, પણ તેમના પૈકી એક જાય છે, તે બીજા સાધુઓને માટે પણ ભિક્ષા ઉપાશ્રયમાં લઈ આવે છે અને ત્યાં વધા તે વહેંચી લેવાય છે. કપડું, રજોહરળ કે એવી બીજી સાધુ જીવનમાં ઉપયોગી ચીજ સ્વીકારી શકાય પણ તે ઉપાશ્રયમાં આણીને પોતાના ગુરુને ચરણે મુકવી જોઈએ. પછી ગુરુ તે વસ્તુ પૈકી જેને જે આપે તે તે રાખે. મહાવીરના સંસ્કૃત નિયમ પ્રમાણે તો સાધુએ એક ગામમાં એકજ દિવસ અને નગરમાં પાંચજ દિવસ રહેવું જોઈએ. પછીના સમયમાં આ આજ્ઞાને જરા શિથિલ કરી એક ગામમાં વધારેમાં વધારે એક સપ્તાહ સુધી અને એક નગરમાં વધારેમાં વધારે એક માસ સુધી રહી શકાય એમ ઠરાવ્યું છે. વરસાદની ઋતુમાં-ચાતુ-માસમાં-તો સર્વ સાધુએ વિહાર અટકાવી દઈ એકજ સ્થાને ચાર માસ રહો જવું જોઈએ કે જેથી જીવ હિંસા થાય નહીં. વઢી મુલ્યવાળે કરીને પળે ચાલીને ફરવાનું હોવાથી તેને માટે પણ ચોમાસા પછી અનુકૂળતા થાય. સાધુ સાધ્વીઓએ તેમને માટે શ્રાવકોએ બાંધેલા જૂદા જૂદા ઉપાશ્રયમાંજ રહેવું જોઈએ. આ ઉપરાંત સાધુ સાધ્વીના જીવનમાં પાઠવાના બાંજા ઘળા સંસ્કૃત નિયમ જૈન શાસ્ત્રોમાં વિગતવાર વિધિરૂપે બતાવેલા છે. અશુદ્ધતાનું અને સાંસારિક ભાવોનું નિવારણ કરવાના અને દીક્ષિત જીવનને યોગ્ય અભ્યાસની અને તપના અનુકૂળતા કરવાના હેતુથી એ નિયમો વહેલા છે. સાધ્વીઓ માટેના

નિયમો સાધુ માટેના નિયમો કરતાં કંઈક વધારે આકરા છે કારણ કે તેમનું પતન થવાનો વધારે સંભવ છે.^૧ આવા સહત નિયમ રાખવાનું કારણ એમ જણાય છે કે યેરેયરા ત્યાગી વિચારથી જે દીક્ષા લેવા ઇચ્છતો હોય તેજ એવું કષ્ટમય જીવન ગાઢ-વાને માટે આગઢ આવે અને એવા નિયમ પઢાય ત્યારેજ દીક્ષા લેવાનો યરો ઉદેશ પાર પડે.

૨૭. જેવી રીતે દીક્ષા લેનારની લાયકી ઠરાવી છે^૨ તેવી રીતે દીક્ષા આપનાર ગુરૂની પળ ઠરાવી છે. દીક્ષા આપવાને યોગ્ય એવા ગુરૂનું દીક્ષા આપનાર ગુરૂની લાયકાત. સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે વર્ણવ્યું છે:--

- (૧) જેણે વિધિ પ્રમાણે દીક્ષા અંગીકાર કરેલી હોય એવો;
- (૨) ગુરૂકુલની સારી રીતે ઉપાસના કરનાર;
- (૩) અસ્થલિતપણે શીલ પાઢનાર;
- (૪) આગમોનું સારી રીતે અધ્યયન કરનાર;
- (૫) તેથી નિર્મલ બોધને લીધે તત્ત્વને જાગનાર;
- (૬) ઉપશાન્ત ઇટલે મન, વચન, કાયાના વિકારોને રોકનાર અને વશ કરનાર;
- (૭) સાધુ સાધ્વી શ્રાવક શ્રાવિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંવ પ્રત્યે વાત્સલ્યવાઢો;
- (૬) પ્રાણી માત્રનું કલ્યાણ કરવામાં મશગુલ;
- (૯) જેનું વચન સર્વ માન્ય રાખે એવો;
- (૧૦) ગુણી પુરુષોને અનુસરી વર્તનારો;
- (૧૧) ગંભીર;
- (૧૨) વિષાદ (શોક) રહિત;
- (૧૩) ઉપશમ લબ્ધીવાઢો;
- (૧૪) સિદ્ધાંતના અર્થનો ઉપદેશ કરનાર અને
- (૧૫) ગુરૂ પાસેથી ગુરૂપદ મેઢવનાર.

એ પ્રમાણે પંદર ગુણ દીક્ષા આપનારમાં હોવા જોઈએ.

૨૬. દીક્ષા આપતાં પહેલાં ગુરૂ દીક્ષા લેવાની ઉમેદવાઢામાં પરિચ્છેદ ૨૪ માં કહેલી લાયકી હોવા વિષે તથા પરિચ્છેદ ૨૫ માં દીક્ષાના ઉમેવારની પરીક્ષા કહેલી નાલાયકી નહિ હોવા વિષે યાત્રો કરી લેવી જોઈએ. દીક્ષા લેવાને પોતાના સમીપ આવેલા પુરુષને તેણે પ્રથમ પ્રશ્ન પૂછવો કે હે વત્સ ! તું કોણ છે અને શા માટે દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે ? એ

૧ ગ્લાહોનાથકૃત Jainism નું ભાષાંતર, પાન ૩૪૪ થી ૩૪૬.

૨ ધર્મસંગ્રહ શ્લોક ૬૧, ૬૪; ધર્મવિંદુ અધ્યાય ૪ થો, સુત્ર ૭ મું.

શિવાય બીજા પ્રશ્ન પળ પૂછવાના છે^૧ અને જો તે ઉપરથી જ્ઞાત્રી થાય કે દીક્ષાનો ઉમેદવાર દીક્ષાનું મહત્વ સમજીને દીક્ષા લેવા આવ્યો છે તો પછી તેને દીક્ષા આપવી. પરીક્ષા કરવાનો વખત સામાન્ય રીતે ૬ માસનો કહ્યો છે પણ પાત્રની યોગ્યતા હોય તો તેથી થોડા વખતમાં પણ દીક્ષા આપી શકાય છે અને ઉમેદવારને વધારે જ્ઞાન આપવાની તથા તેની વધારે કસોટી કરવાની જરૂર જણાય તો તેથી વધારે વખતપણ લઈ શકાય છે.

૨૯. દીક્ષા આપવાને પ્રસંગે લગ્નના જેવો સમારંભ કરવામાં આવે છે; શુભ મુહૂર્ત જોવામાં આવે છે અને સગાંવહાલાં અને સ્નેહીઓને જૈન દીક્ષાની ક્રિયા.

સ્વરૂપ કહી અથવા કંકોત્રી મોકલી આમંત્રણ કરવામાં આવે છે. જે સ્વર્ચ કરવાનો હોય તે જો સ્થિતિ સારી હોય તો દીક્ષા લેનાર કે તેનાં સગાં સંબંધી કરે છે, અને તેમ કરવાનું બનવા જેવું ન હોય તો બીજા શ્રાવકો ફાટો કરીને સ્વર્ચ કરે છે. શ્રાવકો તથા શ્રાવિકાઓ સારાં કપડાં પહેરી મેળાં થાય છે અને દીક્ષા લેનારને તેના બાપને ઘેરથી પાલખી કે ઘોડા ઉપર બેસાડીને વાજતે ગાજતે વર-ઘોડો કાઢી દીક્ષાની ક્રિયા થવાની હોય તે જગ્યોઈ લઈ જાય છે. ત્યાં આચાર્ય અને બીજા સાધુ વાટ જોતા બેઠા હોય છે. નગર બહાર વાડી, શેઠડોનો વાઢ અથવા આસો-પાલક કે બીજા કોઈ પવિત્ર વૃક્ષ નીચે કે ગુરુના સ્થાનકના ચોકમાં એ ક્રિયા થાય છે. ત્યાં મંડપ બાંધેલો હોય છે અને તેમાં વેદી રચેલી હોય છે. મેળા થયેલા શ્રાવક શ્રાવિકાની મેદની સમક્ષ ત્યાં જૈન પ્રતિમાની પૂજા અને પછી પ્રદક્ષિણા કરવામાં આવે છે; સ્તોત્રો ગાવામાં આવે છે અને મંત્રો મળવામાં આવે છે. ત્યાર પછી દીક્ષા લેનાર પોતાને વક્ષીસ કે ચાંછા તરિકે મલેછી રકમ પોતાનો મરજી પ્રમાણે ધર્માદામાં આપી દે છે, અને પોતાનાં વસ્ત્રોનો અને આભૂષણોનો ત્યાગ કરી સાધુનાં વસ્ત્ર પહેરે છે. ત્યાર પછી તે પોતે પોતાના વાઢ ઉઘેડી નાંખે છે. અથવા આ દુઃસ્વજનક ક્રિયા ગુરુ કે બીજા પાસે કરાવે છે. ત્યાર પછી મંત્રો અને સૂત્રો મળીને સામાયિક ચારિત્ર પાઠવાનું વ્રત લે છે અને નવું નામ ધારણ કરે છે. સ્થાનકવાસી સાધુઓનાં નામ ઘણે ભાગે તેમનાં પૂર્વાવસ્થાનાં નામને મળતાં રાખે છે. ત્યાર પછી માથાં ઉપર વાસક્ષેપ કરવામાં આવે છે. પછી સમવસરણની પ્રદક્ષિણા કરીને તે નવીન સાધુ ગુરુને અને બીજા સાધુઓને નમન કરે છે અને શ્રાવક શ્રાવિકાઓ એ નવીન સાધુને નમન કરે છે. સાધવીની દીક્ષાને પ્રસંગે જે ક્રિયા થાય છે તે ઉપર વતાવ્યા પ્રમાણેની સાધુને દીક્ષા આપવાની ક્રિયાને મળતી હોય છે. તેરાપંથીમાં દીક્ષા લેનારનો માઈ કે બીજો નજીકનો સગો દીક્ષા લેનારની પાછલ ઉમો રહે છે અને દીક્ષાની ક્રિયા કરતા અગાઉ દીક્ષા લેવા વિષે કુટુંબની સંમતિનો લેખેલો એક કાગળ આચાર્યને આપે છે અને તે મળ્યા પછીજ આચાર્ય દીક્ષાની ક્રિયા કરે છે.^૨

૧ હરિભદ્રસૂત્ર કૃત ધર્મચિંદુ; અધ્યાય ૪, સૂત્ર ૨૪. પંચવસ્તુ સૂત્ર પાન ૭.

૨ જૈન ધર્મ, પાન ૪૩૪ થી ૪૩૫.

૩૦. ઉપર પ્રમાણે જેને દીક્ષા આપવામાં આવી હોય તે સાધુ (યતિ) તરીકે ઓળખાય છે. શ્વેતાંબરોમાં દીક્ષા થયા પછી સાધુને આચાર્ય.

આધ્યાત્મિક ક્રિયાઓ કરવાની હોય છે; તે દ્વારા તે છેદોપસ્થાપનીય નામે ચારિત્રના બીજા પદ ઉપર આવે છે. તપ, કષાય શુદ્ધિ અને ભૌતિક વાસનામાંથી મુક્તિ દ્વારા એ ચારિત્રનાં બાકીનાં ત્રણ પદ ઉપર ચઢે છે. અટલા માટે ગુરુ જે બતાવે તે ધર્મ સાધુએ પાલ્લવાનો હોય છે. તે ઉપરાંત બીજા અનેક વિધિ પાલ્લવાના હોય છે. એ ધર્મનું અને વિધિનું ઉલ્લંઘન થતાં તેણે પ્રતિક્રમણ અને પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડે છે. એ પ્રમાણે અનેક પ્રકારની આધ્યાત્મિક ક્રિયા કર્યા પછી યતિને લાયક ઉપાધ્યાય કે આચાર્યને પદે લેવામાં આવે છે. એ પ્રસંગે અનેક પ્રકારની તૈયારીઓ થાય છે, સમવસરણની પ્રદક્ષણા થાય છે, સ્તોત્રો અને મંત્રો ભણાય છે અને અનેક પ્રકારની ક્રિયાઓ થાય છે. આચાર્ય બનાવવાની ક્રિયા મહત્વની છે. તે પ્રસંગે આચાર્ય થનારને માટે પહેરવાનાં વસ્ત્રને રાતે અમુક ક્રિયાથી શુદ્ધ કરવામાં આવે છે. ત્યાર પછી બે આસન મુકાય છે, તેમાંના એક ઉપર ગુરુ બેસે છે અને બીજા ઉપર અક્ષસમૂહ (સ્થાપનાચાર્ય) મૂકાય છે. કેટલીક ક્રિયા થયા પછી ગુરુ આચાર્ય થનાર યતિના કાનમાં ત્રણવાર સૂરિમંત્ર ભણે છે અને તેના હાથમાં અક્ષસમૂહ મુકે છે. ત્યાર પછી તેનું નવું નામ પાડે છે તે ઘડું કરાને તેના યતિ તરીકેના નામને ઉલટાવીને પાડે છે અને તેને સૂરિ પદ લગાડવામાં આવે છે; જેમ કે ઈંદ્રવિજયનું નવું નામ વિજય-ઈંદ્રસૂરિ પાડવામાં આવે છે; ત્યાર પછી એ નવા આચાર્ય બેમાંના એક આસન ઉપર બેસે છે અને ગુરુ તથા હાજર હોય તે બીજા બધા એમને નમસ્કાર કરે છે.

૩૧. શ્વેતાંબર અને દિગંબર એ બે મોટા સંપ્રદાયમાં અનેક ગણ, ગચ્છ અને ગચ્છ. સંઘ હોય છે. સર્વસામાન્ય આચાર્યી કે વિચાર્યી ભિન્ન થતા ગુરુઓ પોતાનો સંપ્રદાય જૂદો કરી બેસે છે તેને લીધે એવાં અલગ અલગ મંડળ બનેલાં હોય છે. છેક પ્રાચીન કાલમાં ભદ્રવાહુના રચેલા કલ્પસૂત્રમાં પણ એવી રીતે જૂદા પડેલા ગણ, કુળ અને શાખાનાં નામ આપેલાં છે. હાલમાં મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબરોમાં જે ગચ્છો છે તેમાં તપા, લ્રતર, પાયચન્દ અને અંચલ એ મુખ્ય છે. સમસ્ત ગચ્છના ઉપરી ભટ્ટારક અથવા શ્રીપૂજ્ય કહેવાય છે. ગચ્છમાં બીજા પણ યતિમંડળ હોય છે અને તે દરેકના ઉપરી આચાર્ય કહેવાય છે. આચાર્યનો નીચે ઉપાધ્યાય, વાચક (પાઠક) હોય છે તે શાસ્ત્રની કથા કરે છે. ઉપાધ્યાયની નીચે પંન્યાસ હોય છે તે યતિઓએ કરવાની ક્રિયા ઉપર નજર રાખે છે. પંન્યાસ નીચે ગણી હોય છે. તેમણે ભગવતી સુધીનો અભ્યાસ કરેલો હોય છે અને તે બીજા મુનિઓ ઉપર નજર રાખે છે. ઉપરના બધા મુનિ કહેવાય છે.

૩૨. હિંદુ ધર્મના ત્યાગીઓ ઉપર સંસારીઓનો બિલકુલ અંકુશ નથી. હિંદુ-ઓમાં સન્યાસી સાધુ અટ્ટ થાય તો તેમના ઉપર નથી હિંદુ અને જૈન સાધુ રચનાની આચાર્યનો અંકુશ નથી હિંદુ ધર્મના ગૃહસ્થોનો અંકુશ. સરસ્વામણી. પરિણામ એ આવ્યું છે કે હિંદુઓ આજ મિથ્યાચારીને

આશ્રય આપી અધર્મને અળગટતું ઉત્તેજન આપે છે. હિંદુ ગૃહસ્થો પોતાનાં દેવસ્થાન અને સાધુઓ ઉપર અંકુશ રાખે એ ઈચ્છવા જોગ છે અને આ બાબતમાં જૈનોની સંઘ-વ્યવસ્થામાંથી તેમણે ઘણું શીખવાનું છે. આવા મિથ્યાચારી હિંદુ ત્યાગીઓને લીધે શંકરાચાર્યના પૂર્વગામી કર્મમિમાંસકોષ ત્યાગાશ્રમનો બઢવાન વિરોધ કર્યો હતો. ત્યાગની મહત્તા તેના વૈરાગ્ય અને તપોબળ ઉપર છે. આ બે અંગનો લોપ થાય તો ત્યાગ પ્રજાનો ભારે અનર્થ કરે છે. આથી ત્યાગનો પુનરુદ્ધાર હિંદુઓમાં શંકરાચાર્યે કર્યો ત્યારે મઠા-મ્નાય વ્યવસ્થા રાખી હતી અને વૈદિક પ્રજાએ તેને ટેકો આપ્યો હતો. હાલ તે વ્યવસ્થાનો લોપ થયો છે અને શ્રૃંગેરી મઠ શિવાય અન્યત્ર સંન્યાસીઓ અને ત્યાગીઓ ઉપર કંઈ પળ અંકુશ રાખી શકે એવી વ્યવસ્થા જોવામાં આવતી નથી. માત્ર શંકરાચાર્યની ગાદીના ફગડા અને તાળાતાળ વિના કંઈ પળ ધર્મકાર્ય થતું જોવામાં આવતું નથી; અને તેટલાજ માટે થોડા લાયક સંન્યાસીઓને અપવાદ તરીકે બાદ કરતાં એકંદર સાધુ સંસ્થા ઉપર સમજદાર લોકોમાં વિશેષ આસ્થા રહી નથી.^૧

૩૩. જૈનોમાં તેથી જૂદી વસ્તુસ્થિતિ છે. તેમનામાં શ્રાવક શ્રાવિકા, સાધુ અને સાધ્વી, એ ચારેનો સંઘ બનેલો હોય છે. સંઘનું ધાર્મિક સંઘની સાધુ ઉપર અસર.

શાસન સાધુઓના હાથમાં હોય છે અને એમની મર્યાદા નીચે વીજા સૌ ચાલે છે. સાધુ અને સાધ્વીઓનો જીવન નિર્વાહ ધાર્મિક શ્રાવકોના દાનને આધારે ચાલે છે અને તેથી તેઓ તેટલે અંશે શ્રાવકોને આધીન છે. જૈન ધાર્મિક સાધુસંઘ અને શ્રાવકસંઘ વચ્ચે બહુ નિકટનો સંબંધ છે. છેલ્લા તીર્થંકર મહાવીર સ્વામીએ સંઘની જે દૃઢ યોજના બાંધેલી છે તેને અનુસરીને તે કાઠથી શ્રાવક સંઘ સાધુસંઘ ઉપર કંઈ અંશે સત્તા મોગવતો આવે છે અને તેથી સત્તા મેળવવાના કે કોઈ સાંસારિક બાબતોમાં માથાં મારવાના પ્રયત્નોથી સાધુને દૂર રહેવું પડે છે; અને સાધુ જીવન ઉપર સંયમ રાખીને તેમને પોતાની ઉચ્ચતા જાઝવી રાખવી પડે છે. રાજપૂતાનાના અને ગુજરાતના સાધુસંઘમાં ધીરે ધીરે શ્રાવકોને એવી સત્તા મળી ગઈ છે કે તેઓ સાધુઓની દીક્ષા, શિક્ષા અને ચારિત્ર ઉપર કંઈક સત્તા મોગવે છે. આના કેટલાક દાખલા પ્રોફેસર હેલ્મુટ ગ્લાઝેનાથે પોતાના જૈન ધર્મના પુસ્તકમાં આપેલા છે. તે પૈકી એક એવો છે કે ૧૯૧૩ ના અરસામાં જીનસેન નામનો સાધુ શ્રાવકો પાસેથી મિક્ષા લઈને પોતાનો ઉદર નિર્વાહ કરતો હતો. કેટલાક જૈનોએ એ સાધુના પૂર્વજીવન વિષે તપાસ ચલાવી તેમાં એવું માલમ પડ્યું કે તે સાચો સાધુ નહોતો પણ જેમ તેમ નિર્વાહ ચલાવી શકાય એટલા માટે તેણે સાધુનો સ્વાંગ ધારણ કરી લીધો હતો. એ મીથ્યામુનિ સામે શ્રાવકોએ પગલાં ભરવા વિચાર કર્યો, પણ એટલામાં તે મુનિ ફટપટ નાસી ગયો અને સજામાંથી બચી ગયો. બીજો એક દાખલો એવો છે કે પાલીતાણામાં એક સાધુ સોનાની ફ્રેમવાળાં ચસ્માં પેહરતો હતો. સાધુઓ કોઈપણ પ્રકારની ધાતુ પોતાની પાસે રાખી

^૧ દિ. બા. નર્મદાશંકર દેવશંકર મહેતાનું ભાષણ પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો. વર્ષ ૨ જુ. ઉત્તરાર્ધ પાન ૭૭-૭૮,

શકે નહીં તેથી શ્રાવકોએ ચસ્માં જોયા ત્યારે તેમણે જાહેર કર્યું કે સંઘનું શાસન તોડ્યાને કારણે તેને સાચો સાધુ માની શકાય નહીં. તેવીજ રીતે તપાગચ્છનો એક સાધુ પગે વિહાર કરવાને બદલે આગગાડીમાં મુશાફરી કરતો હતો તેથી જે શ્રાવકો તેના સંબંધમાં આવતા તે એને સાધુ લેખતા નહીં. રાજકોટમાં એક સ્થાનકવાસી સાધુએ પોતાના ગુરૂને બચકું મર્યું હતું, તેથી તુરતજ તેને સંઘ બહાર કાઢવામાં આવ્યો હતો.^૧

૩૪. શ્રાવકોની સત્તા સાધારણ સાધુ ઉપરજ ચાલે છે એમ નથી. સંઘના ઉપરી શ્રીપૂજ્ય ઉપર પણ ચાલે છે. અયોગ્ય પુરુષને ગાદીએ બેસા-
શ્રાવકોની સાધુ ઉપર સત્તા.

ડવાની વિધિ પ્રમાણે ચૂંટણી થઈ ગઈ હોય તોપણ તેમને ગાદીએ બેસતાં શ્રાવકોએ અટકાવ્યા છે. શ્રીપૂજ્ય સાથે સંઘને અળબનાવ થયો હોય અને તે કારણે તેમને સંઘ બહાર કર્યા હોય એવા પ્રસંગો પણ પટ્ટાવલીમાંથી મળી આવે છે. શ્રાવકોની આવા પ્રકારની સત્તા તેમના પોતાના સંઘમાં સાધારણ રીતે ચાલે છે. સાધુઓના ચરિત્ર ઉપર શ્રાવકોનો આટલો અંકુશ હોવા છતાં પણ કોઈ કોઈ વાર તેમના ઔદાસિન્યને અને અજ્ઞાનને લીધે યતિઓ સાધુવ્રત બહુ ઓછાં કે નહીં જેવાં પાળે છે અને તેમનામાં પૂરો સાંસારિક ભાવ આવી જાય છે. આવા પ્રકારના શ્વેતાંબર સાધુઓ મોટે ભાગે ‘ગોરજી’ કહેવાય છે. તેઓ સાધુવ્રત એવી શિથિલતાથી પાળે છે કે ધર્મ જૈન તેમને સાચા સાધુ માનતા નથી. હલકી વર્ણના અને અનાથ બાળકોને તેમની બાલ્યાવસ્થામાં તેઓ ખરીદી લે છે અને તેમને સાધુ બનાવે છે. તેમનામાં બહુ સંસ્કાર હોતા નથી, તેમ બહુ શાસ્ત્રજ્ઞાન પણ હોતું નથી. ધર્મના વિધિ પાઠવામાં તેઓ બહુ શિથિલ રહે છે અને તે માત્ર બાહ્યાચાર તરીકે પાળે છે. નિરંતર વિહાર કરવાને બદલે તેઓ એકજ સ્થાને પડી રહે છે, સ્વાદિષ્ટ ભોજન જમે છે, પથારીમાં સૂઈ છે અને પ્રસંગોપાત્ત બ્રહ્મચર્યનો પણ દોષ કરે છે. તેઓ દ્રવ્ય સ્વીકારે છે અને સંઘરે છે અને એવો બચાવ કરવાને શરમાતા નથી કે મહાવીરે ધાતુના શિક્કા રાખવાનો નિષેધ કર્યો છે પણ નોટો રાખવાનો નિષેધ કર્યો નથી, તેઓ મોટી મોટી સંસ્થાઓની વ્યવસ્થા ચલાવે છે અને પોતાની પાછળ ચેલા કર્યા હોય તેમને સોંપે છે. તેઓ સાધનવાળા હોવાથી નોકરો વિગેરે રાખી મમકામેર રહે છે અને ઝ્યોતીષ અને જાદૂ વિદ્યા પણ જાણવાનો ડોઢ કરે છે. આથી કેટલાક શ્રાવકો તેમનાથી ડરે છે અને તેમના આચાર વિચાર સાધુ યોગ્ય નહીં હોવા છતાં પણ તેમને દાન આપે છે. આવા પતિત સાધુઓની સાંસારિક ભાવનાને દૂર કરી સાધુસંઘને સુધારવા ૧૭ માં સૈકામાં શ્રીમાન્ યશોવિજય નામના મુનિએ પ્રયત્ન કરેલો અને તેના પરિણામે સાચો સાધુવર્ગ અને ગોરજી વર્ગ તે વખતથી જૂદો પડી ગયો છે. નવા સંપ્રદાયના સાધુ, અશુદ્ધ રહેલા ગોરજી યતિથી જૂદા દેખાવાને માટે તે વખતથી શ્વેતને બદલે કેસરીયાં વસ્ત્રો પહેરે છે અને તે સંવેગી કહેવાય છે.

૩૫. જેમ શ્રાવકોની સાધુ ઉપર સત્તા છે તેમ સાધુઓની શ્રાવક ઉપર પળ છે. એ સંબંધમાં પ્રોફેસર રઝાફેનાયના જૈન ધર્મમાં લખ્યું છે તેમ સાધુઓની શ્રાવકો ઉપર સત્તા. “ ધર્મજ્ઞ સાધુઓની સત્તા શ્રાવકોના ધાર્મિક જીવન ઉપર ઘણી ચાલતી અને હજીએ ઘણી ચાલે છે. વિશાળ જનસમાજના અને સારા ધનવાનોનાં જીવન ઉપર અસર કરી હોય અને એ જીવનને જૈન ધર્મની ભાવનાને અનુસરતાં બનાવ્યાં હોય એવાં અનેક હિતૈષો સાધુઓનાં નામ આપણને ઇતિહાસમાંથી મળી આવે છે. સમસ્ત જૈન સમાજ ઉપર ભારે ધાર્મિક અસર કરતા હોય એવા સાધુઓ આજેય છે. તેઓ દુઃખ ને સંકટને પ્રસંગે શ્રાવકોની સાથે ઊભા રહે છે, એમને ધાર્મિક બોધ આપે છે અને બીજા ધર્મોની સામે શાસ્ત્રાર્થ કરવાનાં સાધનો આપી પોતાના ધર્મનું રક્ષણ કરે છે; અને એવી રીતે ચારે બાજુથી બીજા સંપ્રદાયોની વચ્ચે આવેલા જૈન ધર્મને સાચવી રાખે છે. હમણાં (૧૯૨૨ માં) સ્વર્ગવાસી થયેલા શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જેવા સુવિદ્યાત સાધુઓને વધા સંપ્રદાયના જૈનો વહૂ માન આપે છે, એજ સ્પષ્ટ રીતે દેખાડી આપે છે કે પ્રવળ વ્યક્તિ કેટલી ભારે અસર કરી શકે છે. બીજી બાજુથી પોતાની ધર્માધતાથી અને સંઘની સાથે શત્રુભાવે ને સંકુચિત વૃત્તિએ વર્તી રોજ રોજ કલહ કરાવીને હલકી વૃત્તિના સાધુઓ ધરાવ અસર કરે છે, એવી દાર્દરશી જૈનોની પરિચાદ પળ છે. તેઓ કહે છે કે આગળ વધતા વિચારોમાં તેમની અતિશય ધર્માધતા માર્ગમાં બાધા નાંખે છે ને જૈન ધર્મની અવનતિ આણે છે.”^૧

૩૬. સમાજ અને ત્યાગની સંસ્થાઓ આપણે તપાસીશું તો મોટા પડશે કે સમયે સમયે સુધારો દાખલ થવાને પરિણામેજ એવી સંસ્થાઓ સમાજમાં અને ત્યાગી સંસ્થામાં સુધારાની આવશ્યકતા. જીવતી રહી છે. “ એકાદ બુદ્ધ કે મહાવીર, જીસસ કે મહમદ, શંકર કે દયાનંદ સમયે સમયે જાગે છે અને તેઓ પોતાની પ્રકૃતિ, પરિસ્થિતિ અને સમજ પ્રમાણે પરાપૂર્વથી ચાલ્યા આવતા અમક અમૂક સમાજોમાં સુધારાનો પ્રાણ ફૂંકે છે અને તે સમાજનું અને ત્યાગી સંસ્થાનું ચક્ર આગળ ચાલે છે. વઢી વચ્ચે જતાં એ તત્કાલ ઉપર તેમના અનુગામી તરીકે અગર પ્રતિસ્પર્ધી તરીકે બીજા પુરુષો આવે છે અને તેઓ પણ પોતાની દૃષ્ટિએ અમુક ફેરફાર કરી એવી સંસ્થાઓના કુંઠિત ચક્રને વેગવાળું અને ગતિશીલ બનાવે છે. એટલે સુધારો એ દરેક સંસ્થાનું જીવન ટકાવવા માટે અનિવાર્ય છે.”^૨ વિધિ નિષેધ ગમે તેટલા બતાવ્યા હોય તોપણ વચ્ચે જતાં કોઈપણ ધર્મના સાધુસંગની અવનતિ થયા વગર રહી નથી. એવો સમય આવે છે કે ઝયારે ઘણા વિધિ નિષેધો માત્ર બહારથીજ પછાડાય છે અને પ્રાચીન વ્યવસ્થા ધારે ધારે અવ્યવસ્થિત થતા જાય છે. જેને સંસારનો મોહ ઊતરી ગયો હોય અને મુક્તિની સાધના સાધવી હાય તેમણેજ સાધુ થવું જોઈએ. સાધુ થવાની જેમને અંતરની પ્રવળ પ્રેરણા થઈ ન હાય એવા સંસ્થાને દાક્ષા અપાય તો તેઓ તે દાક્ષાનું વ્રત

^૧ જૈન ધર્મ પાન ૩૪૦-૩૪૧.

^૨ પર્યુષણધર્મના વ્યાખ્યાનો, વર્ષ ૨ ભું (પૂર્વાર્ધ) પાન ૨.

પાઠી શકે નહીં અને તેથી સાધુ વર્ગની અવનતિ થાય એ ઉઘડ છે. તેટલા માટે જૈન સંઘ એવા લોકોને સાધુ સંઘમાંથી દૂર કરવા મૂઝથીજ પ્રયત્ન કરતો આવ્યો છે. જેનો સુધારો નહીં તેનું પરિવર્તન નહીં; તેનો તો નાશજ, ઓપજ સંભવે છે. એજ રીતે વિચાર વિનાનું સુધારક કાર્ય પણ પુરતું ફલદાયક થતું નથી. પરિચ્છેદ ૩૪ માં જણાવ્યા પ્રમાણે જૈનોમાં તે પ્રમાણે વચ્ચતોવચ્ચત સુધારો થતો આવ્યો છે. અને તેને લીધેજ તેમની ધર્મ ભાવના તથા સાધુવર્ગની શુદ્ધવૃત્તિ હિંદુધર્મના અનુયાયીઓને મુકાબલે સારી રહી છે. લગભગ પચીસો વર્ષ ઉપર થયેલા છેલ્લા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીના અનુયાયીઓ અને અહિંસા ધર્મ તથા ઉચ્ચ જ્ઞાનના વિસ્તારક જૈન શ્રમણોની સંસ્કૃતિમાં સમયને અનુસરી કદાચ કંઈ ચિચીલતા આવી હશે તો પણ હજુ સુધી તે બીજા ધર્મના મુકાબલે સારી રહેલી છે. સમય પ્રમાણે દરેક રાષ્ટ્ર, દરેક પ્રજા, દરેક સમાજ અને દરેક વસ્તુમાં ફેરફાર થતો રહે છે, તે છતાં પણ હિંદુસ્થાનના સાધુઓમાં જૈન સાધુઓનું સ્થાન ઉંચુંજ છે. આજ પણ તેમના ત્યાગને, તેમની કષ્ટચર્યાને, તેમના વિકટ નિયમોને દુનિયાની કોઈપણ સાધુ સંસ્થા પોહોંચી શકે તેમ નથી. કોડી જેટલું પણ અર્થ-સાધન નહીં રાખવાનું, કોઈને ત્યાં બેસીને નહીં જમવાનું, પીવાનું પાણી પણ માગીને લેવાનું, માયાના વાઠ હાથે ઉઘેડો નાંખવાનું અને પોતાના ખપ પુરતો સામાન પોતાની જાંઘ ઉપર લાદીને પગે મુસાફરી કરવાનું આજે બીજા કોઈપણ સંપ્રદાયમાં નથી. એટલા માટે આવી ઉત્તમ સંસ્થા શુદ્ધ અને ઉચ્ચ ભાવનાવાળી રાખવાને સાધુ દીક્ષામાં છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષથી દાખલ થયેલું હોવાનું કહેવામાં આવતું અયોગ્યપણું જાહેરમાં લાગી તેમાં સુધારો કરાવવા જૈન ધર્મના કેટલાક કેલ્લવાયેલા યુવકો તથા શુભેચ્છકો કંઈ સમયથી ઉઠાપોહ કરી રહ્યા છે અને તેને પરિણામે અમારે જેની જરૂરિયાત કે બીનજરૂરિયાતનો વિચાર કરવાનો છે તે કાપડાનો ચરડો શ્રીમંત સરકાર મહારાજા સાહેબે તૈયાર કરાવી લાગતા વળગતા તરફથી સૂચનાઓ મંગાવી છે.

પ્રકરણ ૩ જું.

અયોગ્ય દીક્ષા અપાય છે કે ?

૩૭. વડોદરા રાજ્યમાં પ્રચલિત મુખ્ય ધર્મોમાં સંન્યાસ દીક્ષા સંબંધી શાસ્ત્રથી કેવી રીતે ઠરેલું છે એ વિષે પાછલા પ્રકરણમાં દિગ્દર્શન કર્યા આયોગ્ય દીક્ષા.

પછી હવે કેટલાક તરફથી આક્ષેપ કરવામાં આવે છે તેમ દીક્ષા આપવામાં કંઈ અઘટિત કે અયોગ્ય થાય છે કે કેમ અને થતું હશે તો શું અને તે અટકાવવા શા ઉપાય લેવાનો જરૂર છે તેનો વિચાર કરવાનો રહે છે. હિંદુ સંન્યાસની ઉત્તમ ભાવનામાં કાલે કરીને કેટલી અશ્રમતા પેઠા છે અને થોડા અગ્નિદાદ રૂપ સારા સંન્યાસી બાદ કરતાં બાકીનો મોટો ભાગ કેવો ઢોંગી અને કેવળ ઉપદ્રવકારક થઈ પડ્યો છે એ બીજા પ્રકરણમાં બતાવવામાં આવ્યું છે (પરિચ્છેદ ૧૭). એમ છતાં

હિન્દુ ધર્મના અનુયાયીઓ કે જેમની વસ્તી અને સાધુ વર્ગનો સમુદાય જૈનો કરતાં ઘણો મોટો છે તેમના તરફથી કોઈપણ પ્રકારની સૂચના કે હકીકત અમારા આગળ આવી નથી. સરકારે જે खरडો પ્રસિદ્ધ કર્યો છે તેમાં કંઈ પણ ફેરફાર કર્યા વગર તેને કાયદાનું રૂપ આપવામાં આવે તો હિન્દુ ધર્મ સમાજનો કંઈ વાંધો હોય એમ જણાતું નથી. પરંતુ તેમાં કંઈ અજાયબ જેવું નથી. હિન્દુ ધર્મના ત્યાગીઓ ઉપર સંસારીઓનો કંઈ અંકુશ નથી અને એકંદરે હિન્દુ સમાજ એવો ઉદાસીન છે કે તેમની ત્યાગી સંસ્થામાં સુધારો કરવાની કંઈ દરકાર નથી. પોતે થઈને કંઈ તજવીજ કરતો નથી પણ જો સરકાર કંઈ કરે તો તેમાં તેને કંઈ વાંધો નથી. આથી ઉલટ જૈનો કે જેમના ધર્મમાં સંન્યાસ દીક્ષા ધારા મહત્વની ગણેલી છે તેમનામાંના કેટલાકે એવી દલીલ રજૂ કરી છે કે શાસ્ત્રમાં ઠરાવેલા સિદ્ધાંતોનો ભંગ કરી સમજણ વગરના નાનાં બાલકોને નસાડી, ભગાડી તેમનાં માથાપ, વાલી વિગેરેની સંમતિ વગર કેટલાક જૈન ગુરુઓ ચેલા વધારવાના લોભથી શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ દીક્ષા આપી દે છે, તેને માટે જૈન સંઘ મતભેદને લીધે કંઈ ઉપાય યોજી શકતો નથી, તેથી સરકારે તેમાં દરમ્યાનગિરી કરી કંઈ બંદોબસ્ત કરવો જોઈએ. આ વિરુદ્ધ બીજા કેટલાક એવી દલીલ કરે છે કે આ આરોપ ઓછો છે. શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ કંઈ પણ બનતું નથી અને બનતું હોય તોપણ તે અટકાવવાનું કામ જૈન સંઘનું છે. સરકારે તેમાં કોઈપણ રીતે દરમ્યાનગિરી કરવી જોઈએ નહીં. એક તરફથી સુધારકો માથાપ, વર્તમાનપત્રો, પુસ્તકો વિગેરે દ્વારા હકીકત પ્રસિદ્ધ કરી જણાવે છે કે શિષ્ય વધારવાના મોહથી ધર્મનું ફરમાન બાજુએ મુકીને કેટલાક સાધુઓ સગીરને (૧) ફોસલાવી (૨) નસાડી, ભગાડી અને (૩) માથાપ વિગેરેની સંમતિ લીધા વગર અને (૪) સંઘને જણાવ્યા વગર છાની રીતે દીક્ષા આપી દે છે અને (૫) કોઈ સમ લાયક ઉમરનો હોય અને પરણેલો હોય ત્યારે તેના માથાપ સ્ત્રી વિગેરે આપ્ત વર્ગની સંમતિ મેળવવી જોઈએ તે મઠી ન હોય તોપણ દીક્ષા આપી દે છે અને તેથી સમાજમાં કલેશ, કંકાસ થાય છે અને ઘણી વખત ન્યાયાધિશીમાં ફરિયાદ થવાના પ્રસંગો પણ આવે છે, આ વિરુદ્ધ જૂના વિચારને વઝગી રહેનારા અને દીક્ષાના ચુસ્ત હિમાયતીઓનું કહેવું એવું છે કે આ બધા આક્ષેપો ઓછા છે અને તે સ્વધર્મને વલોડવાને અને સાધુઓ ઉપર ઓછો આરોપ મુકી તેમને હલકા પાડવાને માટે કરેલા હોય છે, જૈન ધર્મ પ્રમાણે આઠ વર્ષની ઉમર પછી દીક્ષા લેવાની જેમની પોતાની ઇચ્છા થઈ હોય-જે દીક્ષા આપવાને શાસ્ત્ર પ્રમાણે લાયક હોય, અને જો તે સોઠ વર્ષના અંદરના હોય તો તેમણે દીક્ષા લેવામાં માથાપ સંમત હોય તેમનેજ દીક્ષા અપાય છે. પણ ૧૬ થી વધારે ઉમરનાને માટે માથાપ સ્ત્રી વિગેરે કોઈની સંમતિની અપેક્ષા શાસ્ત્રમાં રખાઈ નથી અને પોતાના સ્વાર્થ તથા મોહની ક્ષાતરે એવાં સર્ગાં વહાલાં કોઈ કોઈ વાર દીક્ષા લેવા માટે વિરુદ્ધતા કરે છે તોપણ દીક્ષા અપાય છે તેથી એવાં સર્ગાં વહાલાં તથા તેમના સંબંધીઓ દીક્ષા આપનાર સાધુને વગોવે છે અને કશિત પ્રસંગે તેમને ન્યાયાધિશીમાં પણ ઘસડી જાય છે; તોપણ તેમણે આપેલી દીક્ષામાં કંઈ

વાંઘો લેવા જેવું કે શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ હોતું નથી તેથી પરિણામે દીક્ષાના વિરોધીઓ આવી દીક્ષા બંધ કરાવવાની ધારણામાં નિષ્ફળ નીવડે છે, તેથી સરકાર આગળ ઓટો ઉઠા-પોદ કરી રહ્યા છે.

૩૮. અમારી આગળ બન્ને પક્ષ તરફથી જે લેખી હકીકતો આવી છે તથા સ્વરૂપ જુબાનીઓ થઈ છે તે ઉપરથી અમારી માન્યતા નિર્ણય કરવાના મુદ્દા.
 એવી થઈ છે કે એક પક્ષ તરફથી ધરતી વસ્તુસ્થિતિની કંઈક અતિશયોક્તિ કરવામાં આવે છે, તોપણ વાસ્તવિક રીતે તેના તરફથી મુકવામાં આવતા આક્ષેપ નીનપાયાદાર નથી; પરંતુ એથી ઉલટ સામા પક્ષ તરફથી ધરતી હકીકત સુલ્લા દીલથી કબૂલ ન કરતાં તે છુપોવવા અને અયોગ્ય રીતે દીક્ષા આપનારનો ઓટો બચાવ કરવા પ્રયત્ન થાય છે. બન્ને પક્ષ તરફથી કહેવામાં આવતી હકીકત ઉપરથી તકરારી બાબતોમાં વિચાર કરવાના મુદ્દા નીચે પ્રમાણે જણાય છે:-

- (૧) દીક્ષા આપવા માટે સગીરોને ફોસલાવવામાં આવે છે કે કેમ ?
- (૨) દીક્ષા આપવા માટે સગીરોને નસાડવા ભગાડવામાં આવે છે કે કેમ ?
- (૩) દીક્ષાનું રહસ્ય ન સમજે એવાને દીક્ષા આપવામાં આવે છે કે કેમ ?
- (૪) માબાપ વિગેરેની સંમતિ લીધા વગર સગીરોને છુપી રીતે દીક્ષા અપાય છે કે કેમ ?
- (૫) સજ્ઞાન ઉમરનાને દીક્ષા આપતા પહેલાં માબાપ, સ્ત્રી વિગેરેની સંમતિ લેવાય છે કે કેમ ?
- (૬) ઓઠ વર્ષ ઉપરનાને માટે એવી સંમિતિની જરૂર છે કે કેમ ?
- (૭) સંઘની સંમતિ લેવાનું આવશ્યક છે કે કેમ ?

આ મુદ્દાઓનો હવે પછીના પરિચ્છેદોમાં અનુક્રમવાર વિચાર કરીશું.

૩૯. સાધુઓ પોતે થઈને સગીરોને દીક્ષા લેવા ફોસલાવે છે એ આરોપ અમને સગીરને ફોસલાવવાનો આરોપ.
 ફોસલાવ્યાની હકીકત અમારા આગળ આવી નથી. એ વાત ધરતી છે કે સાધુઓ પોતાના પ્રવચન વચ્ચે તથા બોધ આપવાના ઇતર પ્રસંગે જૈનો આગળ દીક્ષાના મહત્વ ઉપર ભાર મુકે છે અને જો કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષ મેલ્લ-વચો હોય તો તેનું સર્વથી ઉત્તમ સાધન દીક્ષા છે એમ આગ્રહપૂર્વક કહે છે. પરંતુ આ બોધ સામાન્ય રીતે પ્રવચન વચ્ચે હાજર થયેલા સર્વ શ્રોતા જનોને ઇટલે કે તમામ શ્રાવક શ્રાવિકાઓને સુલ્લી રીતે કરવામાં આવે છે, માત્ર સગીરોને છુપી રીતે કંઈ કહે-વામાં આવતું હોય અગર લાલચ આપવામાં આવતી હોય તેમ જણાતું નથી. દીક્ષાના ફળનું મહત્વ બતાવી દીક્ષા લેવાનો બોધ કરવામાં આવતો હોય તેટલા ઉપરથી દીક્ષા લેવાને ફોસલાવ્યા એમ કંઈ કહેવાય નહીં. દીક્ષા લેશો તો તમારા દેહનો મોક્ષ થશે

અને તમને સર્વ કોઈ માન આપશે અને પૂજશે એમ કહેવાતું હોય તોપણ તેથી દીક્ષા લેવા ફોસલાવવામાં આવે છે એમ કાંઈ કહેવાય નહીં. દીક્ષિતને માન આપવામાં આવે છે એ વાત ખરી છે અને તે સર્વ કોઈ જાણે છે અને પ્રત્યક્ષ જુએ છે. એ વતુસ્થિતિ કાંઈ ઓટો નથી એટલે તે આગળ ધરવામાં આવતી હોય તોપણ તેનો સમાવેશ ફોસલાવવામાં કરી શકાય નહીં. દીક્ષાના લાભ તો વધા પક્ષના જૈનો કબૂલ કરે છે. કેટલાકનો જે વિરોધ છે તે દીક્ષા સામે નહીં પણ અયોગ્ય રીતે અપાતી દીક્ષા સામે છે. સગીરને સાધુ તરફથી ઓટી રીતે મંમેરી અથવા ઓટી લાલચ આપીને દીક્ષા લેવાનું સમજાવવામાં આવતું હોય એવી કાંઈ હકીકત અમારા આગળ આવી નથી. ખરી વાત તો એ છે કે સગીર વયના બાળકોએ પ્રવચન વચ્ચે દીક્ષાનો મહિમા સાંભળ્યો હોય અગર સાધુને અપાતું માન જોયું હોય તે ઉપરથી તેઓ પોતે થઈને દીક્ષાના મોહથી તે લેવાને ઘેરથી છાનામાના નાસી જાય છે અને સાધુ પાસે હાજર થઈ દીક્ષા આપવા માગણી કરે છે. આવે પ્રસંગે તેમને દીક્ષા આપવામાં સાધુઓ જે અયોગ્ય કરે છે તે ઘણેભાગે તેમને લલચાવીને પોતાની પાસે લાવવામાં નહીં પણ આગળ જણાવવામાં આવશે તેમ પોતાની આગળ દીક્ષા લેવાને માટે આવેલા સગીરોને ઘેર પાછા મોકલો દેવાને વદલે અગર તેમના માતાપને ખબર આપી તેમની સંમતિ છે કે નહીં તે જોવા માટે તેમને બોલાવવાને વદલે તેમને ગુપ્તરૂપે દીક્ષા આપી દેવામાં રહેલું છે; અને તેથીજ માતાપ વિગેરે તરફથી તેમના ઉપર ફોસલાવવા વિગેરેના આરોપ મુકવાનો પ્રસંગ આવે છે.

૪૦. ઉપરના મુદ્દાને મળતો બીજો આક્ષેપ એવો કરવામાં આવે છે કે સાધુઓ અજ્ઞાન વયના બાળકને દીક્ષા આપવા માટે નસાડી સાધુઓ દીક્ષા માટે નસાડે ભગાડી લઈ જાય છે. આ આક્ષેપ કંઈક દરજ્જે ઓછો ભગાડે છે કે કેમ ? જણાય છે. ઉપરના પરિચ્છેદમાં જણાવ્યું છે તેમ સાધુઓ સગીરને ઘેર અગર ઇતર ઠેકાણે તે હોય ત્યાં જઈ તેને ફોસલાવાને નસાડી ભગાડી જતા નથી પણ કોઈ સગીર પોતાની મેલે તેમની પાસે દીક્ષા લેવા આવ્યો હોય તો તેને ઘેર પાછો મોકલવાને વદલે કોઈ જાણે નહીં એવી રીતે તેને દીક્ષા આપી દેવાના ઇરાદાથી તેને એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે લઈ જાય છે અગર મોકલાવી દે છે. કોઈ સાધુએ કોઈ સગીરને પોતાના માતાપના કબજામાંથી પોતે થઈને નસાડી ભગાડી લઈ જવાનો દાખલો અમારી આગળ આવ્યો નથી, પણ એવા ઘણા દાખલા આવ્યા છે કે જેમાં સગીર પોતે થઈને સાધુ પાસે દીક્ષા લેવા ગયા પછી સાધુએ તેને એક ગામથી બીજે ગામ મોકલાવી દીધો હતો અને તેમ કરવાનો તેનો હેતુ માતાપને ખબર પડે તે પહેલાં છૂપી રીતે દીક્ષા આપી દેવાનો હતો. આવી રીતે એક સાધુએ ૧૩ વરસના કહેવાતા એક છોકરાને દીક્ષા આપવા માટે અહીંથી ત્યાં ફેરવ્યો હતો એમ પાટણમાં થયેલી ફરિયાદ ઉપરથી નીકળ્યું હતું. જો કે પાછળથી એમ જણાયું હતું કે તે છોકરો તેર વરસનો નહીં પણ સજ્ઞાન વયનો હોઈ પોતાની યુક્તિથી દીક્ષા લેવા ગયો હતો; એમ જણાયાથી સાધુને ઓટી મુકવામાં આવ્યો હતો તોપણ તેને દીક્ષાના ઉમેદવાર તરીકે

એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે મોકલાવી દીધાની હકીકત खरी जणाई हती अने तेम करवानो हेतु पण तेना सगांनो विरोध थशे एम जाणी तेमांथी छटकी जवानो होवानुं नीकळ्युं हतुं. सोळ वर्षेनी अंदरनी सगीर वयनो एक छોકरो डभोईमां आवेला तेना घेरथी छानोमानो नासी गयो हतो; तेने दीक्षा आपनार साधुए ऊंझाथी सिद्धपुर अने त्यांथी मेत्राणा अने तुंडाव लई जई एक झाड नीचे दीक्षा आपी दीधी हती. बीजो एक एवीज सगीर वयनो छોકरो चाणस्मानી निशाळमां भणतो हतो त्यांथी छानोमानो दीक्षा लेवा साधु पासे चाल्यो गयो. तेने घणे ठેकाणे रखडावी चितोड पासे एक गामडामां दीक्षा आपी देवामां आवी हती अने तेना बापे पोलिसमां मनुष्यनयननी फरियाद करी हती ते उपरथी घणी वखत तपास चाली हती अने तेने पांचसो सातसो रूपिया खर्च पण थयुं हतुं पण छોકરાનો કંઈ પત્તો લાગ્યો નહીં. આખરે કેટલેક વર્ષે છોકરાણે પોતે થઈને કાગલ લખ્યો ત્યારે તેનો પત્તો લાગ્યો અને તેને દીક્ષા આપી દીધેલી હોવાનું જણાયું હતું. એજ પ્રમાણે આમોદની એક બાઈના ૧૧ વર્ષના છોકરાના સંબંધમાં તેના મામાને રૂ. ૧૦૦૦ આપવાના ઠરાવી કોઈ દીક્ષા ઘેલાણે તેની માની સંમતિ વગર દીક્ષા આપવા તજવીજ કરી હતી પણ તે માના પ્રયત્નથી એ તજવીજ નિષ્ફળ નીવડી હતી. છાળીનો એક સગીર છોકરો માબાપને કહ્યા વગર દીક્ષા લેવા મુંબઈ તરફ જતો રહ્યો હતો; તેના માબાપ તરફથી તેને દીક્ષા નહીં આપવા સાધુને મનાઈ કરેલી હતી છતાં તેને છુપાવવા અંધેરી અને ઘાટકુપર વચ્ચે અહીંથી તહીં ફેરવી ગુપ્ત રીતે દીક્ષા આપી દેવામાં આવી હતી અને બાપને મુંબઈ જઈ છોકરાનો પત્તો પાડી ઘેર તેડી લાવવો પડ્યો હતો. આવા દાખલા બને છે ત્યારે દીક્ષાના હીમાયતી ધર્મચુસ્તો અહિંથી તહીં દોડી જઈ, લાગવગ ચલાવી માબાપ ઉપર દબાણ કરે છે અને खरी हकीकत આગળ આવતી અટકાવવા પ્રયત્ન કરે છે; એવા દબાણથી ડરી જઈ કેટલીક વખત માબાપ ફરિયાદ કરતાં અચકાય છે, અગર જાણે કંઈ બન્યુંજ ન હોય એવી ઓછી હકીકત તેમને કહેવી પડે છે, એમ કેટલાક દાખલા ઉપરથી અમને જણાયું છે. આવી તજવીજોથી પૂરેપૂરી હકીકત આગળ આવતી નથી તો પણ કેટલાક નિડર અને સ્વધર્મના ધરા હિતેચ્છુઓ પોતાની વિરુદ્ધ પક્ષના પોતાના ધર્મ બંધુઓની યાદગી વહોરી લેવાનું જોખમ છેડીને દીક્ષામાં ચાલતી આવી ગેરશીસ્ત રીતો ઉઘાડી પાડવાને પુસ્તકો બહાર પાડ્યાં છે; અને તેનો વિરોધ કરવાને સામા પક્ષ તરફથી પણ પ્રસિદ્ધ થયાં છે. અયોગ્ય દીક્ષા અપાય છે અને દીક્ષિતો મેલવવાને અધર્મી આચરણ થાય છે એવો આક્ષેપ કરનારાં

- (૧) અમૃતસરિતા,
- (૨) વીર ધર્મનો પુનરુદ્ધાર,
- (૩) પર્યુષણ પર્વનાં વ્યાખ્યાનો ભાગ ૧-૨,
- (૪) જૈન દીક્ષા પ્રથમ ઁંડ અને
- (૫) સમયને ઓઢાવો.

ए पुस्तको छे. आ विरुद्ध कई अयोग्य थतुं नथी एम कहनेनारां ' आत्माने ओळखो ' अने तेना जेवां पुस्तको छे. जैन वर्तमानपत्रोमां पण एक तरफ " जैन " अने एवां बीजां सुधारक पत्रो अने तेना विरुद्ध " जैन प्रवचन " "वीर शासन " पत्रो छे. जैन धर्मनी साथेना संबंध बगरनां पत्रोए पण पोतानी कालमो बने पक्षने माटे उघाडी राखी छे, अने आ रीते कागळ उपर बने पक्षनी वच्चे द्वन्द्व युद्ध चाली रहेलुं छे एम तेमना तरफथी समिति तरफ मोकळाती नकलो उपरथी जणाई आवे छे. अमे आवां पुस्तको अने लेखो उपर कई ध्यान आयुं नथी पण अमारा आगळ आवेली पुरावा तरीकेनी हकीकत उपरथी अमारां खात्री थई छे के सोळ वर्षनी अंदरनी कुमळी वयना बाळकोने तेमना माबापनी संमति मेळववानी दरकार राख्या वगर जैन धर्मना फरमान विरुद्ध केटलाक साधु दीक्षा आपी दे छे अने तेने लीधे जैन समाजमां पक्ष पडी गया छे.

४१. त्रीजो मुद्दो ए जोवानो छे के दीक्षानुं रहस्य न समजे एवा सगीरोने
 समज वगरनाने दीक्षा दीक्षा आपवामां आवे छे के केम ? आ आक्षेप पण
 अपाय छे? खरो लागे छे. दीक्षा एटले शुं, ते लेवानो उद्देश शो,
 तेनुं परिणाम शुं थरो, ए कुमळी वयनां बाळको समजी
 शके के केम ए बहू विचारमां लेवा जेवी बावत छे. ए वात खरी छे के आठ वर्षनी
 उमरनाने दीक्षा आपवानी शास्त्रमां छूट राखेली छे पण दीक्षा आपवाना काममां मात्र
 उमर नहीं पण समज पण जोवानी होय छे. मनुष्यपणुं दुर्लभ छे, जन्म ए मरणनुं
 नीमीत्त छे, संपत्ति चंचळ छे, इन्द्रिओना विषयो दुःखना कारणभूत छे, संयोगमां
 वियोग रहेलो छे अने मरण क्षणे क्षणे थयाज करे छे एवुं जे समजी शके तेने दीक्षा
 आपी शकाय. पण आ तत्वज्ञान कुमळी वयनां बाळको समजी शके नहीं;
 एवी समज लायक उमरवाळामां पण थोडानेज होय तो पछी सगीर वयनामां तो
 क्यांथी होय ? आवी समज होवानी खात्री करी दीक्षा अपाती होय तो सोळनी
 अंदरनी वयनाने तो कदी पण आपवामां न आवे; पण एवी वयनाने दीक्षा
 आपवामां आवे छे एज देखाडे छे के शास्त्रमां दीक्षा आपतां पहेळां जेवी परीक्षा
 करवानुं कह्युं छे तेवी परीक्षा कयां वगर जे कोई हाथमां आवे तेने मुंडी दे
 एवा साधु पण होय छे. यतिव्रत पाळवाना संबंधमां एवुं कहेवामां आव्युं छे के ते
 असिधारा जेवा दुर्गम मार्गपर चालवा बरोबर छे. वळी कह्युं छे के संयमनो भार
 वहन करवो, ब्रह्मचर्य पाळवुं, बीजाने उपदेश आपवो, देशोदेश विचरवुं टाढ तडका
 सहन करवा, परीश्रम खमवा, ज्ञाननो अभ्यास करवो अने तप आदरवुं, ए विगरे
 अनेक विषम कार्यों यतिने करवानां होय छे. माटे जे एवा पदने लायक होय तेनेज
 यति बनाववो जोईए; एवो माणसज साधुपणाने शोभावे छे अने पोताना आत्मानुं
 कल्याण करे छे. एटला माटेज जेनामां परिच्छेद २४ मां बतावेला १६ गुण होय तेनेज
 दीक्षा आपवा शास्त्रमां फरमावेलुं छे. आ १६ गुणोमां केटलाक एवा छे के माणस

લાયક ઉમરનો થઈ સંસારનો અનુભવ છે નહીં ત્યાં સુધી તેનામાં તે આવે નહીં; જેમ કે મોહ વિગેરે કર્મ ક્ષય પામેલો હોવાનો ત્રીજો ગુણ; રાગ દ્વેષ વિગેરે કમી થઈ જ્ઞાન બુદ્ધિ નિર્મલ થયેલી હોવાનો ચોથો ગુણ; સંસારની અસારતા અનુભવેલી હોવાનો પાંચમો ગુણ; વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયેલો હોવાનો છઠ્ઠો ગુણ; ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ કમી થયેલો હોવાનો સાતમો ગુણ; કરેલો ઉપકાર નહીં ભૂલવાનો કૃતજ્ઞપણનો નવમો ગુણ; વિનયવંત હોવાનો દસમો ગુણ; ઉત્તમ ચારિત્રવાળો હોવાનો અગિયારમો ગુણ; કોઈનો દ્રોહ નહીં કરવાનો બારમો ગુણ; અને આરંભેલું કાર્ય ગમે તેવાં વિઘ્ન આવે તોપણ મુકી નહીં દેવાનો સ્થિરતાનો પંદરમો ગુણ; આવા ગુણ હોવાની વધી લાયકી તપાસીને દીક્ષા અપાતી હોય તો ભાગ્યેજ કોઈ નાની ઉમરનાને તે પ્રસંગ આવે. શ્રી પ્રભાવક ચરિત્રમાં ^૧ વર્ણવેલા વજ્રસ્વામી જેવા કોઈ વિરલ પુરુષને ત્રણ વર્ષ જેટલી બાઝ વયે દીક્ષા લેવાની સમજ આવી હશે એમ ઘડી भर માની લઈએ તોપણ એવા વિરલ હાલના વચ્ચે તમાં હોવાનું બનવા જોગ લાગતું નથી. બાઝ અવસ્થામાં દીક્ષા લેવા જેવો વૈરાગ્ય ભાગ્યેજ કોઈમાં આવે. ઘણીવાર એમ બને છે કે માણસને સંસારમાં બનતા કેટલાક સંજોગોને લીધે તાત્કાલિક વૈરાગ્ય આવે છે પણ તે વૈરાગ્ય ક્ષણિક હોય છે અને થોડા વચ્ચે તમાં જે સંજોગોમાં તે ઉત્પન્ન થયો હોય તે સંજોગો નાશ પામતાં તે વૈરાગ્ય પણ અદૃશ્ય થઈ જાય છે. માત્ર એવી સ્થિતિમાં દીક્ષા લીધી હોય તો પાછલ પસ્તાવા જેવું થાય છે. સંયમ બેઢીરૂપ ભાસે છે અને તે છોડી ઘેર પાછા આવવા મન થાય તોપણ શરમ અથવા બીજાઓના દબાવણને લીધે તેવી દુઃખમય સ્થિતિમાં જારી રહેવું પડે છે. એવું પરિણામ નાની ઉમરના દીક્ષા લેવા આવનારના સંબંધમાં ન આવે એટલા માટે તેનો વૈરાગ્ય ક્ષણિક છે કે સ્થિર છે તે બાબતની દીક્ષા આપનારે તપાસ કરવી જોઈએ. પણ હાલમાં ઘણે ભાગે તેમાં કાંઈ થતું હોય એમ લાગતું નથી. જો થતું હોય તો દીક્ષા લેવા માટે આવેલા પૈકી ઘણાને ઘેર પાછા મોકલ્યા હોય, પણ દીક્ષા લેવા આવેલાને કોઈ સાધુએ તેમ કર્યાનું જાણવામાં આવ્યું નથી. પણ એથી ઉલટ ઉતાવળમાં દીક્ષા લીધેલા પૈકી પોતાની મેઠે કંટાળીને સંસારમાં પાછા આવેલાનાં દાખલા તો મઠી આવે છે.

૪૨. ચોથો મુદ્દો એ જોવાનો છે કે માબાપ વિગેરે નજીકના સર્ગા સંબંધીની સમીરોને છૂપી રીતે દીક્ષા સંમતિ લીધા વગર સમીરોને છૂપી રીતે દીક્ષા આપી અપાય છે. દેવામાં આવે છે કે કેમ ? આ મુદ્દો પણ અમારા આગલ પુરવાર થયેલો છે. ૧૬ વર્ષ ઉપરની ઉમરનાને દીક્ષા આપતી વચ્ચે માબાપ વિગેરેની સંમતિ લેવી જોઈએ કે નહીં એ એક તકરારી પ્રશ્ન છે પણ ૧૬ વર્ષની અંદરનાને માટે તો સંમતિ જોઈએ એ નિર્વિવાદ છે (જુઓ પરિચ્છેદ ૨૫, ૩૭.) એમ છતાં એવી સંમતિ લેવાને સ્પષ્ટ આજ્ઞાનો અનાદર કરી દીક્ષા આપી દેવામાં આવે છે અને જાણ થશે તો માબાપ વિરોધ કરી અટકાવશે એવી બીકથી તે ગુપ્ત રીતે

^૧ પાન ૧૫, સંવત ૧૯૮૭ ની આવૃત્તિ.

આપી દેવામાં આવે છે. અદત્તદાન નહીં લેવાને પોતાના મહાવ્રતથી બંધાયેલા આચાર્યોં માબાપની સંમતિ વગર અજ્ઞાન ઉમરના છોકરાને દીક્ષા આપ્યા બદલના અમારી આગલ આવેલા ઘણા દાખલા પૈકી માત્ર છાળો, ડમોઈ અને ચાળસ્માવાલાજ લક્ષમાં લઈએ તો તેટલાજ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે એજ છોકરાઓને દીક્ષા આપનાર આચાર્ય શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ વર્તન કરી શિષ્ય ચોરી અથવા નિષ્ફેટિકાનો અપરાધ કર્યો હતો. જો જૈનસંઘ પહેલાંના જેવો શુદ્ધ અને સારો રહ્યો હોત તો આવા ચોરી કરનાર આચાર્યના કપડાં તૂર્ત ઉતારાવી લેત અગર નિદાન તેને ઠપકો આપી ફરીથી એવું નહીં કરવાને તાકીદ આપત; તેજ પ્રમાણે બીજા આચાર્યોં પણ તેમનો ફીટકાર કરત. પરંતુ તે પૈકી કોઈએ કંઈ કર્યું નથી; એટલુંજ નહીં પણ ઉલટાં ખરી હકીકત છુપાવી એ છોકરાની ઉમર તો ૧૬ વર્ષની થઈ ગયેલી હતી એટલે કોઈની સંમતિ લેવાની કંઈ જરૂર નહોતી એમ કહી શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ વર્તનાર સાધુનો ઓછી રીતે બચાવ કરવામાં આવે છે; એટલુંજ નહીં પણ તેમનો બચાવ કરવાને કેટલાક તરફથી ખરી હકીકત આગલ લાવનારનો વર્તમાનપત્ર વિગેરે દ્વારા ધર્મવિરોધી તરીકે ફીટકાર કરવાની તજવીજ થઈ છે, એ અમને ઘણું શોચનીય લાગે છે. જો ખરી રીતે ચાલવાનું હોય તો દીક્ષા આપવાના કામમાં છુપવટ શા માટે જોડે ? જો ખરી રીતે ચાલવાનું હોય તો જે આચાર્ય પાસે સગીર છોકરા તેમના માબાપ કે સગાં સાથે લીધા વગર દીક્ષા લેવા આવે તેમને કંઈપણ તપાસ કર્યા વગર ગમે ત્યાં લઈ જઈ દીક્ષા આપી દેવાને બદલે તેમના માબાપને ખબર આપીને તેડાવે, તેમને પૂછીને ઉમર વિગેરે વિષે પૂછીને, તેમની સંમતિની જરૂર હોય તો તે મેલે, દીક્ષા આપવા માટે સગીરમાં ખરા વૈરાગ્ય વિગેરેની લાયકો છે કે નહીં તે પણ જુએ અને દીક્ષા આપવી યોગ્ય જણાય તો તેને માટે મુહૂર્ત નક્કી કરે, સંધને ખબર કહે, વરઘોડો કઢાવે અને જાહેર અને ઉઘાડી રીતે સર્વ કાર્ય કરે. એમ ન કરતાં છૂપી રીતે અને તૂર્તાતૂર્ત દીક્ષા આપી દેવામાં આવે છે, એજ દેખાડે છે કે દીક્ષા આપી દીક્ષિતોની સંખ્યા વધારવાની રૂઝેદારીમાં હાલ ઘણું અણવટનું થાય છે એમ સુધારક જૈનો તરફથી જે આક્ષેપ કરવામાં આવે છે તે આધાર વગરનો છે એમ કહી શકાતું નથી. દીક્ષા આપી દેવાની ઉતાવળ કરવાને બદલે મહાત્મા ગાંધીજીના નીચેના ઉતારામાં જણાવેલો બોધ ધ્યાન રાખવામાં આવે તો સાધુ સંસ્થાની કેટલી બધી ઉન્નતિ થાય તેનો ઢ્યાલ કરવો ઘટે છે. તારીખ ૨૮ ઑગસ્ટ ૧૯૨૭ ના નવજીવનના પાન ૪૨૧ ઉપર એવી હકીકત છપાઈ છે કે શાવરા સ્ટેટની એક ઓસ્વાલ બાઈનો ધણી નાની વયનો છતાં દીક્ષા લેવાનો ઇલાદો કરી ઘર છોડી ગયો હતો અને જતી વખતે પોતાની સ્ત્રી ઉપર એક પત્ર લખી ગયો હતો કે મારે દીક્ષા લેવી છે અને બે વરસથી હું પરવાનગી માગું છું પણ કોઈ આપતું નથી માટે હવે મેં પોતેજ દીક્ષા લેવાનો વિચાર કર્યો છે. આ હકીકતના સંબંધમાં મહાત્મા ગાંધીજીએ લખ્યું છે કે “ મારી ઉમેદ છે કે આ નવયુવકને કોઈ દીક્ષા ન આપે, એટલુંજ નહીં પણ તે પોતેજ પોતાનો ધર્મ સમજશે. નાની વયે બુદ્ધ કે શંકરાચાર્ય જેવા જ્ઞાની દીક્ષા લે એ શોભી શકે છે પણ હરેક જુવો-

નીયા એવા મહાન પુરુષોનું અનુકરણ કરવા બેસે તો એ ધર્મને અને પોતાને શોભાવવાને બદલે લજવે. આજ કાલ લેનાતી દીક્ષામાં કાયરતા શિવાપ કાંઈ જોવામાં આવતું નથી અને તેથીજ સાધુઓ પળ તેજસ્વી હોવાને બદલે ઘણા ધરા આપણા જેવા દીન અને જ્ઞાનહીન હોય છે. દીક્ષા લેવી એ પરાક્રમનું કામ છે અને તેની પાછળ પૂર્વજન્મના મહા સંસ્કાર અથવા તો આ જન્મમાં મેળવેલું અનુભવ જ્ઞાન હોવું જોઈએ. વૃદ્ધ માતા અને તરુણ સ્ત્રીનો કાંઈપણ વિચાર કર્યા વિના દીક્ષા લેનારને એટલો બધો વૈરાગ્ય હોવો જોઈએ કે આસપાસનો સમાજ તે સમજ્યા વગર રહે નહીં. આ દીક્ષા લેનાર જુવાનને તે હોય એમ જોવામાં નથી આવતું. ”

૪૨. આ તો સોઠ વરસની અંદરના સગીરના સંબંધમાં થયું; પરંતુ ૧૬ વરસની ઉપરાંતનો દીક્ષાનો ઉમેદવાર હોય અને તેનાં સોઠ વરસની ઉપરનાને દીક્ષા લેતી વખતે માબાપ વિગેરેની સંમતિની અપેક્ષા. માબાપ હયાત હોય અગર તે પરણેલો હોય તો માબાપ અને પત્નીની સંમતિ લેવી જોઈએ કે કેમ એ તકરારી પ્રશ્ન છે. મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબરોનો એક પક્ષ જેની આગેવાની અમદાવાદના ‘યંગમેન્સ જૈન એસોસિએશન’ ના ચાલકો કરે છે તેમનું કહેવું એવું છે કે ૧૬ વરસની ઉપરાંતના માણસોને દીક્ષા આપવામાં કોઈની સંમતિની જરૂર નથી. એ વિરુદ્ધ બીજો પક્ષ કે જેની આગેવાની જૂદે જૂદે સ્થળે સ્થાપન થયેલા યુવક સંઘ કરે છે તેમનું કહેવું એવું છે કે એવે પ્રસંગે પળ સંમતિ લેવાની અપેક્ષા રહે છે; કારણ જે અઢાર પ્રકારના પુરુષોને અને વીસ પ્રકારની સ્ત્રીઓને દીક્ષા આપવાને શાસ્ત્રમાં અયોગ્ય જણાવ્યાં છે તેમાં અઢારમી નાલાયકી માબાપ વિગેરેની સંમતિનો અભાવ છે અને એવી સંમતિ મેળવ્યા વગર આપેલી દીક્ષાને ‘નિષ્ફટિકા’ એટલે કે ચોરીની દીક્ષા ગણેલી છે; તેમાં કંઈ એવો ભેદ રાખ્યો નથી કે સંમતિ ૧૬ વરસની અંદરનાને માટેજ જોઈએ અને તે ઉપરના માટે ન જોઈએ; સામાન્ય રીતે બધી ઉમરનાને માટે સંમતિની અપેક્ષા રાખેલી છે. બંને પક્ષ તરફથી બતાવેલી દલીલો વિચારમાં લેતાં અમને લાગે છે કે ૧૬ વર્ષ તથા તે ઉપરની ઉમરનો હસમ પોતાની સ્વેચ્છાથી દીક્ષા લેતો હોય તો તેમ કરવામાં કાયદા પ્રમાણે બીજા કોઈની સંમતિની જરૂર રહેતી નથી. પાલ્યપાલક નિબંધ (Guardian and Wards Act) માં ઠરાવેલી ૧૮ કે ૨૧ વર્ષની ઉમરની યત્તા, લગ્ન અને ધર્મ કાર્યના સંબંધમાં લાગૂ પડતી નથી. ૧૬ વર્ષની ઉમર થયા પછી લગ્ન અને ધર્મ સંબંધી કાર્યમાં જે તે સહસે આપેલી સંમતિ કાયદેસર છે અને તેથી માબાપ ના કહેતાં હોય તોપણ ૧૬ વર્ષની ઉમરનો પુરુષ પોતાની ઈચ્છા હોય તે પ્રમાણે વર્તી શકે છે એ વાત ધરા છે; પળ દીક્ષા લેવા જેવું ધર્મ કાર્ય, જેણે અત્યાર સુધી પાઠી પોષી મોટાં કર્યોં હોય એવાં માબાપ અગર શાસ્ત્ર વિધિ પ્રમાણે જેની સાથે લગ્નનો સંસ્કાર કર્યોં હોય તેમને રડાવી, કકઢાવી અગર તેમને આધાર વગરના કરી પોતાની સ્વેચ્છા પ્રમાણે સંસારમાંથી ચાલ્યા જવું એ નીતિધર્મ પ્રમાણે કંઈ ધર્મ કાર્ય ગણાય નહીં; માટે તેમની સંમતિની કાયદા

પ્રમાણે જરૂર ન હોય તોપણ તેમના મનનું સમાધાન કરી અર્થાત્ તેમનું અનુમોદન લઈ, સંસારચ્યાગ જેવું આખરનું પગલું લેવાને પ્રાચીન વ્યવસ્થામાં રાખેલું છે. હિંદુ-ધર્મના અનુયાયીઓના સંબંધમાં સંન્યાસોપનિષદમાં તેમનું “અનુમોદન” લેવા કહેલું છે તેમ જૈન ધર્મના અનુયાયીઓના સંબંધમાં પણ કહેલું છે. ઉદાહરણ તરીકે શ્રોહરિ-મદ્રસૂરિનાં^૧ ધર્મવિંદુમાં કહેલું છે કે “તથા ગુરુજનાદ્યનુજ્ઞેતિ” અને તેની ટીકામાં શ્રોમુનિચંદ્રસૂરિએ કહ્યું છે કે “ગુરુજન” એટલે માતા પિતા વિગેરે; અહીં આદિ (વિગેરે) શબ્દથી બહેન, સ્ત્રી વગેરે બાકીના સંબંધી લોકો સમજવાના છે. તેમની “અનુજ્ઞા” એટલે ‘તું દીક્ષા લે’ એવી સંમતિરૂપ આજ્ઞા સમજવાની છે. જ્યારે એ સંબંધીઓ આજ્ઞા માગતાં છતાં ન આપે તો મૂઠ પ્રંયમાં કહ્યું છે કે સંબંધીવર્ગ આજ્ઞા આપે એવી યુક્તિ કરવી; અર્થાત્ તેમને સમજાવી અનુમોદન લેવું. એજ પ્રંયકારે રચેલા અષ્ટકમાં માતૃ પિતૃ ભક્તિના અષ્ટકમાં કહ્યું છે કે “દીક્ષા સર્વ પ્રાણને હિતકારી ગણવામાં આવેલી છે માટે જે દીક્ષા માતા પિતાને ઉદ્દેગ કરાવનારી હોય તે ન્યાયયુક્ત ગણાય નહીં. માટે માતૃપિતૃ તથા સ્વજનની અનુમતિ મેઢવીનેજ દીક્ષા લેવી.” જૈનોના પરમપૂજ્ય ચોવીસમા તીર્થંકર મહાવીર સ્વામીએ દીક્ષા લેવાથી માતાપિતાને દુઃખ થશે એવા ભયથી જ્યાં સુધી તે જીવતા રહ્યા ત્યાં સુધી દીક્ષા લેવાનો એક શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યો ન હતો; અને માતાપિતાના મરણ પછી પોતાના માઈની આજ્ઞા માગી અને જ્યારે માઈએ કહ્યું કે માતાપિતાનો વિયોગ તાજોજ છે ને તેથી હું દુઃખી છું, તો તે દુઃખમાં તમારા વિયોગથી ઉમેરો થશે, માટે હાલમાં દીક્ષા લેવાનો વિચાર માંડી વાઢો, ત્યારે વડીલ બંધુની આજ્ઞા પાઢવાને વીજા વે વર્ષ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા. મોટા પુરુષો જે રસ્તે ચાલે તે પ્રમાણે વીજાઓ ચાલવાને દોરાય એ હેતુથી મહાવીર સ્વામીએ પોતાના આચારથી લોકોને દૃષ્ટાંત આપ્યું હતું કે, માતાપિતા તથા સ્વજનની અનુમતિથી દીક્ષા લેવી. અનુમતિ લેવાના સંબંધમાં સમાજનો વિચાર એટલો મજબૂત હતો કે, મહાવીર સ્વામી પછી સુમારે છ સેંકડા પછી થયેલા આર્યરક્ષિત નામના ૨૨ વર્ષના યુવકને તોષ-લીપુત્ર નામના મુનિએ દીક્ષા આપી હતી તેમાં તેની માતૃશ્રીની સંમતિ હતી પણ તેના પિતાની સંમતિ લીધી ન હતી અને બાપને તથા નગરના રાજા, નાગરિકો વિગેરેને ખબર ન પડે એટલા માટે કંઈ દૂર લઈ જઈ દીક્ષા આપવામાં આવી હતી; એટલા ઉપરથી એ દીક્ષાને “શિષ્ય નિષ્કેટિકા” એટલે અસંમત અથવા ચોરીની દીક્ષા કહેવામાં આવી હતી. એથી “ચોરીની” દીક્ષાનો આ પહેલવહેલો દાખલો હતો. આર્યરક્ષિત ૨૨ વર્ષનો તરુણ ઉમરના હતા અને ચાર વેદ અને ચૌદ વિદ્યા ભળી ઉતર્યા પછી ગુરુકુલમાંથી ઘેર આવ્યા ત્યારે તેમના માનમાં તેમના ગામના રાજાએ અને પ્રજાએ તેમને હાથી પર બેસાડી મોટો વરઘોડો કાઢ્યો હતો. આટલું છતાં પણ તેમની માતૃશ્રીને પૂર્ણ સંતોષ થયો નહીં. રાજમાન અને પ્રજામાન મેઢવી પંડિત આર્યરક્ષિત જ્યારે પોતાના માતાજીના પગે પડ્યા ત્યારે તેમણે તેમને એવો ઉપદેશ કર્યો કે તારે હજી “દૃષ્ટિવાદ” નું અધ્ય-

યન કરવાનું બાકી છે માટે તે તોષલીપુત્રાચાર્ય પાસે જઈ શીખી લે.” એ ઉપરથી આર્ય-રક્ષિત તે આચાર્ય પાસે ગયા અને પોતાને દૃષ્ટિવાદનું અધ્યયન કરાવવાને વિનંતિ કરી; તે ઉપરથી તેમણે તેને કહ્યું કે જૈન દીક્ષા લીધા શિવાય એ શાસ્ત્ર તને શીખવી શકાય નહીં. તે ઉપરથી આર્યરક્ષિતે તૂર્ત દીક્ષા લીધી અને તે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કર્યો. આર્ય-રક્ષિતને આપેલી દીક્ષામાં નસાડવા મગાડવાનો કે ફોસલાવવાનો કાંઈ પ્રકાર બન્યો નહોતો, તોપણ પિતા દ્વારા છતાં એકલી માતાની સંમતિથી તોષલીપુત્રાચાર્યે દીક્ષા આપી અને તે પળ જાહેર રીતે ન આપી તે ઉપરથી એ દીક્ષા “ નિષ્ફેટિકા ” એટલે ચોરીની દીક્ષા ગણાઈ હતી. આ દૃષ્ટાંતનું મહત્વ ઘટાડવાને માટે યંગ મેન્સ જૈન एसोशिएशनના કેટલાક સભ્યો તથા બીજાઓ તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે દીક્ષા વખતે આર્યરક્ષિતની ઉમર ૧૧ વર્ષની એટલે કે સોઠ વર્ષની અંદરની હતી અને તેથી તેમાં બાપની સંમતિ લીધી ન હોવાથી તે “ નિષ્ફેટિકા દીક્ષા ” ગણાઈ છે તે બરોબર છે; કારણ કે ૧૬ વર્ષની અંદરનાને માતા પિતા વિગેરેની સંમતિ વિના દીક્ષા આપવાની નથી. આ દલીલના ટેકામાં યુગપ્રધાન ગંડિકા નામના પુસ્તકમાં દીક્ષા લેતી વખતે આર્યરક્ષિતની ઉમર ૧૧ વર્ષની લખી છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે અને એવી રીતે આર્યરક્ષિત અજ્ઞાન વયના છતાં લાગતાવળગતા બધાની સંમતિ વગર દીક્ષા આપ્યાને કારણે તેને નિષ્ફેટિકા કહી છે; પરંતુ આ દૃષ્ટાંતનું મહત્વ ઘટાડવાને અને દૃષ્ટાંત માત્ર સગીરના સંબંધમાં જ લાગુ પડે છે એવું બતાવવાને આર્યરક્ષિતની ઉમર યુગપ્રધાન ગંડી-કામાં ૨૨ ને બદલે ૧૧ વર્ષની ઉમર બતાવી હશે એવો શક લેવા બ્યાજબી કારણ જણાય છે. જે કોષ્ટકમાં ઉમર દાખલ કરેલી છે તે કોષ્ટક યુગપ્રધાન ગંડિકાનો મૂળ વિષય નથી. એ કોષ્ટક પાછળથી દાખલ થયેલું હોવું જોઈએ; કારણ કે શ્રીમુધર્મા-સ્વામી, આર્યરક્ષિત, આર્યમુહસ્તી અને એક ચોથા આચાર્યની ઉમર તેમાં દર્શાવેલી છે. તેમાં પણ ફરક હોવાથી બીજા આચાર્યો તે ગ્રાહ્ય કરતા નથી. વઢી વડોદરામાં યુગ-પ્રધાન ગંડિકાની એક બીજી પ્રત છે કે જેનું બીજું નામ ‘ દુષ્માકાલસ્તોત્ર ’ છે તેમાં ઉમર તે પ્રમાણે નથી. વિશેષમાં આર્યરક્ષિતનું જીવનચરિત્ર કે જે પરિશિષ્ટ પર્વમાં હેમ-ચંદ્રાચાર્યે લખેલું છે તે જોવાથી ખાત્રી થાય છે કે આર્યરક્ષિતની ઉમર દીક્ષા લેતી વખતે ૧૧ વર્ષનો હોવાનો બિલકુલ સંભવ નથી કારણ કે જેટલું તેમના પિતા જાણતા હતા તેટલું દીક્ષા લેતાં પહેલાં તે તેમની પાસે મળ્યા હતા અને ત્યાર પછી વિશેષ મળવાને માટે પાટલીપુત્ર ગયા હતા. ત્યાં અંગો, ચાર વેદ, મીમાંસા, ન્યાયપુરાણ અને ધર્મ-શાસ્ત્ર મળ્યા પછી પોતાના ઘેર આવ્યા હતા. આર્યરક્ષિતે દીક્ષા બાવીસ વર્ષની ઉમરે લીધી હતી એમ શ્રી સુમતિગણીરચિત ગણધરસાર્થશતક, બૃહદ્વૃત્તિ, સર્વરાજગણીકૃત ગણધરસાર્થશતક લઘુવૃત્તિ અને શ્રી વિજયાનંદસૂરિ આત્મારામજી મહારાજ કૃત અજ્ઞાન-તિમિરભાસ્કરમાંથી પણ આધાર મળી આવે છે. એટલે દીક્ષા લેતી વખતે આર્યરક્ષિતની ઉમર ૧૧ વર્ષની હોવાનો બિલકુલ સંભવ નથી. સોઠ વર્ષ ઉપરની ઉમ્મરના સમો દીક્ષા લે ત્યારે તેમનાં માત્રાપની સંમતિ મેળવવી જોઈએ એમ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય કૃત

ત્રિષ્ટીશલાકાપુરુષચરિત્રમાંથી પળ દાખલો મળે છે. વિનયનંદન નામના સૂરિનો બોધ સાંભળી પુરુષસિંહકુમાર નામના રાજપુત્રને દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા થવાથી દીક્ષા આપવાને તેણે તેમને વિનંતિ કરી ત્યારે તે સાંભળી સૂરિ બોલ્યા:—“હે રાજકુમાર તમારો આ મનોરથ ઘણો શ્રેષ્ઠ અને પુણ્ય સંપત્તિને સાધનારો છે માટે તે અમે પૂર્ણ કરીશું પણ પ્રથમ તમે નગરમાં જઈ તમારા માતાપિતાની રજા લઈને આવો. કારણ કે જગતમાં પ્રાણીને પહેલા ગુરુ માતા પિતા છે.” મુનિના એ વચન સાંભળી પુરુષસિંહ નગરમાં ગયો અને માંબાપ પાસે જઈ દીક્ષા લેવાની પરવાનગી આપવા વિનંતિ કરી; અને તેમણે ડ્યારે ખુશી થઈને સંમતિ આપી ત્યારેજ સૂરિએ તેને દીક્ષા આપી હતી. (પર્વ ૩ જું સર્ગ ૩ જો.)

૪૪. સંમતિ વાવત ધર્મવિંદુનો જે આધાર બતાવ્યો છે તે પ્રમાણે સંમતિ મેળવવા ધર્મવિંદુના ટિકાકારે જે યુક્તિ કરવા લક્ષ્યું છે તે યુક્તિના માતા પિતા વિગેરેની સંમતિની આવશ્યકતા. સંબંધમાં તેણે એવો ખુલાસો કર્યો છે કે સંબંધી વર્ગ અનુ-મતિ આપે નહીં તો તેમને નઠારા સ્વપ્ન કહેવાં, મૃત્યુ

સમીપ આવેલા જેવા પુરુષનાં ચિન્હ દેખાડવાં અને જોશી વિગેરે લોકોની પાસે માતા-પિતાદિકને એવું કહેવડાવવું કે આનું થોડા વખતમાં મૃત્યુ થશે માટે તેના કલ્યાણ માટે દીક્ષા લેવા ઘી. મા બાપ વિગેરેની સંમતિની ઇટલી બધી આવશ્યકતા રાખી છે કે તે ન આપે તો આ પ્રમાણે યુક્તિ કરીને પણ તે મેળવવા કહ્યું છે. વઢી એજ પ્રમાણે જેની જેટલી શક્તિ હોય તેટલી શક્તિ પ્રમાણે માતાપિતા વિગેરે પ્રમુખ ગુરુજનના ચિત્તનું સમાધાન કરવા માટે તેમના નિર્વાહના સાધન માટે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે આજીવિકાનો વંદોવસ્ત કર્યા પછી દીક્ષા લેવાનું પણ કહ્યું છે; કે જેથી પાછઝથી પોતાના માતા પિતાદિકને નિર્વાહના કારણ માટે હેરાનગતિ મોગવવી ન પડે. ^૧ એમ કરવાથી પોતે કૃતજ્ઞતા કરેલી કહેવાય છે જૈન ધર્મના ઉદ્યોતનું વીજ કરુણા અને દયા છે, તેથીજ માતા પિતા સ્ત્રી વિગેરેને ખુશી કરી તેનું અનુમોદન મેળવો દીક્ષા લેવાનું કહ્યું છે. જ્યાં એ પ્રમાણે થતું નથી ત્યાં પાછઝ કલેશ અને મારામારી થવાના અને હાલમાં તો ન્યાયાધિશીમાં ફરિયાદો થવાના પ્રસંગ પણ બને છે. ઉદાહરણ તરીકે થોડા સમય ઉપર સંભાતના એક યુવાનને તેના મા બાપની સંમતિ વગર દીક્ષા આપનાર મુનિને મારામારીને યુવાનને ઘેર લઈ જવાનો દાખલો વાસદ આગલ બન્યો હતો; વઢી અમદાવાદમાં કાંતીલાલ નામના યુવાને પરણેલો છતાં પોતાની સ્ત્રીની સંમતિ વગર તેમ તેના ભરણ-પોષણ માટે કંઈપણ તજવીજ કર્યા વગર દીક્ષા લીધી હતી તે ઉપરથી તેની સ્ત્રીએ ખોરાકી માટે ફોજદારી ન્યાયાધિશીમાં ફરિયાદ કરી હતી; ન્યાયાધિશીએ દરમાસે રૂ. ૨૫ તેણીને આપવાનો હુકમ કર્યો હતો, પરંતુ તે ઠરાવ ઉપર હાયકોર્ટમાં વિવાદ થતાં એવું ઠર્યું હતું કે દીક્ષા લીધેલા જૈન સામે તેની સ્ત્રીનો ખોરાકી પોશાકનો દાવો ચાલી શકે નહીં; કારણ કે દીક્ષા લીધા પછી તેની કાંઈપણ મિલકત રહેતી

નથી તેથી નીચલી ન્યાયાધિશીનો ઠરાવ રદ કરવામાં આવ્યો હતો. એ પ્રમાણે પોતાનું શ્રેય કરવા દીક્ષા લીધેલા કાંતીલાલની સ્ત્રી નિસાસા નાંખતી અને રક્ષાળતી રહી છે.

૪૧. દીક્ષા આપવાની રૂઢિચઢાંચામાં જૈન જોવા જીવ દયાવાળા ધર્મના આચાર્યો કેવા પ્રકારે વચન ઉચ્ચારે છે અને દીક્ષા લેવાનો કેવો બોધ કરે છે ભરણ પોષણની જવાબદારી તેનો દાખલો હમારા જોવામાં આવ્યો છે તે અત્રે ટાંકીએ સંબંધી એક જૈન મુનિના વિચારો. છીએ. એક પ્રખ્યાત જૈન મુનિને જૂદે જૂદે પ્રસંગે પૂછાયેલા વર્તમાન વાતાવરણ ઉપર પ્રકાશ પાડતા પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં તેમણે જે કહ્યું હતું તે તારીખ ૧ જુલાઈ ૧૯૩૨ ના ‘વીર શાસન’ પત્રમાં પ્રસિદ્ધ થયેલું છે. તેમાં એક સવાલ એવો હતો કે “પરણેતર બાઈનું ભરણપોષણ એ દીક્ષિતનું વાસ્તવિક દેવું સ્વરૂપ કે નહીં” ? તેના જવાબમાં મુનિશ્રી તરફથી એવું કહેવામાં આવ્યું કે “ધર્મશાસ્ત્રના ફરમાન મુજબ સંસારના માણસો જ્યારે દીક્ષિત થાય ત્યારે વ્યવહાર દૃષ્ટિએ તે માણસો મરણ તરીકેની સ્થિતિમાં મુકાય છે અને તેમનાં સ્નાન સુતક સરખું પણ તેમના સાંસારિક કુટુંબીઓને લાગતું નથી. વઢી વેપારમાં મનુષ્ય જ્યારે સર્વ ગુમાસ્ટી દે છે ત્યારે સ્ત્રી પણ પતિને પગલે ચાલી પતિના દુઃખે દુઃખી બની સુકો રોટલો ખાઈ પોતાનું જીવન નમાવે છે. દેવાલું કાઢનારની સ્થાવર જંગમ મિલકતની કોર્ટમાં નોંધ થાય છે તેમાં પણ એક બાજુ દેવાની નોંધ અને બીજી બાજુ લહેણાની નોંધ લેવાય છે, પણ આજ દિન સુધીમાં ઇન્સોલ્વન્સી નોંધાવનારા-દેવાલું કાઢનારા-પૈકી કોઈએપણ દેવાની નોંધમાં પોતાની સ્ત્રીનું ભરણપોષણ નોંધાવ્યું હોય એવું સાંભળ્યું નથી. આર્યાવર્તની આર્યપત્નીને ધણીના સુખે સુખી અને ધણીનાં દુઃખે દુઃખી એ અચ્છ નિયમ જાળવવાનો હોય છે. જેથી સારી યા નબઢી સ્થિતિને આનંદનાજ દિવસો માની એકાંતે સુખમાંજ મગ્ન રહેનારી આર્યાને માટે ધણી જે પંથે વઢે તે પંથે વઢવું એ સ્ત્રી માત્રની ફરજ છે. ધણી હૃદયપૂર્વક જે કાંઈ આપે તે લેવામાં વાંધો નહીં પણ હક્ક કરીને માગવું તે અસ્થાને છે. વાસ્તવિક રીતે લેશમર પણ માગી શકેજ નહીં.”

૪૬. વિજયધર્મસૂરિકૃત “ધર્મદેશના” ના પ્રથમાં કહ્યું છે કે દીક્ષા લીધેલાને અથવા દીક્ષા લેનારને માતાપિતાદિક પરિવાર વીંટીને રૂદન કરતાં કહે છે કે “માઈ બાલ્યાવસ્થાથી આજ સુધી અમોએ તારું પોષણ કરેલું છે છતાં જ્યારે અત્યારે તું અમને પોષવા લાયક થયો ત્યારે ઘર છોડી ચાલ્યો જાય છે. હવે અમને કોણ પાઢશે ? તારા વિના કોઈ પાઢનાર નથી. હે પુત્ર, તારા પિતાદેવ ઘરડા થયા છે; થોડા દિવસના મેમાન છે; તારી વેન હજી કુંવારી છે; આ તારા માઈઓ સર્વથા પાઢવા લાયક છે; આ તારી માતા વિગેરે વર્ગનું પોષણ કર, જેથી આ તારો લોક કીર્તિવાળો થાય અને પરલોક પણ સુધરે. હે પુત્ર, તારાં બાઢકો નાનાં નાનાં છે; તારી સ્ત્રી નવયૌવના છે; કદાચ તું તેનો ત્યાગ કરીશ અને તેનાથી કુઢની મર્યાદા ન બની શકી, તો લોકમાં તારી અને અમારી હેલના થશે, અર્થાત્ લોકાપવાદરૂપ દૂષણ લાગશે.”^૧

જોકે આ પ્રમાણે આવા મુનિ મહારાજોએ બોધ કર્યો છે તોપણ વહાલાં માતા-પિતાની વિનંતિનો અસ્વીકાર કરી તેમને રડતાં કકઝતાં મૂકીને અગર પોતાની પત્નીને નિરાધાર મૂકીને દીક્ષા લઈ લેવી એ ખરેખર આવા મુનિ મહારાજો પોતાની સંખ્યામાં વધારો કરવા ઇષ્ટ ગણતા હોય પણ આધ્યાત્મિક તેમ સાંસારિક દૃષ્ટિથી તો તે અનિષ્ટ અને નિંદ્ય ગણાય; અને તેથીજ શ્રી મહાવીર સ્વામીએ પોતાના આચાર્યો લોકોને દૃષ્ટાંત આપ્યું હતું કે માતાપિતા અને સ્વજનની અનુમતિથીજ દીક્ષા લેવી જોઈએ અને તેજ લાગતાવળગતા સર્વના ભલા અને શાંતિને માટે ઉત્તમ માર્ગ છે. સ્ત્રી માત્રાપ વિગેરેને રડાવી કકઝાવી દીક્ષા લેવા કરતાં મહાત્મા ગાંધીજીએ કહ્યું છે તેમ “ ઘરવેઠાં દીક્ષા જેવું જીવન ગાઢવામાં કાંઈ થોડું પરાક્રમ નથી જોઈતું અને ખરી કસોટી તો તેમાંજ થાય છે. સંતોષપૂર્વક પવિત્ર રહીને, સત્યને જાઝવીને, ગરીબ ઘરસંસાર ચલાવવો, પરસ્ત્રીને માથેન સમાન જાણવી, પોતાની સ્ત્રી સાથે પણ મર્યાદામાં રહીને ભોગો ભોગવવા, શાસ્ત્રાર્થનો અભ્યાસ કરવો અને યથાશક્તિ દેશની સેવા કરવી એ કાંઈ નાની-સૂની દીક્ષા નથી. દીક્ષાનો અર્થ આત્મસમર્પણ છે. આત્મસમર્પણ બાહ્યાંડંબરથી નથી થતું. એ માનસિક વસ્તુ છે અને તેને અંગે કેટલાક બાહ્યાચાર આવશ્યક થઈ પડે છે. પણ તે ય્યારે આંતરશુદ્ધિનું અને આંતર ત્યાગનું સ્વચ્છ ચિન્હ હોય ત્યારેજ શોભી શકે. તે વિના તે કેવલ નિર્જીવ પદાર્થ છે. ” ૧

૪૭. આ એકંદર હકીકત વિચારમાં લેતાં અમને લાગે છે કે ૧૬ વર્ષની ઉમરનો

૧૬ વર્ષની ઉમરના
દીક્ષા લેનાર સમનની તેની
સા પ્રત્યેની ફરજ.

સમ પોતાની ઇચ્છાથી દીક્ષા લેવા જેવું ધર્મ કાર્ય કરે તેમાં બીજા કોઈની સંમતિની અપેક્ષા કાયદા પ્રમાણે રહેતી નથી. એવા કાર્યને માટે તે પોતેજ સંમતિ આપવાને કાયદા પ્રમાણે લાયક ગણાય છે; તોપણ નૈતિક દૃષ્ટિથી તો માત્રાપ વિગેરેની સંમતિ આવશ્યક છે અને તેટલાજ માટે તે લેવાને ધર્મશાસ્ત્રમાં ફરમાવ્યું છે. માત્રાપ કરતાં પરણેતર સ્ત્રીની સ્થિતિ તો જૂદાજ પ્રકારની છે. માત્રાપના સંબંધમાં તો એટલેજ કે જેમણે જન્મ આપી પાઠી પોથી મોટા કર્યા તેમનું મન દુભાવીને ચાલ્યા જવું એ વ્યાજવી નથી. પરંતુ માત્રાપ કરતાં પરણેતર સ્ત્રી તરફ તો વિશેષ પ્રકારની ફરજ છે. તેને પાઠવા તો લગ્નથી ધણી બંધાયેલો છે; એટલે તેને રક્ષણતી મૂકીને તેની પરવાનગી વગર અને તેની ધોરણની પોષાકીને માટે બંદોબસ્ત કર્યા વગર તેનાથી ચાલી જવાયજ નહીં.

૪૮. છેલ્લો પ્રશ્ન સંઘની સંમતિ લેવા બદલ છે. સંઘની સંમતિ લેવી એ ઇષ્ટ છે

સંઘની સંમતિ.

પરંતુ તે લેવીજ જોઈએ અને તે લીધા વગર દીક્ષા આપી શકાયજ નહીં, એમ કાંઈ શાસ્ત્રથી ઠરેલું નથી. સંઘની સંમતિ લેવાનું કેટલાક એવા કારણથી ઇષ્ટ ગણે છે કે તેમ કરવાથી કોઈ નાલાયકને દીક્ષા અપાઈ ન જાય અગર સગીરના પોતાના ધાર્મિક હિત શિવાય માત્રાપ કે બીજા કોઈના સ્વાર્થના કે બીજા કોઈ અયોગ્ય કારણથી દીક્ષા અપાતી નયો એ જોવાય. પરિચ્છેદ ૨૪ માં બતાવેલાં લાયકીઓ પૈકી ધાર્મિક દૃષ્ટિએ જોવાની લાયકી દીક્ષાના

અમેદવારમાં છે કે નહીં એની તો દીક્ષા આપનાર ગુરુ પોતે પ્રશ્ન પુછી જાત્રી કરી શકે. પરંતુ એ શિવાયની બીજી લાયકીઓ કે જેનો આધાર સ્થાનિક માહિતી ઉપર રહે છે તે બીજા કોઈને પૂછ્યા વગર દીક્ષા આપનાર જાણી શકે નહીં. ઇટલાજ માટે સંઘની સંમતિ લેવાનો વહિવટ પડેલો હોય એમ લાગે છે. હીરસૌભાગ્ય કાવ્યમાં તો દીક્ષા સંબંધી અમલ બજાવણી (execution power) શ્રાવક સંઘને હોવાનું પણ લખ્યું છે. વઢી માબાપ વિગેરેની સંમતિ વગરની ચોરીની દીક્ષાઓ અપાતાં જે કલહ ઉત્પન્ન થવાનો સંભવ રહે છે તે થવા ન પામે અને બંધુ કાર્ય ખુશાલીથી ઉઘાડી રીતે થઈ શકે, ઇટલા માટે સંઘની સંમતિ લેવાની વાત કેટલેક ઠેકાણે સંઘે પોતે થઈને દાખલ કરેલી જણાય છે. સંવત્ ૧૯૬૮ સન ૧૯૧૨ માં વડોદરા શહેરમાં શ્રીમંત વિજયા-નન્દસૂરીશ્વરજી (આત્મારામજી મહારાજ) ના સંઘાડાના મુનિઓનું સંમેલન ભરાયું હતું તેમાં થયેલા ઠરાવોમાં ૨૦ મો ઠરાવ એવો હતો કે જેને દીક્ષા આપવી હોય તેની ઓછામાં ઓછી એક મહિનાની મુદત સુધી યયાશક્તિ પરીક્ષા કરી તેના સંબંધી માતા, પિતા, માઈ, સ્ત્રી વિગેરેને રજિસ્ટર કાગળથી જાણ આપવાનો રિવાજ આપણા સાધુઓએ રાખવો, તેમજ દીક્ષા નિમિત્તે આપણી પાસે જે વચ્ચે આવે તેજ વચ્ચે તેની પાસે તેના સંબંધીઓને રજિસ્ટર કાગળથી જાણ આપવાનો ઉપયોગ રાખવો. પણ સંઘની સંમતિ લેવા સંબંધી કોઈ ઠરાવ થયો નહોતો. આ સાધુ સંમેલનમાં થયેલા ૨૦ મા ઠરાવ ઉપરથી એમ અનુમાન થઈ શકે છે કે અયોગ્ય રીતે દીક્ષાઓ અપાતી હોવી જોઈએ અને તે બંધ કરવા તે ઠરાવ થયેલો હોવો જોઈએ. આવું અનુમાન નહીં થવા દેવાને અમારા આગળ અયોગ્ય પ્રકારની દીક્ષા અપાતી નથી એમ કહેનાર પક્ષે એવી દલીલ બતાવી હતી કે એ ઠરાવ યયોજ નથી અને થયો હશે તો પાછળથી રદ થઈ ગયો છે. પરંતુ આ દલીલ વજનદાર જણાતી નથી. આ ઠરાવ તેમજ તેની સાથે થયેલા એકંદર ઠરાવનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયેલું હતું અને તેમાં મુનિસંમેલનમાં હાજર રહેલા ૫૦ મુનિઓનાં નામ આપેલાં હતાં; ઇટલુંજ નહીં પણ તે ૧૯૧૨ ના જુનમાં વડોદરાના સયાજી વિજય તારીખ ૨૦-૬-૧૨, અમદાવાદના પ્રજાબંધુ તારીખ ૨૬-૬-૧૨, મુંબઈ સાંજવર્તમાન તારીખ ૨૭-૬-૧૨, અને મુંબઈ સમાચાર તારીખ ૨૪-૬-૧૨ અને જૈન, ભાવનગર તારીખ ૨૩-૬-૧૨ માં પ્રસિદ્ધ થયેલો હતો અને તેજ પ્રમાણે હજી સુધી કાયમ છે.

૪૯. શ્રી જૈન શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈનોની કોન્ફરન્સના ૧૩ મા અધિવેશનમાં જે ઠરાવ થયા હતા તેમાં ૨૧ મો ઠરાવ નીચે પ્રમાણે જૈન કોન્ફરન્સના ઠરાવો. થયો હતો:—

“ દીક્ષા સંબંધી આ કોન્ફરન્સનો એવો અભિપ્રાય છે કે દીક્ષા લેનારને તેના માતા પિતા આદિ અંગત સગાં તથા જે સ્થળે દીક્ષા આપવાની હોય ત્યાંના શ્રી સંઘની સંમતિથી જાહેરાત પછી દીક્ષા આપવી. ”

સ્થાનકવાસી શ્વેતાંબરોના સાધુઓનું સંમેલન સંવત્ ૧૯૮૮ મહા વદી ૯ ને રોજ રાજકોટ મુકામે મળ્યું હતું તેમાં થયેલા ઠરાવોમાં દીક્ષા બાબત એક ઠરાવ નીચે પ્રમાણે થયો હતો:—

“ ૨૧. દીક્ષા લેનાર ઉમેદવારને તેના વાલીઓથી છાની રીતે નસાડવો ભગાડવો નહીં. ઉમેદવારની શારીરિક સંપત્તિ તપાસવી. કોઈપણ ખોડવાળો ન હોય, કરજદાર કે ગુન્હેગાર ન હોય, પ્રકૃતિ સારી હોય, વૈરાગ્યવાન હોય, તેના વર્તનમાં કોઈ એવ ન હોય તેવાની પસંદગી કરવી. ઉમેદવારને એકાદ વર્ષ સાથે રાખી પ્રકૃતિ અને વૈરાગ્યનો પાકો પરિચય કર્યા પછી જ્યારે તેની યોગ્યતાનો નિર્ણય થાય ત્યારે તેના વાલીની લેખીત આજ્ઞા મેલવી શ્રીસંઘ તથા સંપ્રદાયના અગ્રેસરની સંમતિ મેલવ્યા પછી દીક્ષા આપવી. ઉમેદવાર માઈ કે બાઈની ઉમર અતિ ન્હાની નહીં અને અતિ મોટી નહીં કિંતુ યોગ્ય ઉમર હોવી જોઈએ. અયોગ્ય દીક્ષા ઉપર સમિતિનો અંકુશ રહેશે.”^૧

પાટણમાં ત્યાંના જૈન સંઘે સંવત ૧૯૮૧ ના માદરવા વદ ૧૧ ને રવિવારના રોજ એવો ઠરાવ કરેલો હતો કે “ હાલની પરિસ્થિતિ જોતાં પાટણમાં જેઓને દીક્ષા લેવી હોય તેઓએ એક માસ પહેલાં જાહેર છાપામાં જાહેરાત કર્યા પછી તેની યોગ્યતાની યાત્રી થતાં સંઘની સંમતિ મેલવી દીક્ષા આપી શકાશે. આની વિરુદ્ધ વર્તન કરનાર અથવા તેમાં ભાગ લેનાર સંઘના ગુન્હેગાર ગણાશે.”

સન ૧૯૩૨ ના એપ્રિલ માસમાં ખોયળીમાં આચાર્ય શ્રી વિજયલલ્લભસૂરિના અધ્યક્ષપણા નીચે શ્રીશ્રમણ સંઘનો મેળાવડો થયો હતો તેમાં પસાર થયેલા છ ઠરાવો પૈકી બીજા નંબરનો ઠરાવ એવો હતો કે, “ પાટણમાં દીક્ષા માટે સંઘની રજા વિષે કરવામાં આવેલો ઠરાવ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે અને તેવો જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ ઠરાવ શ્રીસંઘનો નહીં પણ કેટલાક ધર્મ વિરોધી અજ્ઞાન યુવાનોનો જ છે. આવો કોઈપણ ઠરાવ શ્રી જૈન સંઘ કરી શકે નહીં અને કરે તો તે જૈન સંઘ કહેવાય નહીં.”^૨ સંઘની સંમતિની આવશ્યકતા સંબંધે આ પ્રમાણે ભિન્ન મત છે એટલે દીક્ષા આપતાં પહેલાં સંઘની સંમતિ લેવાની આવશ્યકતા છે એમ કહી શકાતું નથી.

૧૦. એકંદરે હકીકત વિચારમાં લેતાં અમને લાગે છે કે દીક્ષા આપતાં પહેલાં જે ગામનો ઉમેદવાર હોય તે ગામના અગર જે ગામે દીક્ષા સંઘની સંમતિની આવશ્યકતા આપવાની હોય તે ગામના સંઘનો સંમતિ લેવી જોઈએ એમ આધારભૂત અને સર્વસામાન્ય સિદ્ધાંત તરીકે ગણાય એમ કોઈ ઠેકાણે ઠરેલું જણાતું નથી. સંઘની સંમતિને માટે કેટલાક ઠેકાણે અપેક્ષા રાખાય છે તે ચોરી છુપકીથી સગીરોને દીક્ષા ન અપાય એટલા માટે જ રાખાય છે. તેથી જેમને પોતાના સંઘ પુરતો તેવો બંદોબસ્ત રાખવો યોગ્ય જણાય તે મહે શાખે પણ હાલની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે તે કાયદા રૂપે સર્વ ઠેકાણે ફરજિયાત રીતે રાખાવી શકાય એમ નથી.

૧ જૈનપ્રકાશ, તારીખ ૨૪-૪-૩૨, પાન ૨૭૧.

૨ વૈરાગ્યસાન, તારીખ ૨૨-૪-૩૨, પૃષ્ઠ ૪૪૪.

પ્રકરણ ૪ થું.

અયોગ્ય દીક્ષા અટકાવવા શું કરવું.

૧૧. બીજા પ્રકરણમાં જણાવ્યા પ્રમાણે મુસ્લીમ ધર્મમાં સંન્યાસ લેવાનું કહેલું નથી છતાં નિર્વાહના સાધન માટે ફકીર બની ઘણાં જળ ખીચ વેષધારી સાધુ બનતા ફકીરો- માગતા ફરે છે અને પોતાની સાથે પોતાના અગર બીજાના અને હિંદુ સાધુઓ. (તેમના માત્રાપની સંમતિથી અગર સંમતિવિના કાઢી આણેલા) છોકરાં લઈને ફરતા ફરે છે અને ધર્મને બહાને ખીચ માગી ખાય છે અને ખીચ નહીં આપનારને સતાવે છે. એજ પ્રમાણે હિંદુઓમાં જો કે અમુક સંયોગોમાં સંન્યાસ દીક્ષા લેવાની છૂટ છે તોપણ કેટલીક ધર્મ સંસ્થાને અંગે મુંડેલા અગર ખરા વૈરાગ્યથી પોતે થઈને યોગ્ય રીતે દીક્ષિત થયેલા થોડા અપવાદ શિવાય સાધુ વેષમાં ફરતા ઘણાખરા માત્ર વેષધારીજ હોય છે અને તેઓ દીક્ષા આપ્યા વગરના અગર ગમે ત્યાંથી ગમે તે પ્રકારે કાઢી આણેલા સગીરો અને બીજાની ટોઢી જમાવી સાધુને વેષે ખીચ માગતા ફરતા ફરે છે. આ બૈજેથી જનસમાજને ઘણો ઉપદ્રવ થાય છે તેથી એવા કહેવાતા સંન્યાસી સાધુઓ અને ફકીરની સંખ્યા કોઈ રીતે કમી થાય અને નિહચમી જીવન ગાળનારથી થતું આર્થિક નુકસાન અટકે એ इच्छવા જોગ છે. પણ ફોજદારી કાયદામાં મનુષ્યનયન અને જીવ ખાઈ જાય એવી રીતે ખીચ માંગવાના ગુન્હા ઠરાવેલા છે તેનો સખત રીતે અમલ થાય અગર ખાસ કાયદો કરી ખીચ માંગવાનું બંધ કરવામાં આવે ત્યાંસુધી તેનો અટકાવ થવો અશક્ય છે. માત્ર અયોગ્ય દીક્ષા પ્રતિબંધનો કાયદો કરવાથી તેમના સંબંધમાં કંઈ સુધારો થઈ શકશે એમ લાગતું નથી.

૧૨. પરંતુ જૈન ધર્મની સાધુ સંસ્થા તેથી જુદાજ પ્રકારની અને ચરેચરી ધર્મની ભાવનાથી બનેલી હોય છે. કોઈ પણ જૈન સાધુ જૈન સાધુ રખડતો રક્ષાળતો જોવામાં આવતો નથી. તે તેના ધર્મથી ઠરેલા ધોરણે માત્ર આજીવિકા ચલાવવા જેટલું માગી લાવી પોતાનો વખત અધ્યયન કરવામાં અને ઉપદેશ આપવામાં ગાળે છે અને ઘણું કરી કર્મનો ક્ષય કરી મોક્ષ મેઢવવાની ધારણાથી સાધુ બનેલો હોય છે. પ્રકરણ ૩ માં બતાવ્યા પ્રમાણે એ ધર્મમાં પણ કેટલાક સમયથી સાધુ સંખ્યા વધારવાને અયોગ્ય પ્રયત્ન થવા લાગ્યા છે અને તેમાં મુખ્ય એ છે કે દીક્ષાના સગીર ઉમેદવારના માબાપ વિગેરે સગાં અગર વાલીની સંમતિ મેઢવી દીક્ષા આપવાને બદલે એવી સંમતિની પરવા રાહ્યા વગર દીક્ષા આપી દેવામાં આવે છે અને તેથી દીક્ષા જેવા મહત્વના ધર્મ કાર્યને અંગે જૈન સંઘમાં પક્ષો પડી તેમના વચ્ચે ઉઘાડી રીતે કજિયા, કંકાસ અને વૈમનસ્ય ઉત્પન્ન થયાં છે.

૧૩. આવી સ્થિતિ સુધારવાને માટે વાસ્તવિક રીતે જે તે ધર્મના અનુયાયીઓએ કજિયાનું મૂલ દૂર કરી અર્થાત પોતાના સંઘમાં પેઢેલો સડો દૂર કરવા યોગ્ય તે તજવીજ કરી પોતાના ધર્મની શુદ્ધતા જાળવી રાખવી જોઈએ. હિંદુ કે મુસ્લીમ ધર્મ જે તે ધર્મના અનુયાયીઓની ફરજ.

પ્રમાણે જે खरो સાધુ કે फकीर नथी पण मात्र पेट भरवाने માટે સાધુ કે फकीरનો વેષ લઈ ફરતો હોય તેને પોષવામાં ધર્મ નથી, પण उलट आळसने उत्तेजन आपवानું पाप थाय છે, एम समजी ए धर्मना अनुयायीओं तेमने काई न आपे तेमज जेमणे अज्ञान उमरना છોકરાને नसाडवा भगाडवानो गुन्हो कयों होय तेमने शिक्षाए पहोंचाडवानी तजवीज करे तो आवा ढोंगी साधु अने फकीरोंनी संख्या कमी थई जे खरेखरा अने पवित्र होय अने धर्मोंदेश करवानું भलું काम करता होय तेवाज टकी रही साधु संस्थाने माटे मानभक्तिमां वधारो थाय. एज प्रमाणे जे जैन आचार्यों सगीरोना मावाप विगेरेनी संमति मेळव्या वगर छुपी रीते दीक्षा आपता होय तेमने माटे पण जैन संघ तरफथी योग्य विचार थई घटीत पगलां लेवातां रहे तो तेमना नमूनेदार साधु वर्गमां हाल शास्त्र विरुद्ध वर्तन चलावी दीक्षा आपी देवानी जे अनिष्ट रीत दाखल थई છે તે વંધ થई સાધુ वर्ગનું गौरव अने महत्व हाल છે तेना करतां पण तेमां विशेष वधारो थाय. પરંતુ દોલગિરીની વાત છે કે કોઈના તરફથી તે પ્રમાણે થતું નથી અને તેથી જ તે સંબંધે શું કરવું એ સરકારે વિચાર કરવાનો એક અગત્યનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો છે.

૧૪. સન ૧૯૨૩ ના જાન્યુઆરીની ૩૦ મી તારીખે દીલ્હીમાં ભરાયેલી કૌન્સીલ ઑફ સ્ટેટની બેઠકમાં લાલા સુખવીરસિંહ નામના યુનાઈ-
લાલા સુખવીરસિંહનો खरडो.

ટેડ પ્રોવીન્સીશ્વ તરફના સભાસદે એક એવી મતલબનું બીલ રજૂ કર્યું હતું કે ફકીર અને વીજા ધર્મને વહાને ખીચ માગતા લોકો સગીર વયના છોકરાને અયોગ્ય રીતે પોતાના ચેલા તરીકે તેમના માવાના વાલીપણામાંથી લઈ જાય છે અને ખીચ માગવાનો અને વીજો અનીતિનો ધંધો કરે છે; તેના અટકાવ માટે કાયદાથી એમ ઠરાવવું જોઈએ કે એવા સાધુ અને ફકીરો જે સગીરને “ ચેલા ” કે “ મુરીદ ” તરીકે લેવા માગતા હોય તેમના વાપ કે વાલી સાથે ડિસ્ટ્રિક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ રૂબરૂ હાજર કરી એવો દાખલો મેલવવો જોઈએ કે તે સાધુ અગર ફકીર જેમાં ચેલા કે મુરીદ રહ્યા હોય એવી કોઈ જાણીતી ધાર્મિક સંસ્થાનો સભ્ય છે અને એવા સગીર ચેલા કે મુરીદને તેના પિતા કે વાલીની રજામંદીથી તે ચેલો કરવા માગે છે. જો આવો દાખલો ન મેલવ્યો હોય તો આરે એવા દાખલા વગરનો કોઈ સગીર ચેલો કે મુરીદ સાધુ કે ફકીર પાસે મળી આવે અને જો એમ સાબીત ન થાય કે તેના માવાપ કે વાલીએ એવો સગીર ગુમ થવાનું જણાતાં જ પોલિસ કે મેજિસ્ટ્રેટને ફરિયાદ કરી હતી તો તે વાપ અગર વાલીને રૂ. ૧૦ સુધીનો દંડ અગર ૧ માસ સુધીની આસાન કેદની શિક્ષા કરવી જોઈએ. આવો કાયદો કરવો કે નહીં એ વિષે દેશમાં અગ્રેસર ગણાતા કેટલાક ગૃહસ્થોનો અને સંસ્થાઓનો અને સ્થાનિક સરકારોનો અભિપ્રાય પુછતાં કેટલાકનો લાભમાં અને કેટલાકનો વિરુદ્ધમાં થયો હતો. વિરુદ્ધતાનો ભાગ મોટો હતો અને પ્રજાની સામાજિક અને ધાર્મિક વાતમાં દરમ્યાનગિરી નહીં કરવાની સરકારની નીતિ વિરુદ્ધની એ વાત છે એમ ગણા સરકાર તરફથી તેની વિરુદ્ધતા કરવામાં આવી હતી; અને તેથી એ કાયદાની દરખાસ્ત કરનારે પોતાનો खरडो પાછો खेंची લીધો હતો. એ

પ્રસંગે કાયદાના એ યાદગારી સ્થાને વિરોધ કરતાં ઇન્ડિયા સરકારના હોમ મેમ્બર ઓનરે-
બલ મિ. જે. કેરાર એમ બોલ્યા હતા કે જે ઉદ્દેશથી મિ. સુખવીરસિંહનો યાદગાર રજૂ થયો
છે તે ઉદ્દેશ સ્તુત્ય છે પરંતુ તેની કલમો અમલમાં મુકતાં ઘણી મુશ્કેલીઓ ઊભી
થાય તેમ છે. વઢી એ યાદગારો વિષય સાધુ ફકીર વગેરે ધાર્મિક ગણાતી બાબતને
લગતો હોવાથી પ્રજાના ધાર્મિક કામમાં સરકાર દરમ્યાનગિરી કરે છે એવી પ્રજામાં
ગેરસમજૂત થવાનો પળ સંભવ રહે છે; સગીર ઉમરના બાલકોને માબાપની કે વાલીની
સંમતિ વગર સાધુ અને ફકીરો કાઢી જતા હશે તો તેને માટે શિક્ષા કરાવવા ચાલુ
કાયદા પ્રમાણે સગીરના બાપ કે વાલી ઉપાય લઈ શકે છે માટે આવો કાયદો કરવામાં
સામેલ થવાને સરકાર યોગ્ય ધારતી નથી. પરંતુ આ જવાબ કંઈ સંતોષકારક ગણી
શકાય નહીં; કારણ કે તેમાં ધર્મનો કંઈ પ્રશ્ન નહોતો પણ પોતાના સગીર સંતાનનું કોઈ
હરણ કરી ગયું છે એમ જાણ્યા છતાં જે માબાપ ઉદાસીન થઈને બેસી રહે તેને શિક્ષા
કરવાનો પ્રશ્ન હતો.

૧૧. ફોજદારી નિબંધની કલમ ૩૪૧, ૩૪૬ (ઇન્ડિયન પીનલ કોડ
૩૬૧, ૩૬૨) પ્રમાણે ૧૪ વર્ષથી ઓછી ઉમરના છોકરાને
સંન્યાસ દીક્ષામાં માત્ર નસાડ્યા અથવા ૧૬ વર્ષથી ઓછી ઉમરની છોકરીને તેના કાયદેસર
મગાડ્યાનો સવાલ નથી.
વાલીના હવાલામાંથી તે વાલીની રજામંદી શિવાય જે સખસ
લઈ જાય અથવા ફોસલાવીને તેડી જાય તેવા મનુષ્યહરણના ગુન્હા માટે શાસન ઠરાવેલું
છે. એટલે જો માત્ર નસાડી મગાડી કે ફોસલાવી જવાનો જ પ્રસંગ હોય તો તેને માટે
બીજા કંઈ વિશેષ કાયદાની જરૂર નથી; કારણ કે એવાં કૃત્ય કરનારને ફોજદારી
નિબંધ પ્રમાણે નશિયતે પહોંચાડી શકાય છે એમ કેટલાક સમયે અમારા આગઠ
દલીલ કરી છે, પણ અમને તે બરોબર લાગતી નથી. જો માત્ર નસાડવા મગાડવાનો જ
પ્રસંગ હોય તો કાયદામાં ઠરાવેલા મનુષ્યહરણ કે મનુષ્યનયનનાં ગુન્હા પ્રમાણે શિક્ષા
થઈ શકે. પણ અહીં તો તે ઉપરાંત દીક્ષા આપી દેવાનો એટલે કે સંસારી કારણ માટે
તેને મુઘેલા જેવો બનાવવાનો, કુટુંબની મિલકત ઉપર તેનો હક્ક નષ્ટ કરવાનો મહત્વનો
બીજો પ્રશ્ન પણ છે. મનુષ્યનયનના કામમાં ૧૪ વર્ષનો છોકરો કે ૧૬ વર્ષની છોકરી
સંમતિ આપે તેથી જે કૃત્ય થાય તે ગુન્હો ન બને એ બીજાં કારણો માટે બરોબર હોય
તો પણ સાધુ તરીકે મુંડી નાંખવાની અને સંસારમાંથી નીકળી જવાની સંમતિ આપવાને એ
ઉમર યોગ્ય ગણાય કે કેમ એ પણ વિચારવા જેવું છે. વઢી જો સગીરને માત્ર નસાડ્યા
મગાડ્યાનો સવાલ હોય તો બીજો કાંઈ ખાસ કાયદો કરવાની આવશ્યકતા રહે નહીં
એમ માનીને ચાલીએ તો પણ સંન્યાસ દીક્ષા લેવી અને તે પાઠવી એ એવું કઠણ કામ
છે કે કાચી સમજવાળા અને દીક્ષામાં શું રહસ્ય સમાયેલું છે તેનો પૂરા ધ્યાલ વગરના
બાલકો કે બાલકીઓ સાધુ પાસે દોડી જાય અને તે એવા સગીરને મુંડી નાંખે એ એથી
કાંઈ જુદો જ પ્રશ્ન છે અને તેને માત્ર ઉપર જણાવેલી ફોજદારી નિબંધની કલમોમાં
બતાવેલી ઉમરની યત્તા બરોબર લાગતી નથી.

૧૬. ત્યારે હવે કરવું શું ? ધર્મ સંબંધી બાબતોમાં દરમ્યાનગિરી કરવાની ભલામણ

સમાજને નુકસાન થાય તેવી
બાબતો સમાજ અટકાવી શકે
નહીં તો તે અટકાવવાની રાજ્યની
ફરજ.

કરવાને અમે ખુશી નહોતા અને તેથી પોતાના ધર્મમાં
અપાતી દીક્ષામાં પેટેલો સડો પોતે થઈનેજ દૂર કરવા
અમે અમારી આગલ રજૂ થયેલા તેમ બીજા જૈન ગૃહ-
સ્થોને સૂચના કરી હતી. પણ તેમનામાં બે પક્ષ પડી
ગયેલા હોવાથી અને સુધારકોનું કહેવું કોઈ રીતે માને એવા
જૂના વિચારવાળા નહીં હોવાથી તેમ સંઘ પણ પહેલાં જેવો યોગ્ય નિયમન કરવાની સત્તા-
વાળો નહીં રહેલો હોવાથી આ બાબતમાં સરકારે યોગ્ય તે દરમ્યાનગિરી કરવાની ભલા-
મણ અમારે ન છુટકે કરવી પડે છે. શ્રીમંત સરકાર પણ ધર્મ સંબંધી બાબતોમાં દરમ્યાન-
ગિરી સાધારણ રીતે કરતા નથી પણ ન છુટકે સમાજ અને ધર્મના સંરક્ષણ માટે જરૂર
હોય ત્યારેજ તેમને તે પ્રજાના એકંદર હિતને માટે તે નાઈલાજે કરવી પડે છે એ વાત
જાણીતી છે. બાઝલગન વિગેરે સામાજિક સુધારાની બાબતમાં જ્યારે પ્રજાર પોતે થઈને કોઈ
ન કર્યું અને એવો અનિષ્ટ રિવાજ ચાલતો રહેવાથી પ્રજાની શારીરિક, માનસિક અને નૈતિક
સ્થિતિ બગડતી જતી જળાઈ ત્યારે ન છુટકે સરકારે પ્રજાના હિતને માટે બાઝલગનની
બંદી બંધ કરવા કાયદાથી દરમ્યાનગિરી કરવાની પોતાની ફરજ સ્વીકારી હતી. બાઝ-
લગનની અટકાયત કાયદાથી કરવાની પહેલ શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારે કરી ત્યારે તેના
સામે ઘણો વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો; પણ હવે તો તે આશીર્વાદ સમાન લેવાય છે
અને તેનું અનુકરણ બીજાં રાજ્યોમાં પણ થયેલું છે. ઇન્ડિયા સરકારે પણ બાઝલગનની
અટકાયત માટે શારદા ઍક્ટને નામે ઓઢાવ્યા છે તે કાયદો હાલમાં કયો
છે અને ૧૪ વર્ષથી કમી ઉમરની કન્યાઓ અને ૧૮ વર્ષથી કમી ઉમરના વરના
લગ્ન કરવાનું કૃત્ય ગુન્હો ગણી તેને માટે શિક્ષા ઠરાવી છે. એવીજ રીતે આ દીક્ષાની
બાબત જો કે ધાર્મિક છે તોપણ તેનું યોગ્ય નિયમન ન રહેવાથી બાઝલગન તેમાં હોમાઈ
સમાજની નૈતિક, ધાર્મિક અને આર્થિક સ્થિતિને નુકસાન થવાનો સંભવ રહે છે તેથી
જો પ્રજા યોગ્ય નિયમન ન કરી શકે તો સરકારે તે કરવાની સરકારની ફરજ છે.
સંન્યાસ ઇચ્છે દુનિયાના કામકાજ છોડી દઈ માત્ર ધર્મ કામમાં નિમગ્ન રહેવું; જેની
લાયકી અને ઇચ્છા હોય તે ભલે તે પ્રમાણે કરે; પણ એ કામ શું છે એ સમજે નહીં
એવા બાઝલગનો પણ તેમાં તેમના સંબંધીનો સંમતિ વગર દાખલ કરી લેવામાં આવે તેથી
સમાજને ઉઘાડી રીતે નુકસાન છે અને તે જો સમાજ પોતે થઈને ન અટકાવી શકતી
હોય તો તે અટકાવવાની રાજ્યની ફરજ છે.

૧૭. શ્રીમંત સરકારે પ્રસિદ્ધ કરેલા ચરડાનો વિરોધ કરનારા તરફથી એવી દલીલ

કરવામાં આવે છે કે સરકારથી દીક્ષા જેવા ધાર્મિક
દીક્ષાના વિરોધીઓની દલીલ.

કાર્યમાં કોઈ દરમ્યાનગિરી થઈ શકે નહીં; ૧૬ વરસની
અંદરના દોક્ષાના ઉમેદવારો માટે જ્યાં માબાપ વિગેરેની સંમતિની અપેક્ષા રાખેલી છે ત્યાં
તે લેવાય છે અને ૧૬ વરસની ઉમરના માટે કોઈ બીજાની સંમતિની આવશ્યકતા

શાસ્ત્રમાં રાખેલી નથી. તેથી જો તે નવીન દાખલ કરવામાં આવે તો તેથી દીક્ષા લેવાનું મુશ્કિલ થશે અને પરિણામે સાધુવર્ગનો લોપજ થશે; કારણ કે સાંસારિક મોહ અને લાલચને લીધે માત્રાપ સ્ત્રી વિગેરે સગાં સંબંધી પોતાના પુત્ર, પુત્રી કે પતિને દીક્ષા લઈ સંસારમાંથી નીકળી જવાની સંમતિ આપેજ નહીં અને તેથી દીક્ષા લેવાનું અશક્યજ થઈ જાય; વઢી શાસ્ત્રમાં આઠ અને તે ઉપરની ઉમરનાને દીક્ષા આપવાની જે છૂટ રાખેલી છે તેમાં દરમ્યાનગિરી કરી ચરડામાં ઠરાવ્યા પ્રમાણે ૧૮ વર્ષ સુધી દીક્ષા અપાયજ નહીં એમ ઠરાવવામાં આવે તો તેથી શાસ્ત્રથી ઠરેલા સિદ્ધાન્તમાં પણ ફેરફાર થાય અને તેવો ફેરફાર કરવાનો પ્રજા કે સરકાર પૈકી કોઈને હક્ક નથી. આ વિરુદ્ધ સુધારાપક્ષનું કહેવું એવું છે કે દીક્ષા લેવાની તથા આપવાની શાસ્ત્રમાં જે આજ્ઞા છે તેમાં માત્ર ઉમરની હાયકીમાં વધારો કરવાથી દીક્ષા કાંઈ બંધ થતી નથી પણ ઉલટ દીક્ષા લેવાને માટે જે ચરેચરા સમજદાર અને હાયક હોય અને દીક્ષા લેવાની જેમની પોતાની ચરેચરી ઇચ્છા હોય તેજ દીક્ષા લેશે અને સારી રીતે પાઠશે તેથી દીક્ષાના મહત્વમાં ઘટાડો થવાને બદલે ઉલટ વધારો થશે; અને હાલ સગાં સંબંધીનાં અનુમતિ વગર પણ બાલ-વયનાને દીક્ષા અપાય છે તેથી જે સાંસારિક વ્લેશ, તકરારો, ક્ષગડા અને સંતાપ થાય છે તે સંમતિ લેવાનું શાસ્ત્રમાં ફરજિયાત છે તેનું કાયદાથી પાલન કરવાથી આપો-આપ બંધ થઈ જશે; માટે સંમતિ મેળવવાનું અવશ્ય રાખવું જોઈએ અને સંમતિ આપેલી હતી કે નહીં એ બાબત પાછળથી કંઈ તકરાર પડે નહીં એટલા માટે વિશ્વસનીય ગણાય એવો લેખી દાખલો રાખાવવાનું ઠરાવવું જોઈએ.

૧૮. અમારા આગળ આવેલી તમામ દલીલોનો વિચાર કરતાં અમને એમ લાગે

જે તે ધર્મના અનુયાયીઓ સુધારા કરે છે તે ઇચ્છવા જોગ છે.

છે કે ધર્મ સંબંધી બાબતોમાં જે સુધારા કરવા જેવા હોય તે જે તે ધર્મના અનુયાયીઓ તરફથીજ થાય અને સરકારે તેમાં દરમ્યાનગિરી કરવાનો પ્રસંગ ન આવે એ ઇચ્છવા જોગ છે. પણ હાલની સ્થિતિ જોતાં હિન્દુ કે જૈન ધર્મના અનુયાયીઓ પોતે થઈને એ બાબત કાંઈ બંદોબસ્ત કરી શકે એમ લાગતું નથી. ગેર રીતે દીક્ષા અપાયાના પ્રકાર ય્યાં ય્યાં બન્યા છે ત્યાં ત્યાં ગેરરીતે વર્તનાર સાધુ પ્રત્યે નાપસંદગી બતાવી તેને સંઘ તરફથી ઠપકો આપવામાં આવ્યો હોત અથવા જો તે પોતાની ગેરરીત છોડી ન દે તો તેનાં કપડાં લેઈ લઈ તેનો બહિષ્કાર કરવામાં આવ્યો હોત તો જે ગેરરીત હાલ ચાલી રહી છે અને જેના દાખલા અમારી સમિતિ તરફથી તપાસ ચાલતી હતી તે દરમ્યાન પણ બન્યા છે (જેમ કે છાળીના છોકરાનો) તે બનવા પામતજ નહીં. અંદર અંદરના કુસંપને લીધે જૈન સંઘ પહેલાં હતો (જુઓ પરિચ્છેદ ૩૩, ૩૪) તેવો મજબૂત હવે રહ્યો નથી પણ ઉલટ એવો નિર્બેઠ થયેલો છે કે પહેલાંની પેઠે અયોગ્ય વર્તન કરનાર સાધુઓ ઉપર તે કાંઈ અંકૂશ રાખી શકતો નથી એટલુંજ નહીં પણ જે થોડા શ્રાવકો અને સાધુઓ તેમ કરવાને પ્રયત્ન કરે છે તેમને ધર્મવિરોધી ભ્રષ્ટ થયેલા વિગેરે દૂષણ આપી ફેરાન કરવાને પણ અચકાતો નથી એમ પણ જોવામાં આવ્યું છે.

૧૯. આઠ વર્ષથી નાનો બાલક દીક્ષા લઈ શકે નહીં એમ જૈન ધર્મમાં ઠરાવ્યું

બાલ દીક્ષા માત્ર અપવાદ રૂપ હોય છે તે ઉપરથી એટલું જ નિષ્પન્ન થાય છે કે એથી વધારે ઉમરનો બાલક જો બીજી રીતે લાયક હોય તો દીક્ષા લઈ શકે. હિંદુ ધર્મમાં બ્રહ્મચર્યાશ્રમ, ગૃહસ્થાશ્રમ, વાન-

પ્રસ્થાશ્રમ અને તે પછી સંન્યાસાશ્રમની પરાપૂર્વથી ચાલતી આવતી જૂની પદ્ધતિ જૈન ધર્મની પદ્ધતિ કરતાં સારી છે તોપણ એ ધર્મમાં કોઈને વહેલો વૈરાગ્ય આવે તો બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથી જ સંન્યાસ લઈ શકે છે. પરંતુ આવા પ્રસંગો ક્વચિત્તજ અને તે પછી શંકરાચાર્ય કે હેમચંદ્ર જેવા પ્રભાવશાળી અને વિશેષ પ્રકારની બુદ્ધિ અને વૈરાગ્યવાળા માત્ર થોડાનાં જ સંબંધમાં બનેલા છે. સામાન્ય રીતે ઘણાં જ લોકો ધર્મ કરો, ગણ કરો, આચાર્યો, સાધુઓ અને મહાત્માઓ સગીર વયને ઓઠંગીને અને લગ્ન સંસ્થામાં પસાર થઈને સંન્યાસ લીધો હતો. શ્રી હેમચંદ્ર સૂરિકૃત ત્રિષષ્ટિશ્લોકાકાપુરુષચરિત્રમાં આવા ઘણાં દાખલા છે. પોતે બાલપણમાં દીક્ષા લીધેલી છતાં અને ઘણાં વિદ્વાન અને નામાંકિત થયેલા છતાં બાલદીક્ષાની તેમણે હિમાયત કરી નથી. બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથી એકદમ સંન્યાસ આશ્રમમાં જનારા હંમેશાં વધુ વિરલજ હોય છે. જૈન દૃષ્ટિએ ત્રીજો અને ચોથો આરો સતયુગ ગણાય છે. એ સતયુગમાં પણ જે જે દીક્ષિતો થયા છે તેમાંનાં ઘણાં જ લગ્ન સંસ્થામાં પસાર થયા પછી દીક્ષિત થયા છે. બ્રહ્મચર્યાશ્રમમાંથી સીધા લગ્નસંસ્થામાં આવ્યા વગર દીક્ષિત થયેલા પુરુષો નેમીનાથ જેવા વિરલજ છે અને બાલ દીક્ષિત તો એથી વધારે વિરલજ છે. અયિમુક્તા જેવા કોઈક જ નીકળશે; ચોથા આરો જેવા સતયુગના વચ્ચેમાં પણ જ્યારે બાલદીક્ષિત કોઈક જ નીકળ્યા છે ત્યારે એથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે બાલદીક્ષા તે વચ્ચેમાં પણ એક અપવાદ રૂપ ગણી શકાય એવા પ્રકારની હતી. હાલ ચાલતા પાંચમા આરમાં (કર્ણયુગમાં) તો તે બાલદીક્ષા એથી પણ વધારે મુશ્કેલ ગણાય એ સહેજ સમજી શકાય તેમ છે. એમ છતાં શિષ્ય વધારવાના મોહને લીધે હાલના કઠળ કાઠમાં પ્રાચીન વચ્ચેના કરતાં વધારે પ્રમાણમાં નાની ઉમરની દીક્ષાઓ કેટલાક સાધુ મહારાજો તરફથી, કેટલાક ધર્મઘેલા શ્રાવકોની સહાયથી અપાય છે અને તે પણ ઘણીવાર માબાપ આદિની સંમતિની અપેક્ષા વગર અપાય છે. બાલકે પોતે હા પાડી હોય તેની કંઈ કિંમત નથી. દીક્ષાનું મહત્વ સમજવા જેવી તેનામાં સમજ હોતી નથી. પાંચ મહાન્નતો શું છે એ પણ તે સમજતો ન હોય એમ છતાં તેના ઉપર તે પાલવાનો માર લાદવો એ એક પ્રકારનું મારે ઘાતકીપણું છે. બાલકને દીક્ષા આપવા માટે તેના મોઢપણનો, તેની કાંચી બુદ્ધિનો અને તેની અજ્ઞાનદશાનો લાભ લેવામાં વધુ ધ્યાન આપાય છે. ખરી દીક્ષા વધુ આકરી છે અને તે જિંદગી પર્યંત પાલવાની હોય છે. છોકરાને નિશાળે બેસાડવાનો હોય ત્યારે આપણે જોવું પડે છે કે તેનામાં ગ્રહણશક્તિ આવી છે કે નહીં. પરણાવવો હોય ત્યારે જોવું પડે છે કે તેનાં શરીર, મન, ઇન્દ્રિયો વિગેરે વિકાસ પામ્યા છે કે નહીં. નિશાળે બેસવાની અને લગ્ન કરવાની યોગ્યતા કરતાં દીક્ષા લેવાની યોગ્યતા તો જરૂર વધારે હોવી જોઈએ. દીક્ષા કાંઈ એવી સ્થૂઠ વસ્તુ નથી કે તે અમુક ઉમરે

વેષ બદલવાની સાથેજ આવી જાય. દીક્ષા એ એક ભાવના છે, દીક્ષા એ વિવેકપરિ-
પાકનું પરિણામ છે. એ પરિપાક થતાં સુધી દીક્ષા ઉમેદવારે ધીરજ રાખવી જોઈએ.
હરિભદ્રસૂરિકૃત ધર્મવિંદુમાં કહ્યું છે તેમ “જેમ કોઈ બુદ્ધિમાન પુરુષ પગલે પગલે
કરી સારી રીતે પર્વત ઉપર ચઢા જાય છે તેમ વીર પુરુષ નિયમોએ કરી ચારિત્ર રૂપી
પર્વત ઉપર ચઢે જાય છે.”^૧ બાઠકને કેઠવણી કેવા પ્રકારની આપવી એ તેના માબાપની
મરજીની વાત છે. બાઠકનું વઠણ જોઈ તેને ધર્મ સંબંધી કેઠવણી આપવી યોગ્ય જણાય
તો તે આપવાને કોઈથી હરકત લેવાય નહીં, અને તેથી લાયક વયે તે દીક્ષા લેવા માગતો
હોય તો તેમાં પણ યોગ્ય કારણ વગર હરકત લેવાય નહીં. પણ દીક્ષાને માટે તેને
લાયક કરવાને ધર્મ સંબંધી પ્રાથમિક કેઠવણી તો આપવી જોઈએ. જે બાઠકના માબાપ
પોતાનો છોકરો કે છોકરી સાધુ જીવન જીવે એમ ઇચ્છતા હોય તેમણે તે છોકરા કે
છોકરીને ૧૬ વર્ષની ઉંમર સુધી કોઈ ધર્મ સંબંધી શિક્ષણ આપતી શાળામાં કે એવા
કોઈ આશ્રમમાં દાખલ કરવો કે જેમાં સાધુ જીવનને અનુરૂપ દરરોજ દિનચર્યા નક્કી
થઈ હોય અને વ્યવહારિક કેઠવણી સાથે સંસ્કૃત, માગધી તેમજ જૈન સાહિત્યનું જ્ઞાન
અપાતું હોય તેવી સંસ્થામાં તેમને મોકલવાનો જૈન સમાજે પ્રચાર કરવો જોઈએ.

૬૦. દીક્ષા એ કંઈ રમવાનું રમકડું નથી પણ ઘણી તપશ્ચર્યા છે. દીક્ષાને માર્ગે
કમીમાં કમી ૧૬ વર્ષની અંદર જવાની ઇચ્છાવાળા મુસાફરે ક્રમે ક્રમે પોતાનો અભ્યાસ
દીક્ષા આપવી યોગ્ય નથી. વધારવો જોઈએ અને પોતાનું ચારિત્ર સ્થિર થઈ જાય તો જોઈએ.
કેવળ દીક્ષાનો વેષ પહેરી લેવાથી અને ઓઘો પકડી
લેવાથી દીક્ષા આવી જતી નથી. જેને સંસારના સ્વરૂપનું બરાબર ભાન થયું હોય, તેમ
જેને સંસાર ઉપરથી વૈરાગ્ય પ્રગટ થયો હોય અને જેનામાં મોક્ષ દશાને પ્રાપ્ત કરવાની
પોતાની આંતરિક અભિલાષા પ્રબળ રીતે જાગૃત થઈ હોય તેજ દીક્ષા લેવાને
યાગ્ય છે. સાધુપણની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવાને માટે જૈન ધર્મમાં પ્રતિમાવહન
વિધિની સુંદર યોજના કરવામાં આવી છે. આ પ્રતિમાવહન વિધિના માર્ગે ક્રમે ક્રમે
દીક્ષાનો અભિલાષી સાધુ જીવનની યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરતો દીક્ષિત જીવન સંમુખ
આવતો જાય છે. આ પ્રતિમાઓ અગીયાર છે અને તે શીખવાનો વખત પાંચ વરસ અને
છ માસનો કહ્યો છે. એ પ્રતિમાઓમાં ધર્મ અધર્મનું જ્ઞાન, તપશ્ચર્યા, શાંતવૃત્તિ, બ્રહ્મચર્ય,
સાધુજીવન, પોતાને માટે તૈયાર કરવામાં આવેલી વસ્તુઓનો ત્યાગ, વિગેરે બાબતોનો
અભ્યાસ આવી જાય છે. પહેલી પ્રતિમાનો અભ્યાસ એક માસ સુધી, બીજીનો બે માસ,
ત્રીજીનો ત્રણ માસ, એ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર પ્રતિમાઓના અભ્યાસમાં એકેક માસ વધારે
લાગે છે; કારણ કે નવીન આદરેલી પ્રતિમાના અભ્યાસ સાથે પાછળની પ્રતિમાઓનો
અભ્યાસ ચાલુ રાખવાનો હોય છે. હિંદુ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે પણ પાંચથી આઠ વર્ષ સુધીમાં
ઉપનયન સંસ્કાર થાય છે અને ત્યારપછી બ્રહ્મચારી તરીકે અધ્યયન કરવાનું હોય છે.
હાલના વખતમાં પ્રાથમિક નિશાઠમાં દાખલ કરવાની ઉંમર પણ ૭ વરસની ઠરેલી છે.

આ બધી વાતો વિચારમાં લેતાં એવી કલ્પના થઈ શકે છે કે કમીમાં કમી સોઝ વરસ પહેલાં જોઈએ તેવી સાધારણ સમજ બાઝકમાં આવી શકે નહીં તો પછી સંસારની વસ્તુઓ સંબંધી વૈરાગ્ય આવી દીક્ષા લેવાનાં ભાવના તો ભાગ્યેજ થઈ શકે. વઢી દીક્ષા આપવામાં આવે તો પળ તેને અંગે જે કષ્ટ સહન કરવાનાં છે તે સોઝથી નાનો ઉમરે ભાગ્યેજ સહન થઈ શકે, આ ઉપરથી એમ અનુમાન થઈ શકે કે પ્રાચીન કાઠમાં ધર્મ-શાસ્ત્રમાં જો કે આઠ વર્ષ પછી દીક્ષા લઈ શકાય એમ લખેલું છે તોપણ તેમાં દીક્ષાના ઉમેદવારની ઉમર શિવાયની બીજી લાયકી સંબંધે જે શરતો રાખેલી છે તેનો વિચાર કરતાં પળ એમ લાગે છે કે, ઉમરની યત્તા કરતાં બીજી લાયકી ઉપર વધારે લક્ષ અપાયેલું છે; અને તેને લીધેજ સાધારણ રીતે આઠ વર્ષની ઉમરે ભાગ્યેજ કોઈને દીક્ષા અપાય છે. ઘનું કરીને ચૌદ, પંદર કે સોઝ વર્ષની ઉમરે દીક્ષા અપાયેલી જોવામાં આવે છે પળ એટલી ઉમરે અપાતી દીક્ષાઓ કરતાં તેથી મોટી ઉમરે વધારે દીક્ષાઓ અપાય છે. એટલે જો દીક્ષા માટે કમીમાં કમી ઉમર સોઝ વર્ષની ઠરાવવામાં આવે અને તેથી નાની ઉમરનાને દીક્ષા આપવાનું બંધ કરવામાં આવે તો હાલનો સમય જોતાં કોઈપણ રીતે અયોગ્ય અગર સહતાઈ ભરેલું થશે એમ અમને લાગતું નથી. કેટલાક સુધારકોનો અભિપ્રાય એવો છે કે, સજ્ઞાન વયની ઉમર કાયદા પ્રમાણે ૧૮ વર્ષની વયે થાય છે, તેથી તે ઉમર પૂરી થયા વગર દીક્ષા આપવાનું બંધ થવું જોઈએ. તેમની દલીલ એવી છે કે ૧૮ થી કમી ઉમરનો સખસ કંઈ કરાર કરવાને નાલાયક ગણાય છે તો પછી સંસાર ત્યાગ કરવાના અને મિલકત પરનો પોતાનો હક્ક ઉઠાવવાના દીક્ષા લેવા જેવા મહત્વના કામમાં ૧૮ વર્ષ ઉમરની પહેલાં તેણે દીક્ષા લેવા માટે આપેલી સંમતિ નિર્ણયક ગણવી જોઈએ. આ દલીલ જો કે ઠીક છે તોપણ તે સ્વીકારતાં પહેલાં બીજા ચાલુ કાયદાનો પળ વિચાર કરવો જોઈએ. સજ્ઞાનપણાની ઉમર અને પાલ્ય-પાલક સંબંધી નિબંધમાં સજ્ઞાન વય ૧૮ ની ઠરાવી છે તોપણ તેજ નિબંધની કલમ ૬ થી એવું ઠરાવ્યું છે કે એ નિબંધથી ઠરાવેલી ઉમરની યત્તાથી કોઈપણ સખ-સના ધર્મને, ધર્મ સંબંધીના કૃત્યને તથા સંપ્રદાયને બાધ આવશે નહીં. અર્થાત્ ૧૮ વર્ષની ઉમરની યત્તા કાયદાથી ધર્મ જેવી બાબતને લાગૂ કરેલી નથી. માટે દીક્ષા લેવાના કામમાં પળ કાયદેસર સંમતિ આપવાની યત્તા ૧૬ વર્ષની રાખવામાં આવે તો તે કાંઈ કાયદા વિરુદ્ધ ગણી શકાય નહીં.

૬૧. કેટલાક જૂના વિચારને વઢગી રહેનારા ગૃહસ્થો તરફથી એમ કહેવામાં

દીક્ષા લેવાની ઉમરમાં ફેર-
ફાર કરવાથી ધર્મના મૂલ્ય સિદ્ધાં-
તોમાં ફેરફાર થતો નથી.

આવે છે કે આઠ વર્ષ પછી દીક્ષા આપી શકાય એમ જૈન શાસ્ત્રોમાં ઠરાવેલું છે તેને બદલે ૧૬ (કે ૧૮) વર્ષની પછોજ દીક્ષા આપી શકાય એમ ઠરાવવાથી ધર્મશાસ્ત્રમાં ઠરેલા સિદ્ધાંતોમાં ફેરફાર થાય અને તેથી તેમ કરવું એ ધર્મ વિરુદ્ધ થાય. પળ આ દલીલ બરોબર લાગતી નથી. કમીમાં કમી કેટલી ઉમરે દીક્ષા આપી શકાય એ થિપે પ્રાચીન કાઠમાં જે ઠરાવેલું હતું તેની માત્ર યત્તામાં ફેરફાર કર-

ધાથી દીક્ષા આપવાના સિદ્ધાંતમાં કંઈ ફેર થતો નથી. સિદ્ધાંત તો વાસ્તવિક રીતે જેને ખરેખર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો હોય તેનેજ દીક્ષા આપવાનો અને તેનેજ તે લેવાનો છે. વૈરાગ્ય ઇટલે શું તે સમજી શકે નહીં એવા ૧૨ કે ૧૪ વર્ષના બાળકને તેના માબાપ કે વાલીની સંમતિ લઈ દીક્ષા આપવાથી એવા બાળકમાં ખરેખર વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો છે એમ કહી શકાય નહીં; અને એવી રીતે આપેલી દીક્ષા સશાસ્ત્ર પળ ગળી શકાય નહીં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો છે કે નહીં એ તો દીક્ષા લેનાર પોતે સોઝ વર્ષની ઉમ્મર પછી પોતાની મેળે સંમતિ આપવા લાયક થાય ત્યારે તે પોતે જ કહે તે ઉપરથીજ જાણી શકાય. દીક્ષા કંઈ ઉમરે લઈ શકાય તે બાબતમાં સમયને અનુસરીને ફેરફાર કરવાથી ધર્મ સંબંધી મૂળ સિદ્ધાંતમાં કંઈ ફેરફાર થતો નથી.

૬૨. આવી ગૌણ બાબતમાં શાસ્ત્રમાં ઠરાવેલી યત્તામાં ફેરફાર કર્યાના આજ સુધીમાં

ગૌણ બાબતમાં કરેલા ફેર-
ફારોના ઉદાહરણ.

જૈન ધર્મમાં પળ ઘણા દાખલા બનેલા છે તે પૈકી થોડા

અત્રે ઉદાહરણ તરીકે જણાવીએ છીએ. (૧) મહાવીર

સ્વામીના પહેલાં થયેલા તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ જેમની

સાધુ થવાની ઇચ્છા હોય તેમને ચાર મહાવતોની પ્રતિજ્ઞા સાથે દીક્ષા આપતા; પળ તેમની

પછીના મહાવીર સ્વામીએ ચારને બદલે પાંચ મહાવતોની પ્રતિજ્ઞા સાથે દીક્ષા આપવાનો

ફેરફાર કર્યો હતો. પહેલાં અપરિગ્રહમાં બ્રહ્મચર્યનો સમાવેશ થતો હતો પળ મહાવીર

સ્વામીએ તેમાંથી બ્રહ્મચર્યને જુદું પાડી પાંચમું વ્રત ઠરાવ્યું હતું. (૨) પાર્શ્વનાથ

સ્વામીના વચ્ચતમાં સાધુઓ ગમે તેવા રંગ વેરંગવાળા વસ્ત્રો પહેરતા હતા તેમાં ફેરફાર

કરીને મહાવીરે સફેદ વસ્ત્ર પહેરવાનું ઠરાવ્યું હતું. (૩) પળ સફેદ કપડાંવાળા

ગોરજી વિગેરે હલકા ગણાતા યતિઓથી શુદ્ધ યતિઓને ભિન્ન દેખાડવાને સત્તરમાં

સૈકામાં સંવેગી સાધુઓ પીઠાં કપડાં પહેરવાનું દાખલ કર્યું હતું. (૪) પ્રથમથી

ચાલતા આવેલા સદૃશ નિયમોમાં કેટલાક ફેરફાર કરી ૧૪ મા સૈકામાં સાધુ

સાધ્વીઓ માટે કેટલીક વિશેષ સવલતો કરી આપી હતી, જેમકે સાધુ વસ્ત્રની પોટ-

લીઓ રાખી શકે, ઘી દુધ વિગેરે ખાઈ શકે, કપડાં ધોઈ શકે, ફઝ અને શાક લઈ

શકે, સાધ્વીએ આળેલો ખોરાક સાધુ વાપરી શકે અને શ્રાવકોને સુશી કરવા તેમની

સાથે બેસીને પ્રતિક્રમણ પળ કરી શકે. એજ પ્રમાણે સાધ્વીઓએ આળેલો આહાર

સાધુએ વાપરવાની પ્રથમ છૂટ થઈ હતી તે પાછળથી રદ થઈ હતી અને હવે સાધ્વીઓએ

આળેલો આહાર સાધુ વાપરતા નથી. (૫) વીર સંવત ૧૯૧૪ સુધી સાધુઓ જંગલ-

માંજ રહેતા અને ત્યાર પછી વસ્તીમાં આવી મંદીરમાં વસવાટ કરવા લાગ્યા, અને ધીરે

ધીરે મંદીરોના વહિવટની જંજાલમાં પડવાથી ચારિત્રમાં શિથિલ થવા લાગ્યા ત્યારે

મંદીરોમાં રહેવાનું તેમણે બંધ કરી અપાશરામાંજ રહેવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું. (૬)

તેથીસમા તીર્થંકરના સાધુઓ જ્યારે પાપ લાગ્યું હોય ત્યારેજ પ્રતિક્રમણ કરતા તેમાં

સુધારો કરીને તે પછીના તીર્થંકર શ્રી મહાવીરે એમ ઠરાવ્યું હતું કે સાધુને પાપ લાગ્યું

હોય કે ન લાગ્યું હોય તો પળ તેમણે સવાર સાંજ નિયમિત પ્રતિક્રમણ કરવું જોઈએ.

(૭) પ્રથમ સાધુઓ અને શ્રાવકો અલગ અલગ પ્રતિક્રમણ કરતા તેમાં પાછળથી

વિજયચંદ્રસૂરિએ ફેરફાર કરીને શ્રાવકોને સાધુઓની સાથે પ્રતિક્રમણ કરવાનો સુધારો કર્યો હતો તે આજ સુધી ચાલુ છે. પ્રતિક્રમણ એ જૈન ધર્મમાં એક અગત્યની અને આવશ્યક ક્રિયા છે. આઠ દિવસમાં ઇરાદાપૂર્વક થયેલા પાપની આલોચના સંધ્યા સમયે ‘દેવસી’ પ્રતિક્રમણથી કરાય છે. એજ પ્રમાણે રાત્રિના પાપની આલોચના પ્રાતઃકાલની ‘રાઈ’ પ્રતિક્રમણથી કરાય છે, અને એજ પ્રમાણે પાક્ષિક પ્રતિક્રમણ, ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણ તેના માટે ઠરાવેલા દિવસોએ થાય છે. (૮) પ્રથમ વાર્ષિક પ્રતિક્રમણ ભાદરવા સુદ ૯ ના રોજ કરવામાં આવતું હતું અને એ રીતે મહાવીર સ્વામી પછી ૪૨૭ વર્ષે થયેલા કાલકાસૂરિ નામના આચાર્યના સમય સુધી કાયમ હતી, પણ કાલકાસૂરિએ તે રીતમાં ફેરફાર કરીને ભાદરવા સુદ ૪ ના દિવસે સંવત્સરિક પર્વ ઉજવવાનું નક્કી કર્યું ત્યારથી તે પ્રમાણે થાય છે. (૯) પ્રતિક્રમણની ક્રિયામાં પણ અનેક નવાં સૂત્રો દાખલ થયાં છે. પ્રતિક્રમણ જેવી જૈન ધર્મની આવશ્યક ક્રિયામાં ઘણાં નવાં સૂત્રો દાખલ કરવાનો ફેરફાર થયો હતો તે સાધુઓ અને શ્રાવકોએ સુગ્રીથી સ્વીકાર્યો હતો. (૧૦) ચાતુર્માસિક પ્રતિક્રમણમાં પૂનેમને બદલે ચૌદમનો ફેરફાર કરવામાં આવ્યો છે. (૧૧) કલ્પસૂત્ર નામનો આગમગ્રંથ જેની રચના મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ પછી ૧૭૦ વર્ષે ભદ્રબાહુ નામના સાધુએ કરેલી હતી તે સાંભળવાનો પહેલાં શ્રાવકોને અધિકાર ન હતો. જેમ હિંદુઓમાં માત્ર બ્રાહ્મણજ વેદ ભળી શકે અને સાંભળી શકે તેમ જૈનોમાં પણ કલ્પસૂત્ર પક્ત સાધુઓજ વાંચતા. પણ મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણ પછી ૪૪૭ વર્ષે કાલકાસૂરિ આચાર્યે તે ગ્રંથ સૌથી પહેલાં પ્રતિષ્ઠાનપૂર નગરમાં સંઘ સમક્ષ પર્યુષણ પર્વમાં વાંચ્યો હતો અને ત્યારથી એ ગ્રંથ સાંભળવાનો અધિકાર શ્રાવકોને થયો છે અને પર્યુષણ પર્વના પાંચ દિવસમાં સાધુઓ સંઘ સમક્ષ એ ગ્રંથ વાંચે છે. (૧૨) જૈન ધર્મમાં નવકાર મંત્ર અગત્યનું સ્થાન ભોગવે છે. આ નવકાર મંત્રનો પાઠ પ્રથમ ઉપાધાનની તપશ્ચર્યા અને ક્રિયા શિવાય ભળી શકાતો નથી. તેમ છતાં આજે પાંચ વર્ષનાં જૈન બાલકોપણ ઉપાધાનની ક્રિયા કર્યા શિવાય તે મંત્રનો પાઠ ભળી શકે છે. (૧૩) શહેનશાહ જહાંગીરના વખતમાં આચાર્ય શ્રી હરિવિજયશ્રીના પટ્ટધર શિષ્ય વિજયસેન-સૂરિને ઘણાં ગામોના સંઘોએ જૂદા જૂદા પ્રશ્નો પૂછ્યા હતા અને તેના તેમણે જે ઉત્તર આપ્યા હતા તે સેનપ્રશ્ન નામથી એક ગ્રંથ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા છે. તે ગ્રંથ ઉપરથી જણાય છે કે નવકારમંત્રના સંબંધમાં કોઈ ગામના સંઘે પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો તેના જવાબમાં આચાર્યે કહ્યું હતું કે ડાહ્યા પુરુષોએ શરૂ કરેલી હોય અને બીજા આચાર્યોએ જેનો નિષેધ કર્યો ન હોય એવી આચરણને આગમ પ્રમાણે માનવી. (૧૪) સંવત્ ૧૬૭૭ માં આચાર્ય વિજયદેવસૂરિએ સાધુમર્યાદાપટ્ટક બનાવેલો હતો. તેમાં દેશકાલ જોઈને ફેરફાર કર્યા હતા અને ૩૩ મી કલમમાં ૩૬ વરસની અંદરની ઉમરની સ્ત્રીઓને દીક્ષા ન આપવાની યત્તા ઠરાવી હતી પણ હવે તે ઉમરની યત્તા પણ ફરી ગઈ છે. એટલે ઉમરની યત્તામાં દેશકાલને અનુસરીને ફેરફાર કરવામાં આવે તેમાં કંઈ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ થતું નથી એમ આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. ઉપર જણાવેલા દાખલા ઉપરથી

સ્પષ્ટ જણાય છે કે એક વલ્લભ શાસ્ત્રમાં જે કાર્યનો નિષેધ કર્યો હતો તેજ કાર્યને પાછળના આચાર્યોએ દેશકાળ જોઈને અનુમતિ આપી હતી અને તેને આગમ પ્રમાણ જેવા માની તે પ્રમાણે ચાલવામાં આવતું હતું. એટલે હાલનો દેશકાળ જોતાં દીક્ષાની કમીમાં કમી ઉમરની હદ જે ૮ વર્ષની છે તેને બદલે ૧૬ કે તેથી પણ ઊંચે વધારવામાં આવે તો તેમાં શાસ્ત્રના આધારે કાંઈ બાધ આવતો હોય એમ લાગતું નથી. દીક્ષા લેવાનો જે મુખ્ય ઉદ્દેશ તેમાં આવા ફેરફારથી કંઈ સિદ્ધાંતમાં ફેરફાર થતો નથી પણ ઉલટ તેનો ઉદ્દેશ સારી રીતે પાર પાડવાને મદદ મળે છે.

૬૩. શાસ્ત્રના ગ્રંથોમાં તો ઘણે ઠેકાણે મોટી ઉમરનાને દીક્ષા આપવા કહેલું છે તે પૈકીના થોડા અત્રે રજૂ કરીએ છીએ. આયારંગસૂત્રમાં મોટી ઉમરે દીક્ષાવાળા મઠિ કહ્યું છે કે જુવાન, પ્રૌઢ અને વૃદ્ધ એ ત્રણમાંથી મધ્યમ વયવાળો પાકટ બુદ્ધિનો હોવાથી વધારે લાયક છે.^૧ હરિભદ્રસૂરિએ પંચાશક સૂત્રમાં કહ્યું છે કે આ દુષ્પ્રમાકાળ અશુભ પરિણામવાળો છે અને તેથી આ અશુભ કાળમાં ચારિત્રનું પાલન મુરકેલી મરેલું છે માટે દીક્ષા લેવાની ઇચ્છાવાળાઓએ પ્રતિમાઓનો અભ્યાસ કર્યા પછી દીક્ષા લેવી જોઈએ.^૨ શ્રી સુધર્મા-સ્વામીએ બારે અંગનો રચના કરો છે તેમાં ત્રીજા ઠાળાંગ સૂત્રના દસમાં ઠાળાંગમાં કહ્યું છે કે દસ પ્રકારના મુંડિત હોય છે. કાન, નાક, આંખ, જીભ અને ત્વક્ સ્પર્શન એ પાંચ ઈન્દ્રીયથી મુંડિત એટલે તેના વિષયોને જીતનાર; ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કષાયથી મુંડ; અર્થાત્ કષાયોને ફેંકી દેનારો; અને દસમો શીર મુંડ એટલે લોચ આદિથી મસ્તકના વાળને દૂર કરનાર. દીક્ષા આપનારે દીક્ષા લેવા આવેલા પુરુષને પ્રશ્ન, આચાર, કથન અને પરીક્ષા વિગેરે કરવાનો વિધિ છે^૩ તે જોતાં પણ લાયક ઉમરનોજ તે પ્રશ્નો વિગેરે સમજી શકે અને ઉત્તર દઈ શકે એમ જણાય છે. શ્રી વર્ધ-માનસૂરિકૃત આચારદિનકરમાં કહ્યું છે કે શુદ્ધ રીતે સમ્યક્ત્વ અને બાર વ્રતને પાઠનાર, ભોગની ઈચ્છાઓથી શાંત થયેલ, વૈરાગ્યની ભાવનાવાળો, ગૃહવાસને લગતા જેના મનોરથો પૂરાં થયાં છે અને પુત્ર, પત્ની, સ્વામી આદિથી અનુજ્ઞાત (સંમતિ પામેલ) એવો શ્રાવક બ્રહ્મચર્ય (ચોથા વ્રત) ને માટે લાયક બને છે. બ્રહ્મચર્યનું^૪ વ્રત લીધા પછી તે બ્રહ્મચારીએ શું કરવાનું છે એ વિષે તે લખે છે કે, ચોટલી, લંગોટ આદિ ધારીને મૌનપણે અને શુદ્ધ શુભ ધ્યાન તત્પર ત્રણ વર્ષ રહેવું જોઈએ. ત્રણ વર્ષ મન, વચન અને કાયાથી શુદ્ધ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યા પછી પ્રવૃજ્યા એટલે દીક્ષા સ્વીકારે અને વ્રતને (બ્રહ્મચર્યને) ઁંડન કરનાર ફરી ગૃહવાસમાં જાય. હરિભદ્રસૂરિએ પોતાના ષોડશક

૧ અધ્યયન ૮ ઉદ્દેશ ૩ પત્રક ૨૭૪.

૨ ગાથા ૪૯ તથા ૫૦.

૩ ધર્મચિન્દુ, અધ્યા ૪, સૂત્ર ૨૪.

૪ આચારદિનકર પૃષ્ઠ ૭૧.

પ્રકરણમાં કહ્યું^૧ છે કે મનુષ્ય ચારિત્ર્યવાન હોય તોજ ત્યાગરૂપ દીક્ષાનો અધિકારી કહી શકાય; મારી પરિષદા સંપૂર્ણ થશે, પાળી વિગેરે લાવત્રા માટે ચેલો કામ આવશે, ઇત્યાદિ આલોક સંબંધી કાર્યની ઇચ્છાઓથી રહિતપણે માત્ર શિષ્યના કલ્યાણની ખાતર અને કર્મની નિર્જરા માટેજ દીક્ષા આપવી જોઈએ. વઢી બીજે એક ઠેકાણે કહ્યું છે કે પહેલાં શિષ્યપણું કર્યા શિવાય અર્થાત્ ગુરૂકુલવાસ, શાસ્ત્રાભ્યાસ વિગેરે કર્યા શિવાય આચાર્યપણા માટે ઉતાવળો થયેલો આચાર્ય પદવી મેઢવીને મત્ત હાથીની પેઢે નિરંકુશ ફરે છે. શિષ્યો પળ આચાર્યપદ લેત્રા માટે ઉતાવળા થાય છે અને આચાર્યો પળ જલદી આચાર્યપદ આપત્રા મેહેરબાન થાય છે તેથી અલ્પશિક્ષિત આચાર્ય-પિશાચોથી લોક ભરાઈ જાય છે. આ બધાં વચ્ચનો તથા ઉદ્ધારો એજ દેખાડે છે કે સમજ-વગરના બાઢકોને દીક્ષા આપવી એ સર્વરીતે હાનિકારક છે અને તેથી તે બંધ થવી એ ઇષ્ટ છે.

૬૪. બાઢદીક્ષાના કેટલાક હિમાયતી તરફથી એવું કહેવામાં આવે છે કે, બાઢપળમાં દીક્ષા આપવામાં ન આવે તો સાધુ વિદ્વાન બાઢદીક્ષિતજ વિદ્વાન થઈ શકે એમ કાંઈ નથી. થાય નહીં; પળ બાઢપળમાં દીક્ષા લીધેલા પૈકી ભાગેજ કોઈ શ્રી શંકરાચાર્ય કે શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ જેવા વિદ્વાન થયા હોય છે, તેમના જેવું જ્ઞાન યોડાનેજ થાય છે. જૈન ધર્મ પ્રમાણેના ચોથા આરામાં અતિમુક્તક જેવા કોઈક શિવાય બાઢદીક્ષાના દાખલા બનેલા નથી. પાંચમા આરામાં જંબુક સ્વામીએ યૌવન અવસ્થામાં દીક્ષા લીધી હતી. સ્વયંભવ, ભદ્રવાહુ, સ્થૂલભદ્ર, સિદ્ધસેન, હરિભદ્ર એ વિગેરે પળ યૌવનાવસ્થામાં દીક્ષા લીધી હતી. વર્તમાન કાઢમાં થયેલા મોટા મોટા વૈજ્ઞાનિકો, દાર્શનિકો અને નૈયાયિકોએ કાંઈ બાઢદીક્ષા લીધી નહોતી. શ્રી બુદ્ધિસાગરજીએ કે જેમના નામનું વડોદરા રાજ્યમાં અને તે બહાર જૈનો એક મોટા મુનિ તરીકે સ્મરણ કરે છે અને જે યોડાંજ વર્ષ ઉપર દેવલોક પામ્યા હતા તે જાતના પાઢીદાર હતા અને ૧૬ વર્ષની ઉમર પહેલાં દીક્ષિત થયા ન હતા. હિંદમાં અને હિંદ બહાર જર્મની, ફ્રાન્સ વિગેરે પાશ્ચિમાત્ય દેશોમાં મહાવિદ્વાન જૈન આચાર્ય તરીકે જાણીતા થયેલા, કાશી જેવા હિન્દુ ધર્મના કિલ્લામાં પ્રવેશ કરી જૈન ભાવ તરફ બ્રહ્મભાવ પ્રેરાવનાર, હિન્દુ પંડિતોને હાથે શાસ્ત્રવિશારદ જૈનાચાર્યનું પદ મેઢવનાર અને બારેક વર્ષ ઉપર દેવલોક થયેલા શ્રી વિજયધર્મસૂરિ જે મૂઢમાં ભાવનગર તાવાના મહુવાના વાળીયા હતા અને દીક્ષા લેતાં પહેઢાં ઘણું થોઢું મળેલા હતા, તેમણે ૧૯ વર્ષની ઉમરે દીક્ષા લીધી હતી. પોતે ૧૯ વર્ષના છતાં દીક્ષા લેવા માવાપની સંમતિ મેઢવ્યા વગર ભાવનગર ગયા હતા, ત્યારે તૂર્ત દીક્ષા ન આપી દેતાં તેમના ગુરુએ તેમને માવાપની સંમતિ લેવા ઘેર પાઢા મોકલ્યા હતા. એમ છતાં પળ તે ભારે વિદ્વાન ષડ્શાસ્ત્રવેત્તા અને શાસ્ત્રનું અર્હર્નિશ ચિંતન કરી તેની ઉચ્ચતિ કરનાર થયા હતા. જૈનોમાં

પ્રતિષ્ઠિત ગણાતા શ્રીવિજયનેમીસૂરિ, સાગરાનન્દસૂરિ અને મૂઠમાં આપણા વડોદરા શહેરના રહીશ શ્રી વિજયવલ્લભસૂરિજી શ્રીહંસવિજયજી, શ્રીકાંતિવિજય, વિગેરે પળ ૧૬ વર્ષ પહેલાં દીક્ષા લીધી નહોતી; છતાં જૈન સમાજમાં વિદ્વાન, પ્રતિભાશાળી વ્યક્તિઓ તરીકે એ બધા પૂજાય છે. દીક્ષા આપવામાં ઉતાવળ કરવાનું કંઈ કારણ નથી, હોય તો તે એટલુંજ કે કોઈ છોકરો છોકરી ઘેરથી રિસાઈ ત્યાગી થયા આવ્યો છે તેને તૂર્ત મુંડી નાંખવામાં નહીં આવે તો શાન્ત થતાં પાછો જતો રહેશે અને ફરી હાથ નહીં આવે. “ ઉપાયતઃ કાર્ય-પાઠનં ” અને “ ભાવ વૃદ્ધિકરણં ” એ સૂત્રો દીક્ષા લેવા આવેલાને પળ એકદમ ન આપતાં કાંઈ સમય સુધી તેની પાસે દીક્ષાના ગુણોનો અભ્યાસ કરાવવાથી મુમુક્ષુને ધરેધર કાંઈ નુકસાન થતું નથી પણ ઉલટ લાભ થાય છે. દીક્ષા લેતાં પહેલાંની અભ્યાસની અવસ્થા કાંઈ ઓછી પવિત્ર નથી. જે જૈન દીક્ષા લેવાને તત્પર થયો હોય તે છ કાયાના જીવોની રક્ષા કરવા આતુર હોવો જોઈએ. માટે પૃથ્વી, પાણી, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ કાયાના જીવોની તે રક્ષા કરે તેવો અભ્યાસ તેને કરાવવો જોઈએ કે દીક્ષા લીધા પછી તેને તે બાબત સુગમ થાય અને દીક્ષા લીધા પછી તે પાઠી શકશે કે નહીં તેની ધ્યાત્રી પણ આ રીતે થઈ શકે. કહેવત છે કે “ સોઠે સાન ” સોઠ વર્ષ પહેલાં સાધારણ રીતે ધરું છોટું સમજવાની પાકી સમજ આવતી નથી. ગુન્હાહત કૃત્યને માટે ૭ થી ૧૨ વર્ષની ઉમરે એવાં કૃત્યોનાં પરિણામ સમજવાની સમજ હોવાનું કાચદામાં માન્ય રાખવામાં આવે એટલા ઉપરથી દીક્ષા લેવા જેવા સંસાર વૈરાગ્યના કામમાં પણ તેવી સમજ આવે એમ કહી શકાય નહીં. દીક્ષા જેવા પવિત્ર કાર્યને ગુન્હાના કાર્ય સાથે સરખાવવું એજ ઉચિત નથી. દીક્ષા તો પોતાનામાં સમજ આવે ત્યારે માત્ર પોતાની સંમતિથી—નહીં કે મા બાપની સંમતિથી—લીધી હોય ત્યારેજ તે સફળ થવાનો સંભવ રહે છે. માબાપ કે સ્ત્રી વિગેરેના અનુમોદનનો (સંમતિનો) પ્રશ્ન દીક્ષાનો ઉમેદવાર પોતાની સમજથી દીક્ષા લેવા તત્પર થાય ત્યાર પછોજ ઉત્પન્ન થાય છે. એવી સમજ સાધારણ રીતે યોગ્ય વય થયા બગર આવતી નથી અને સમજણા થયેલા માત્ર પોતાની સમજથી દીક્ષા લે ત્યારેજ તે ફતેહમંદ નિવડે છે. દીક્ષા લીધેલા પૈકી એવાજ આગળ તરી આવે છે; અને અજ્ઞાનપણામાં માબાપની શિખ-વળીથી કે સંમતિથી દીક્ષા લેનાર કદાચ નાલાયકી મેઢવી ઘેર પાછા ન આવ્યા હોય તોપણ ઘણું કરીને જે પટ્ટમાં દાખલ થયા હોય ત્યાંજ પડી રહી સાધુ સંઘ્યામાં નકામો વધારો કરે છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

કાચદો.

૬૧. પાછલા પ્રકરણમાં જે વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે તે ઉપરથી એમ નીકળે છે કે સંન્યાસ દીક્ષા લેવાની બે બાબતોમાં કંઈ બંદોબસ્ત બંદોબસ્ત કરવાની આવતો. થવાની જરૂર છે: (૧) દીક્ષા લેવાનો કમીમાં કમી ઉમર કેટલી જોઈએ તે અને (૨) દીક્ષા લેનારે દીક્ષા લેતાં પહેલાં માબાપ વિગેરેની સંમતિ લેવી જોઈએ કે કેમ ? ત્રીજી વાત જોવાની એ છે કે એ બંદોબસ્ત માટે કાચદો કરવો કે કેમ ?

૬૬. પ્રથમ છેલ્લી બાબત ઇટલે કે કાયદો કરવો કે કેમ એ જોઈએ. પરિચ્છેદ ૧૬ માં કાયદો કરવાની આવશ્યકતા. બતાવેલું છે કે હાલ દીક્ષા આપવામાં જે યામીઓ જણાય છે તે દૂર કરવાનો કંઈ બંદોબસ્ત સરકાર દરમ્યાનગિરી વગર થઈ શકે તેમ નથી. હિંદુઓને તો કંઈ પણ કરવાની પરવાજ નથી, અને જોકે જૈનોએ પોતાની દીક્ષા સંસ્થામાં સુધારો કરવાનો પ્રશ્ન ઊઠાવ્યો છે તોયે તેમનામાં તેથી બે પક્ષ પડી ગયા છે અને એ બે પક્ષ વચ્ચે ઇટલું બંધુ વૈમનસ્ય ઉત્પન્ન થયું છે કે તેઓ ભેગા થઈ આપસઆપસમાં સમજી પોતાની મેલે કંઈ કરી શકે એમ લાગતું નથી. સરકાર વચ્ચે નહીં પડે તો જુના વિચારના અને નવા વિચારના વચ્ચે જે વિરોધ જાગી ગયો છે તે બંધ પડે એમ નથી અને હાલ વર્તમાનપત્રદ્વારા તેમ ઇતર રીતે જે જાગડા ચાલી રહ્યા છે તે બંધ થવાનો કંઈ પણ સંભવ નથી. બાબત જો કે ધર્મ સંબંધી છે તોપણ તેમાં જે અયોગ્ય પદ્ધતિ ચાલે છે તેથી પ્રજાની માનસિક, નૈતિક અને આર્થિક ઉન્નતિ ઉપર ખરાબ અસર થાય છે. બાઝલગ્નનો પ્રતિબંધ કરવાનો સુધારો જે તે કોમના અને ધર્મના લોકો બાઝલગ્નથી થતા ગેરફાયદા સમજીને કરવા ધારત તો કરી શકત, પરંતુ તેમનાથી તે થઈ શક્યું નહીં ત્યારે સરકારને તેમાં દરમ્યાનગિરી કરવી પડી હતી. આપણે અહીં શરૂઆતમાં કન્યાની ઉમર ત્રણ વર્ષ અને વરની ઉમર સોઠ વર્ષ થતાં પહેલાં લગ્ન નહીં કરવા ઠરાવવામાં આવ્યું હતું. તે વખતે ઇટલી કમી યત્તા સામે પણ પ્રજાના મોટા ભાગ તરફથી સરૂત વિરોધ બતાવવામાં આવ્યો હતો. પણ શ્રીમંત સરકારે મક્કમપણું રાખી પ્રજાહિત સમજીને બાઝલગ્ન પ્રતિબંધક કાયદો કર્યો તેથી લગભગ ત્રીસ વર્ષના સમય પછી હવે વચ્ચે આવ્યો છે કે સરકારે ઠરાવેલી કન્યાની ચૌદ અને વરની ઉમર અઢારની સામે કંઈપણ વિરોધ બતાવવામાં આવતો નથી; ઇટલુંજ નહીં પણ હવે ચૌદને બદલે સોઠ, અઢાર અને વીસ વર્ષની કન્યાઓ અને અઢારને બદલે વીસ કે બાવીસ વર્ષના છોકરા પોતાની સ્વેચ્છાથી અવિવાહિત રહે છે. એ પ્રમાણે અમુક ઉમર સુધીનાને દીક્ષા નહીં આપવાનો કાયદો સરકાર કરે તો કદાચ કેટલાક જૂના વિચારના લોકોને શરૂઆતમાં તે સરૂત લાગશે અને સરકારે ધર્મના કામમાં હાથ ઘાલ્યો એવો કલ્પનાટ પણ તે કરશે તોપણ જનસમાજના મોટા ભાગને તે વ્યાજબીજ લાગશે અને થોડાજ વચ્ચેનાં એ સમય પણ આવશે કે જ્યારે કાયદાનો કંઈપણ અમલ કરવાની જરૂર ન રહેતાં બધા લોકો પોતાની મેલેજ તે પ્રમાણે વર્તેલા થશે અને કાયદો માત્ર કાગળ ઉપર રહેશે. પૂર્વ કાળમાં પણ દીક્ષાપ્રણાલી પર રાજશાસનનાં અંકુશ મુકાયાની હકીકત ઇતિહાસ ઉપરથી મળી આવે છે. ઇ. સ. પૂર્વે ચોથા સૈકામાં કૌટિલ્યના સમયમાં દીક્ષા સંબંધી પ્રશ્ને રાજ્યમાં મોટી વ્યવસ્થા ઉપજાવી હતી અને ઇટલા માટે કૌટિલ્યે સ્પષ્ટપણે રાજાઓને સાધુદીક્ષાના મામલામાં દલગિરી કરવાની સલાહ આપી હતી. કૌટિલ્ય કહે છે કે પ્રવ્રજ્યાની બાબતમાં અનુચિત આચરણની તમામ રીતો દંડથી રાજાએ અટકાવવી જોઈએ. કેમ કે ધર્મ જ્યારે અધર્મથી ઘેરાય છે, ઉપહત થાય છે, ત્યારે જો બેદરકારી રાખવામાં આવે તો રાજાને,

શાસકને નષ્ટભ્રષ્ટ કરી મૂકે છે. વઢી કૌટિલ્યે કહ્યું છે કે “ જે માણસ પોતાની પત્ની અને બાળવચ્ચાં માટે યોગ્ય બંદોબસ્ત કર્યા વગર ઘર છોડે અર્થાત્ સંન્યાસ અલ્પવાર કરે તેને “ સાહસ દંડ ” ની સજા થવી જોઈએ; અને જે કોઈ સ્ત્રીને પ્રવ્રજ્યા લેવડાવે તેને પણ તેટલીજ સજા કરવી જોઈએ. જે માણસે પોતાની તાકાદ ગુમાવી દીધી હોય તે ન્યાયાધિશની પરવાનગીથી પ્રવ્રજ્યા લઈ શકે, પણ તેમ કરવાનું (પરવાનગી લેવાનું) જો ચૂકી જાય તો તેને કેદ કરવો જોઈએ.”

૬૭. વડોદરા રાજ્યે એકલાએ કાયદો કરવાની વિરુદ્ધ એક દલીલ એવી કરવામાં આવી છે કે આજી હિંદુસ્થાનમાં જૈનોની વસ્તી કાયદાનો અમલ કેવો થશે.

૧૨,૫૨,૧૦૫ છે તે પૈકી ૨,૦૦,૦૧૫ મુમ્બાઈ ઇલા-કામાં છે અને વડોદરા રાજ્યમાં માત્ર ૪૮,૪૦૮ છે. તેથી આજી હિંદને માટે કાયદો થયા વગર માત્ર વડોદરા રાજ્યમાં કરવામાં આવે તેથી કાંઈ ધારેલો સુધારો થઈ શકે નહીં; કારણ કે વડોદરા રાજ્ય બહાર જ્યાં એવો કાયદો ન હોય ત્યાં જઈને વડોદરા-વાસીઓને દીક્ષા આપવામાં આવે તો તેઓ કાયદાના અમલમાંથી સહેલાઈથી છટકી જઈ શકે. બાલભગ્ન પ્રતિબંધક નિબંધના સંબંધમાં પણ આવીજ દલીલ કરવામાં આવી હતી, પરંતુ તે પરિણામે નિર્ણયક જણાઈ હતી; તેમ દીક્ષાના કાયદાના સંબંધમાં આ દલીલ નિર્ણયક છે. ફોજદારી કામ ચલાવવાની રીતના નિબંધની કલમ ૧૮૯, પ્રમાણે આ રાજ્યની રૈયત પૈકી કોઈ સહસ્રે આ રાજ્યની બહાર કરેલું કૃત્ય આ રાજ્યના કાયદા પ્રમાણે ગુન્હો થતું હોય પણ જે ઠેકાણે તે કૃત્ય કરવામાં આવ્યું હોય ત્યાંના કાયદા પ્રમાણે ગુન્હો થતું ન હોય ત્યારે એવા કોઈપણ ગુન્હા બાબત હજૂરના અથવા હજૂરે આ બાબત જેને અધિકાર આપ્યો હોય તે અમલદારના હુકમથી એવા કૃત્ય બદલ આ રાજ્યમાં કામ ચલાવી શિક્ષા થઈ શકે છે. વઢી જેમ શરૂઆતમાં બાલભગ્ન પ્રતિબંધક નિબંધનો કાયદો પ્રથમ આ રાજ્યમાં અને મૈસૂરમાં થયો હતો અને પાછળથી તેનું અનુકરણ કરી બીજા ઘણાં રાજ્યોમાં અને બ્રિટિશ ઈન્ડિયામાં પણ થયો છે અને લગ્ન કરવાની ઉમર પણ પ્રથમ કરતાં ઘણી વધારવામાં આવી છે તે પ્રમાણે સંન્યાસ દીક્ષાના નિયમન સંબંધી કાયદાની પણ બીજા રાજ્યોમાં જરૂર જણાશે તો તે પ્રમાણે ત્યાં પણ કાયદો થશેજ. એવે પ્રસંગે ત્યાં દીક્ષા લેવાની ઉમરની યત્તા અહિંના કરતાં પણ ઊંચી રાખવામાં આવે એ બનવા જોગ છે. વડોદરા રાજ્યના જૈન લોકોનો મોટો ભાગ કાયદો કરવાની તરફેણમાં છે. કાયદા સામે જેમના તરફથી વધારે વિરોધ થયો છે તે વડોદરા રાજ્ય બહારનાનો છે. તેમનો એ વિરોધ મુખ્યત્વે કરીને એવી ધાસ્તીથી થયેલો છે કે આવો કાયદો કરવાની વડોદરા રાજ્ય પહેલ કરે તો બીજા રાજ્યમાં પણ આવો કાયદો થઈ જાય. પરંતુ જો જરૂર હોય તો બીજે ઠેકાણે પણ કાયદો થાય તેથી કોઈએ બીજાનું કાંઈ કારણ નથી. વાસ્તવિક પ્રશ્ન એ જોવાનો છે કે આવી બાબતમાં કાયદો કરવાની આવશ્યકતા છે કે નહીં. અમે આ નિવેદનમાં જણાવેલી એકંદરે હકીકત ઉપરથી અમારો અભિપ્રાય એવો થયો છે કે

કાયદો કરવાની જરૂર છે. કાયદો થવાથી હાલ દીક્ષા સંબંધે ચાલતા જાગડા, સાધુઓ ઉપર મૂકાતા અપવાદો અને કુટુંબમાં થતો કલેશ પણ બંધ થશે અને જેઓ સમજથી અને લાગતાવળગતાની સંમતિથી દીક્ષા લેવા યોગ્ય હશે તેજ દીક્ષા લઈ શકશે. આથી દીક્ષાનું મહત્વ ઘટવાને બદલે ઉલટું વધશે; સાધુ સંસ્થા કોઈ બંધ નહીં થઈ જાય પણ તેમાં દાખલ થવા લાયક હશે તેજ દાખલ થઈ શકશે અને તેથી સાધુ સંસ્થા પ્રત્યે જૈન સમાજની હાલ જે ભાવના છે તેમાં ઘટાડો થવાને બદલે ઉલટો વધારો થશે.

૬૮. હવે સરકાર તરફથી કાયદાનો જે खरडો પ્રસિદ્ધ થયો છે તેમાં કંઈ ફેર-ફાર કરવા જેવો છે કે કેમ અને હશે તો શો તેનો પ્રસિદ્ધ થયેલા खरडाમાં કેવો વિચાર કરીશું. કાયદા (નિબંધ) ને “ સંન્યાસ દીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધ ” એવું નામ આપેલું છે તે ઉપરથી કેટલાકની એવી સમજ થયેલી છે કે આ કાયદાનો હેતુ સંન્યાસ દીક્ષા બંધ કરવાનો છે. પરંતુ તે સમજીત બરોબર નથી. કાયદો કરવાનો હેતુ દીક્ષા સમૂહગી બંધ કરવાનો નહીં પણ કુમળી વયનાં બાળકોને અપાતી અયોગ્ય દીક્ષા બંધ કરવાનો છે. કોઈપણ પ્રકારની ગેરસમજ રહે નહીં અને કાયદાના નામ ઉપરથી તેનો હેતુ સમજી શકાય એટલા માટે અમારી સૂચના એવી છે કે સરકારે કરવા ધરેલા આ કાયદાનું નામ “ સંન્યાસ દીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધ ” એવું રાખવાને બદલે “ સંન્યાસ દીક્ષા નિવામક નિબંધ ” એવું રાખવું; અને તે વાત હેતુ અને કારણોમાં સ્પષ્ટ કરવી.

૬૨. પરિશિષ્ટ ૧ ના મુસદ્દાની કલમ ૩ ની પેટાકલમ (૧) સજ્ઞાનવયની ઉમર અને ૧૬ વર્ષથી કમી ઉમરના માટે દીક્ષાનો પ્રતિબંધ. પાલ્યપાલક સંબંધી નિબંધની કલમ ૪ માં સજ્ઞાન વયની યત્તા અઢાર વર્ષની ઠરાવવામાં આવી છે તે ધોરણે રાખવામાં આવી છે. સંન્યાસ દીક્ષા લેવાને ૧ ઉમર કંઈ વધારે નથી. પરિચ્છેદ ૪૧ માં અમે જે ત્રિવચન કર્યું છે તે પ્રમાણે સંન્યાસ દીક્ષાનો હેતુ બરોબર સમજી મોટી ઉમરે સંન્યાસ લેવાય તેજ સારું છે; અને તેટલા માટે ૧૮ કે ૨૦ વર્ષની યત્તા કંઈ વધારે નથી. પરંતુ અમે આગલ બતાવ્યું છે તેમ પાલ્ય પાલક નિબંધમાં અજ્ઞાન વયની જે યત્તા ઠરાવી છે, તે ૧૭ કાયદાની કલમ ૬ થી ધર્મ અથવા ધર્મ સંબંધી કૃત્યોના સંબંધમાં લાગૂ થતી નથી. મનુષ્યહરણ ગુન્હામાં અને હિંદુ ધર્મશાસ્ત્ર અને સરેહ પ્રમાણે લગ્ન માટે સંમતિ આપવાની વય સોઠ કરતાં વધારે રાખેલી નથી. ફોજદારી કાયદા પ્રમાણે ૧૪ વર્ષના છોકરાને અગર ૧૬ વર્ષની છોકરીને તેની સંમતિથી કોઈ લઈ જાય તો તે મનુષ્યહરણનો ગુન્હો થતો નથી. વઢી દીક્ષા નિવામક કાયદો કરવાનો હેતુ ૧ છે કે સગીર વયનાં છોકરાં જે ઉમરે પોતાની મેઢે સંમતિ આપવાને નાલાયક હોય તેમને માત્ર તેમનો સંમતિ ઉપરથી અગર તેમનાં માત્રાપની સંમતિ લઈને અગર લીધા વગર છાનીમાની રીતે દીક્ષા આપી દેવાય તે અટકાવવાનો છે. તેથી કમીમાં કમી જે ઉમરે છોકરો કે છોકરા પોતાની જાતે કાયદા પ્રમાણે સંમતિ આપી શકતાં હોય તે ઉમર લક્ષમાં રાખીને વિચાર કરતાં ૧૮

વર્ષ જેટલી નહીં પણ ૧૬ વર્ષથી કમી ઉમરનાને દીક્ષા આપવાનું બંધ કરવામાં આવે તેજ યોગ્ય થશે. બાઝલગ્ન પ્રતિબંધક નિબંધમાં પણ શરૂઆતમાં કમી ઉમર રાખી લોકો સમજતા થયા પછી પાછળથી ક્રમે ક્રમે ઉમર વધારવામાં આવી હતી. એજ પ્રમાણે દીક્ષાના કામમાં હાલ તૂર્ત ૧૬ વર્ષની ઉમર સુધી પ્રતિબંધ રાખવામાં આવે તો આગલ ઉપર લોકમત કેલ્લવાશે, તે પ્રમાણે તેમાં વધારો કરી પ્રતિબંધની યત્તા ૧૮ કે તેથી વધારે ઉમર સુધી રાખવાનું યોગ્ય જણાશે તો તે બાબત ઘટીત તજવીજ થઈ શકશે. માટે હાલ તૂર્તને માટે અમારો અભિપ્રાય એવો છે કે કલમ ૩ એવી રીતે સુધારવી કે તેથી સોઝ વર્ષની અંદરની દીક્ષાનોજ પ્રતિબંધ થાય.

૭૦. અમારા આગલ એક સૂચના એવી કરવામાં આવી હતી કે સરકારનો હેતુ સોઝ વર્ષની ઉમરના વિશેષ માત્ર સંમતિ વગરની અને અયોગ્ય રીતે છુપી રીતે અપાતી પ્રકારની બુદ્ધિવાળા બાઝકો માટે દીક્ષાજ બંધ કરવાનો છે; બધી દીક્ષા બંધ કરી નાંખવાનો અપવાદ કરવાની જરૂર નથી. નથી, તેથી આ સામાન્ય ધોરણને એક એવો અપવાદ રાખવો કે, ૮ થી ઉપર અને ૧૬ થી કમી વયના કોઈ વિશેષ પ્રકારની બુદ્ધિવાળા બાઝકને યોગ્ય પોતાની સમજ શક્તિથી યોગ્ય રીતે વૈરાગ્ય આવવાથી દીક્ષા લેવાની તીવ્ર ઇચ્છા થઈ હોય અને તેમાં તેના માબાપ પણ શુદ્ધબુદ્ધિથી માત્ર તેના ધાર્મિક લાભને માટે સમ્મત છે એવી પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધીશ વર્ગ ૧ (સુબા) અગર સરકાર ઠરાવે એવા બીજા કોઈ અમલદારે કરેલી તપાસ ઉપરથી તેમની યાત્રી થાય તો તેમનો દાખલો મેલવીને તેથી વિશેષ પ્રકારની વ્યક્તિને દીક્ષા લેવાની છૂટ આપવી; આવો અપવાદ રાખવાથી ધર્મથી ઠરેલી ઉમરની યત્તામાં હાથ ઘાલવામાં આવે છે એમ કહેવાને કોઈને કંઈ કારણ રહેશે નહીં. તેમ કોઈ બાઝકને યોગ્ય રીતે વૈરાગ્ય થયો હશે તો તેને અપવાદ તરીકે દીક્ષા આપવાની છૂટ પણ રહેશે. પરંતુ આ સૂચના સ્વીકારવી એ યોગ્ય થાય એમ અમને લાગતું નથી. અમે આગલ જણાવ્યું છે તેમ દીક્ષા લેવાની ઉમરની યત્તામાં ફેરફાર કરવાથી દીક્ષા લેવાના શાસ્ત્રનાં સિદ્ધાંતમાં કંઈ ફેરફાર થતો નથી અને થતો હોય તોપણ દેશકાળને અનુસરી તે કરવો જોઈએ. કોઈ બાઝક પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ગમે ત્યાં લગ્ન કરવાને સોઝ વર્ષ પહેલાં લાયક ગણાતું નથી. તેમ સંસાર છોડી દીક્ષા લેવાના ધર્મ કામમાં પણ ૧૬ વર્ષ પહેલાં તે પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તી શકતું નથી. તેની પોતાની સંમતિ પુરતી નથી તેથીજ તેના માબાપ કે વાલીની સંમતિની અપેક્ષા સોઝ વર્ષની અંદરનાં બાઝકો માટે શાસ્ત્રમાં પણ રાખેલી છે. માબાપ કે વાલી સંમતિ આપતા હોય તોપણ તે કેવલ શુદ્ધબુદ્ધિથી બાઝકના હિતને માટે આપે છે કે કેમ તે બાઝક પોતે પણ આવે પ્રસંગે પોતાના કૃત્યનું પરિણામ પોતાના સાંસારિક હક્ક ઉપર કેનું થશે તે બરોબર સમજીને તથા સંસાર ઉપર યોગ્ય રીતે ભાવ ઊઠી જવાને લીધે આવે છે કે કેમ એ નક્કી કરવું મુશ્કેલ છે. વઝી એવી છૂટ રાખવાથી હાલમાં શિષ્યલોભને લીધે નસાડવા, ભગાડવાના, લાલચ આપવાના, દબાણ કર્યાના, ટંટા થવાના, અને પાછળથી યોગ્ય રીતે સમજાય ત્યારે બાઝકે પોતે સાધુનો વેષ છોડી સંસારમાં પાછા આવ્યાના

દાખલા અમારી સમિતિની તપાસ ચાલતાં પેહેલાં તેમ તે દરમ્યાન બનવા લાગ્યા છે તે બંધ થશે નહીં તાજો દાખલો પાટળના કુસુમવિજયના સંબંધમાં નવેમ્બર ૧૯૩૨ માંજ બનેલો છે અને તેને માટે વર્તમાનપત્રોમાં ઉહાપોહ ચાલી રહ્યો છે. માટે સારાસાર વિચાર કરતાં સોઠ વર્ષથી કમી ઉમરના બાઠકો માટે કોઈ પ્રકારનો અપવાદ કરવાની સૂચના અમે યોગ્ય ધારતા નથી.

૭૧. સોઠ વર્ષ તથા તે ઉપરની ઉમરના શાલસ માટે પોતાની ઇચ્છાથી દીક્ષા લેવાની છૂટ રહે તો પછી તેમાં માબાપની સંમતિનો પ્રશ્ન રહેતો નથી; સોઠ વર્ષ તથા તે ઉપરની ઉમરના સંમતિનો પ્રશ્ન રહેતો નથી; સંમતિને કારણે એવી સંમતિ વગર પણ પોતાની કાયદેસર લાયકીને લીધે તે પોતાની મરજી પ્રમાણે કરી શકે છે. પરંતુ જો કે આવે પ્રસંગે કાયદા પ્રમાણે માબાપની સંમતિની જરૂર રહેતી નથી તો પણ નૈતિક ધોરણે રહે છે. જેમણે નાનપણથી પાઠી પોષીને મોટા કર્યા તેમને તેમની રજા વગર છોડીને ચાલ્યા જવું એ નિયમ છે; અને જે ધર્માચરણી હોઈ દીક્ષા લેવા ધર્મલાભ માટેજ ઇચ્છતો હોય તો તે પોતાના માબાપની લાગણીની અવગણના કરે નહીં પણ તેમને સમજાવીને પણ તેમની અનુમતિ લેજ; અને સુજ્ઞ માબાપ પણ પોતાના ઐહિક સ્વાર્થનો વિચાર કરવાને બદલે પોતાના પુત્ર કે પુત્રીના પરલૌકિક હિતનો વિચાર કરી ઘણું કરીને સંમતિ આપવાનાજ; પણ કદાચ ન આપે તોપણ સોઠ વર્ષની ઉમરનો તેમની સંમતિ વગર પણ દીક્ષા લઈ શકે. કદાચ જેની પાસે દીક્ષા લેવાની હોય તે આચાર્ય, માબાપની સંમતિ ન હોય તો દીક્ષા ન આપે તો તે તેના અધિકારની અને મરજીની વાત છે. પણ જો એવી સંમતિ ન હોવા છતાં પણ જો દીક્ષા આપવી તેને યોગ્ય જણાય તો તેમ કરવાને કાયદાની કંઈ મનાઈ ન હોવી જોઈએ.

૭૨. પરંતુ સ્ત્રી કે ધણીની સંમતિની આવશ્યકતા જુદાજ કારણસર રહે છે. સ્ત્રી પોતાના ધણીની સંમતિ વગર અગર તેનાથી છેડોછૂટકો લીધા વગર તેને મુકીને ચાલી જઈ શકતી નથી. તેમ ધણી પણ પોતાની સ્ત્રીની સંમતિ લીધા વગર અને તેના ભરણપોષણને માટે બંદોબસ્ત કર્યા વગર તેને છોડી દઈને ચાલ્યો જઈ શકતો નથી. જો એમ કરે તો તેને મોટી હાનિ કરે છે અને પોતાના લગ્નની પ્રતિજ્ઞા તોડે છે; માટે દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા કરનાર પુરુષ કે સ્ત્રીએ લગ્ન કરેલું હોય અને સ્ત્રી કે ધણી હયાત હોય તો પોતાની સ્ત્રી કે ધણીની સંમતિ વગર દીક્ષા લેવાને તેને પ્રતિબંધ કરવો એ વ્યાજબી અને તેટલા માટે જો કે ૧૬ વર્ષ તથા તે ઉપરની ઉમરનો સંમતિ દીક્ષા લેવા લાયક ગણાય છે તો પણ જો તેની સ્ત્રી કે ધણીની સંમતિ ન હોય તો દીક્ષા લેવાનો તેને પ્રતિબંધ થાય એવી કલમ કાયદામાં દાખલ કરવી જોઈએ.

૭૩. સંઘની સંમતિની અપેક્ષા કોઈ એવી નથી, કે તેના વગર દીક્ષા લઈ શકાયજ નહીં. વઢી અમારી ભલામણ પ્રમાણે કાયદો થાય તો દીક્ષામાં અયોગ્યપણું થતું અટકાવવાને કાયદાની કલમોજ પુરતી છે અને તેમાં સંઘની સંમતિનો વધારો કરવાની

કંઈ ખાસ આવશ્યકતા રહેતી નથી. હાલની સ્થિતિમાં સંઘ અવ્યવસ્થિત અને નિર્બળ થઈ પડ્યો છે અને તેની સંમતિની અપેક્ષા રાખવામાં આવે તો તે કોની પાસે માગવી, કોણ કેવી રીતે આપી શકે; એ પળ ઠરાવી આપવું જોઈએ અને જો ન ઠરાવો આપવામાં આવે તો યોગ્ય પ્રસંગે પળ સંમતિ મળવી મુશ્કેલ થઈ પડે. વઢી સંઘની સંમતિનો ઉદ્દેશ કાયદામાં અયોગ્ય દીક્ષા અપાતી બંધ થવાથી પૂરો પળ પડે છે. એટલે તેને માટે કંઈ આવશ્યકતા હોય એમ અમને લાગતું નથી.

૭૪. કાયદામાં ઠરાવેલી સંમતિનો પુરાવો કેવો હોવો જોઈએ એ વિષે હવે વિચાર કરવાનો રહે છે. કેટલાક જણે એવી સૂચના કરી હતી સંમતિ માટે પુરાવો કેવો હોવો જોઈએ? કે દીક્ષાના ઉમેદવારે પ્રાંતના સુબા પાસે અરજી કરવી અને તપાસ કરી તે જે કામમાં દાખલો આપે તે કામમાં તે દાખલો સંમતિના પુરાવા તરીકે ગણવો જોઈએ. બીજા કેટલાકનું કહેવું એવું હતું કે દીક્ષાના ઉમેદવારે દિવાની ન્યાયાધિશીમાં અરજી કરવી જોઈએ અને ન્યાયાધીશે એવી અરજી આવ્યા પછી તેની પ્રસિદ્ધ રીતે જાહેરાત આપવી અને અરજીમાં જણાવેલા સર્ગા સંબંધીને સૂચના આપી તેમની કંઈ હરકત ન હોય તો જ દીક્ષા લેવાનો દાખલો આપવો જોઈએ. પરંતુ આ બંને પ્રકારોથી ઘણો વિલંબ, ખર્ચ તથા અયડામણ થવાનો સંભવ રહે છે. વઢી આવા દાખલો માટે ન્યાયાધિશીમાં એક મુકદમો ચલાવવા જેવી યોજના કરવાનું કંઈ કારણ નથી. દીક્ષાનો ઉમેદવાર એક એવો લેખ તૈયાર કરે કે જેમાં તેનું નામ, ઠામ, ઠેકાણું અને ઉમર બતાવી હોય, તેના માબાપ અને લગ્ન થયું હોય તો ધણી કે સ્ત્રી હયાત છે કે નહીં તે જણાવ્યું હોય, અને સ્ત્રી કે ધણી હયાત હોય તો તેમની સંમતિ બદલ તેમની સહી લીધેલી હોય અને તેવો લેખ હુકમતવાઢી નોંધણી કચેરીમાં રજૂ કરી નોંધણીના કાયદા પ્રમાણે નોંધાવ્યો હોય તો તેથી સહી તથા સહીઓ કરનારના ધરાપણા વિષે ઇતર લેખોનો પેઠ નોંધણી કામદાર જોડતી ધાત્રી કરી શકે છે. માટે સંમતિ બદલ અમે આ નિવેદન સાથે સામેલ રાખેલા કાયદાના નવા મુસદ્દામાં નમનો સૂચવ્યો છે તે પ્રમાણે એક લેખ થવાની, તે નોંધાવવાની અને એવો નોંધાવેલો લેખ રજૂ કર્યા વગર દીક્ષા નહીં આપવાની એક કલમ કાયદામાં દાખલ થાય તો તેથી જેમની સંમતિ લેવાની આવશ્યકતા રાખવામાં આવે તે સંમતિ છે કે નહીં, તે જોવાને દીક્ષા આપનાર પાસે તે દાખલો રજૂ થતાં તેમને સહેજ જણાઈ આવશે.

૭૫. કેટલાક તરફથી એક સૂચના એવી થઈ છે કે જેણે દીક્ષા લીધી હોય તે દીક્ષા છોડી દઈને પાછો આવે ત્યારે વારસા વિગેરેની રૂઢિએ મળવાનો મિલકત ઉપરનો તેનો હક્ક કાયમ રહેવો જોઈએ. પરંતુ આ સૂચના અમને યોગ્ય જણાતી નથી. મિલકત વિગેરેનો ત્યાગ એ દીક્ષાનું મુખ્ય અંગ છે અને જ્યારે કોઈ ઇસમે દીક્ષા લીધી હોય ત્યારે તે લીધાથી જ મિલકત ઉપરનો તેનો હક્ક નષ્ટ થાય છે. એટલા માટે દીક્ષા લેનાર કોઈ પળ સહસ દીક્ષા છોડી પાછો સંસારમાં આવે ત્યારે તે હક્ક તેને ફરીથી મળવો ન જોઈએ.

જો હક્ક પાછો મળે એમ ઠરાવવામાં આવે તો પુસ્તક વિચાર કર્યા વગર દીક્ષા લેવા દોડી જવાના ઉતાવળીયા કામને ઉત્તેજન મળશે અને દીક્ષા છોડી દેવાના દાખલા વધવાનો અને તેથી દીક્ષાનું મહત્વ ઘટવાનો પળ સંભવ રહેશે. દીક્ષા છોડી પાછા ઘેર જઈશું તોપણ આપણો મિલકતનો હક્ક આપણને મળવાનો નથી એવી સમજ હોય તોજ દીક્ષા લેવામાં થતું ઉતાવળપણું અટકે માટે આ સૂચના અમે માન્ય રાખતા નથી. પરંતુ દીક્ષા ગેર-કાયદેસર એટલે કે કાયદામાં ઠરાવેલી ઉમરના અંદરના સમયને આપી હોય અગર જેમની સંમતિની આવશ્યકતા કાયદામાં રાખી હોય તેમની સંમતિ વગર આપી હોય તો તેવી દીક્ષા પરિશિષ્ટ ૧ ના ધારાની કલમ ૪ પ્રમાણે મૂઝથીજ નિર્ણય અને રદીય છે અને તેથી મિલકતના હક્ક ઉપર એવી ગેરકાયદે દીક્ષાથી કોઈ અસર થતી નથી અર્થાત્ એવો હક્ક મૂઝમાંજ કોઈ જતો નથી એ ઉવડ છે. પરંતુ એવો સમય જો દુનિયાદારીમાં પાછો આવવા ઈચ્છતો હોય તો પોતાનો હક્ક તેણે સામાન્ય કાયદામાં બતાવેલી મુદત અંદર સ્થાપિત કરાવી લેવો જોઈએ.

૭૬. પરિશિષ્ટ ૧ ના ધારાનું ત્રીજું પ્રકરણ શિક્ષા માટે છે. એ પ્રકરણમાં માત્ર અયોગ્ય દીક્ષાઆપવાના ગુન્હાને માટે શિક્ષા ઠરાવી છે.

ફરિયાદ.

પરંતુ ફરિયાદકોણે કરવી, જાનગી દ્વેષ કે અદાવતના લીધે ઓટી ફરિયાદ ન થતાં શુદ્ધબુદ્ધિથીજ કરવામાં આવે તેને માટે શો બંદોબસ્ત રાખવો અને ફરિયાદ કરવાનો પ્રસંગ આવે તો કામ કોના આગળ ચલાવવું એ વિષે વિચાર થઈ કલમો દાખલ થયેલી નથી. અમને લાગે છે કે આવા પ્રકારના કાયદામાં ઠરાવેલા ગુન્હા બદલ ફરિયાદ કોઈપણ સમયે કરી શકે પણ એવા ગુન્હા પોલિસ અધિકારમાં આવવા ન જોઈએ. નિબંધ વિરુદ્ધ કોઈ ગુન્હાઈત કૃત્ય બન્યું હોય તો તેને માટે ફરિયાદ પ્રથમ ફોજદારી ન્યાયાધિશી વર્ગ ૧ આગળ થવી જોઈએ; અને તેમણે તે બાબત પ્રાથમિક તપાસ કરી જો હકીકત સ્પષ્ટ થાય તો અધિકારવાળા પહેલા વર્ગના ફોજદારી ન્યાયાધીશે કામ ચલાવવાની મંજૂરી આપવાનું ધોરણ કાયદામાં દાખલ થવું જોઈએ. એવી મંજૂરી વગર ફરિયાદનું કામ ન ચાલવું જોઈએ. સામાન્ય ફોજદારી કાયદા પ્રમાણે મનુષ્યહરણ વિગેરે ગુન્હો બનતો હોય તેને માટે ઉપર પ્રમાણેની વિધિની જરૂર નથી પણ જો દીક્ષા નિબંધમાં ઠરાવેલા ગુન્હા બદલજ ફરિયાદ કરવી હોય તો તેને માટે ઉપર પ્રમાણે વિધિ થવી જોઈએ, કે જેથી ઓટી ફરિયાદ થવાના અને કોઈને વગર કારણે હેરાન કરવાનો પ્રસંગ બને નહીં. ટુંકામાં ધી ઇન્ડિયન ચાઈલ્ડ મેરેજ રીસ્ટ્રીક્ટેડ એક્ટ (સન ૧૯૨૯ નો ૧૯ મો) માં ગુન્હાનું કામ ચલાવવા સંબંધી જે ધોરણો છે તે બનતા લગી આ નિબંધમાં દાખલ કરવાનો સુધારો કરવો જોઈએ. એ નિબંધ પ્રમાણેના ગુન્હાનો ઇન્સાફ ડિસ્ટ્રીક્ટ મેજીસ્ટ્રેટ અગર પ્રેસીડેન્સી મેજીસ્ટ્રેટ શિવાય બીજા કોઈથી થઈ શકતો નથી. વળી ગુન્હો બન્યાની તારીખથી એક વર્ષની અંદર ફરિયાદ થઈ ન હોય તો કામ ચલાવી શકાતું નથી. ફરિયાદીની જુવાની લીધા પછી અને આરોપી ઉપર આગ્રહાનુવ્રત કાઢતાં અગાઉ ન્યાયાધિશીએ ફરિયાદી પાસે રૂ. ૧૦૦ રોકડ અના-

મત મુકાવવાનું અગર તે આપવાનું એક યત્ન જામીનસહ કે જામીનવગર કરી આપવાનું એ કાયદામાં રાખ્યું છે, પણ આ કાયદામાં તેની જરૂર નથી. કારણ કે આવા ગુન્હાના કામમાં ઓછી ફરિયાદ થવાનો સંભવ ઓછો રહે છે. વઢી ફરિયાદ કરવાના કામમાં એવી સહુતાઈ રાખવામાં આવે તો કોઈ ફરિયાદ કરવાની પરવા રાખે નહીં અને ગુન્હા બન્યા છતાં કાયદાનો અમલ થાય નહીં; કારણ કે ધરના પ્રસંગે પણ ફરિયાદ કરવા આગળ આવે એવા નિઠર અને પરોપકારી લોકો આપણા સમાજમાં યોડાજ હોય છે; તો પછી તેમની પાસે રકમ અનામત મુકવાનું ઠરાવવામાં આવે તો ભાગ્યેજ કોઈ ફરિયાદ કરવા આગળ આવે. એક સૂચના એવી થઈ હતી કે બાઝલગન પ્રતિબંધક નિબંધ વિરુદ્ધ ગુન્હાની ફરિયાદો ગામના પટેલ કરે તેમ દીક્ષા નિબંધ વિરુદ્ધના ગુન્હાનો ફરિયાદો પણ સરકાર તરફથી થવા ધોરણ ઠરાવવું જોઈએ. પણ આ સૂચના સ્વીકારવાની અમે મહામણ કરી શકતા નથી. દીક્ષા નિબંધ વિરુદ્ધ ગુન્હા કાંઈ એટલા વધા થવાના નથી કે તેને માટે ગામેગામ બાઝલગનની પેઠે પત્રકો રજાવવાં યોગ્ય થાય. એક વર્ષમાં આખા રાજ્યમાં થઈને ભાગ્યેજ આઠ દસ ફરિયાદો થવાનો પ્રસંગ આવે; જો કે આ ગુન્હા પોલિસ અધિકારના ન હોવાથી પોલિસ પોતે થઈને તેની તપાસ કરી શકે નહીં પણ પોલિસને મહેલો લખર ઉપરથી ફરિયાદ કરવી યોગ્ય જણાય તો તેમ કરવાને કાંઈ બાધ નથી પણ વાસ્તવિક રીતે તો આવા કામની ફરિયાદો જે તે ધર્મના અનુયાયીઓના સ્થાનિક આગેવાનોએ અગર લાગતાવળગતા સંબંધવાળાએ કરવી એ તેનું કર્તવ્ય છે.

૭૭. અયોગ્ય દીક્ષા હવે બે પ્રકારની થશે. (૧) અજ્ઞાનને આપેલી દીક્ષા અને શિક્ષા.

(૨) સજ્ઞાન સહસે લેખ કરી આપ્યા શિવાય લીધેલી દીક્ષા અગર તેને લેખ કરી આપ્યો છે એવી ધારા કર્યા વગર તેને આપેલી દીક્ષા. આ પૈકી પહેલા પ્રકારનો ગુન્હો એ બીજા પ્રકારના ગુન્હા કરતાં વધારે ગંભીર પ્રકારનો છે. તેથી તે માટે વધારે સહુત શિક્ષા રાખવી જોઈએ. અમારા અભિપ્રાય પ્રમાણે પહેલા પ્રકારના ગુન્હા માટે એક વર્ષ સુધીની ગમે તે પ્રકારની કેદની તથા તે ઉપરાંત પાંચસો રૂપિયા સુધીના દંડની શિક્ષા રાખવી જોઈએ. બીજા પ્રકારના ગુન્હા માટે છ માસ સુધીની આસાન કેદની અગર પાંચસો રૂપિયા સુધીના દંડની શિક્ષા રાખી હોય તો બસ થશે.

૭૮. પ્રસિદ્ધ થયેલા નિબંધનો ધરડો અમારી સૂચના પ્રમાણે સુધારવામાં આવે તો નિબંધનો સુધારેલો ધરડો. તે કેવો થશે એ અમે પરિશિષ્ટ ૩ થી નવો મુસદ્દો સામેલ કર્યો છે તે ઉપરથી જણાશે.

૭૯. અમારે કરવાનું કામ ઘણી મુશ્કેલી અને ગુંચવાડા ભરેલું હતું અને કાંઈ પણ નિર્ણય પર આવતાં પહેલાં અમારે ઘણું વિચારવાનું તથા ઉપસંહાર. તપાસવાનું હતું તે સંબંધમાં અમારાથી બનતો પ્રયત્ન અમે કર્યો છે. અમારી સૂચનાઓ જૈન ધર્મના અનુયાયીઓ કે જેમનામાં બે પક્ષ બંધાઈ ઘણો

વિરોધ ચાલે છે તેમને બધાને પૂરો સંતોષ આપી શકે નહીં એ ઉઘડ છે. તોપણ અમે આશા રાખીએ છીએ કે તેમને એટલું તો કબૂલ કર્યા વગર નહીં ચાલે કે આ મહત્વના કામમાં તેમના ધર્મને કાંઈ અડચણ આવે નહીં એવી સરઠ, સાધારણ અને વ્યવહારુ પ્રકારની ભલામણો અમે કરી છે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે અમે જે ભલામણ કરી છે તે સ્વીકારવાથી સંન્યાસ દીક્ષા જેવી મહત્વની અને ઉચ્ચ ધર્મની બાબતમાં હાલ જે મલીનતા દાખલ થયેલી છે તે દૂર થઈ જે તે ધર્મનો જેવા પ્રકારનો દીક્ષિત વર્ગ હાલ છે તેના કરતાં આગલ ઉપર વધારે શુદ્ધ અને સારો થશે. અમારું નિવેદન તથા ભલામણ સરકાર તથા જે તે ધર્મના અનુયાયીઓને પસંદ પડશે તો તેથી અમારી મહેનત સફળ થઈ એમ માની અમે ખુશી થઈશું.

૮૦. આ નિવેદન બંધ કરતાં પહેલાં અમારા સેક્રેટરી નાયબ ન્યાયમંત્રી રા. રા. આશાર પ્રદર્શન, પુષ્કરરામ વામનરામ મહેતા એમ. એ., એલ. એલ., બી. તથા તેમના શિરસ્તેદાર રા. છોટાલાલ મગનલાલ શાહ બી. એ. એમણે જે ઉમંગ, યત્ન અને શ્રમથી અમને અમારા કામમાં મદદ કરી છે તેને માટે અમે તેમનો આભાર માનીએ છીએ અને તેમની આ સારી નોકરી સરકારના ધ્યાન ઉપર લાવીએ છીએ.

તારીખ ૬ માહે ડિસેમ્બર સન ૧૯૩૨.

પુ. વા. મહેતા.

ગોવિંદભાઈ હા. દેસાઈ.

વિ. કૃ. ધુરંધર.

અ. આ. કેઠીમકર.

પરિશિષ્ટ ૧ લું.

સંન્યાસદીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધનો મુસદ્દો.

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાલાસલેલ સમશેર બહાદૂર, જી. સી. એસ. આય્., જી. સી. આય્. ઈ., ફરજંદે-લાસ-ઈ-દૌલતે-ઈંગ્લિશિયા એમણે નીચે લલેલો “ સંન્યાસદીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધ ” મંજૂર કર્યો છે.

સન ૧૯૩૧ નો મુસદ્દો અંક ૨ જો.

સંન્યાસદીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધ.

અનુક્રમણિકા.

અનુક્રમ અંક.	લાલત.	પૃષ્ઠ.
--------------	-------	--------

૦	ઉદ્દેશ.
---	---------

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રાથમિક.

૧.	સંજ્ઞા.
૨.	વ્યાખ્યા.

પ્રકરણ ૨ જું.

પ્રાથમિક.

૩.	(૧) સગીરને દીક્ષા નહીં આપવા લાલત.
	(૨) રજામંદી હોય તોપણ પેટાકલમ (૧)
	ના ઠરાવને લાધ નહીં આવવા લાલત.
૪.	કલમ ૩ ના ઠરાવ વિરુદ્ધ અપાયલી દીક્ષા નિરર્થક હોવા લાલત.

પ્રકરણ ૩ જું.

શિક્ષા.

૫.	શિક્ષા.

સંન્યાસદીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધ.

સાધુ, સંન્યાસી, યતિ, યોગી, લેરાગી તથા ફકીર વિગેરે એવા લોકો તરફથી અજ્ઞાન લાલકોને, સંન્યાસ એટલે સંસાર ત્યાગ કરવાની દીક્ષા આપવામાં આવે છે અને તેનાથી અનેક અનર્થો થાય છે તે અટકાવવા કાંઈક પ્રતિબંધ મુકવો જરૂર છે એમ જણાયાથી શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાલાસલેલ સમશેર બહાદૂર, જી. સી. એસ. આય્., જી. સી. આય્. ઈ., ફરજંદે-લાસ-ઈ-દૌલતે-ઈંગ્લિશિયા એમણે નીચે પ્રમાણે ઠરાવ્યું છે:—

प्रकरण १ लु.

प्राथमिक.

१. आ निबंधने “ संन्यासदीक्षा प्रतिबंधक निबंध ” कहेवो.

संहा.

२. पुर्वापर संबध उपरथी बाध आवतो न होय तो

ब्याख्या.

(क) “ संन्यासदीक्षा ” ए शब्दमां कोईपण धर्मना

संन्यासदीक्षा.

(अ) (१) साधु,
 (२) संन्यासी,
 (३) यति,
 (४) योगी,
 (५) वेरागी,
 (६) फकीर,
 बिगेरे एवा माणसो पोताना

(आ) (१) धर्ममां अथवा
 (२) पंथमां,
 जीवन गाळवाने कोईपण माणसने

(इ) (१) मंत्र आपे,
 (२) मुंडे,
 (३) चेलो करे,
 (४) लुंचितकेश करे,
 (५) कफनी ओराढे,
 (६) नाथे अथवा
 (७) एवीज बीजी कोई रीते क्रिया करे

के जेथी संसारनो त्याग कयों गणाय तेनो समावेश थाय छे.

(ख) “ दीक्षा ” एटले “ संन्यासदीक्षा ” एम समजवुं.

दीक्षा.

પ્રકરણ ૨ જું.

પ્રતિબંધ.

૩. (૧) “ સજ્ઞાનપણાની ઉમર તથા પાલ્યપાલક સંબંધી નિબંધ ” ની કલમ સગીરને દીક્ષા નહીં આપવા ૪ માં જેને બાબત.

(અ) સગીર ગણવામાં આવ્યો છે તેને, તેમજ

(આ) જે સજ્ઞાન થયો નથી એમ ગણવામાં આવ્યો છે તેને કોઈપણ માણસથી સંન્યાસદીક્ષા આપી શકાશે નહીં.

(૨) (અ) પેટાકલમ (૧) માં જણાવેલો

રજામંદી હોય તોપણ પેટાકલમ
(૧) ના ઠરાવને બાધ નહીં
આપવા બાબત,

પ્રસંગ.

(૧) સગીર અથવા

(૨) જે સજ્ઞાન થયો નથી તે અગર

(આ) (૧) તેનાં માબાપ અગર

(૨) વાલી

પરિણામ. સંન્યાસદીક્ષા આપવા માટે રજામંદી આપે તેથી પેટાકલમ (૧) ના ઠરાવને બાધ આવશે નહીં.

૪. કલમ ૩ માં કહેલા ઠરાવ વિરુદ્ધ જો કોઈ તેવી દીક્ષા આપશે તો તે સર્વ

પ્રસંગ.

કારણ માટે

કલમ ૩ ના ઠરાવ વિરુદ્ધ
અપાયલી દીક્ષા નિરર્થક હોવા
બાબત.

પરિણામ. નિરર્થક ગણાશે એટલે કે, તેવી દીક્ષા અપાયલા સખસના

(અ) (૧) સંપ્રાપ્ત અગર

(૨) ભવિષ્યમાં પ્રાપ્ત થનારા

કોઈપણ

(આ) (૧) વારસાઈના,

(૨) ભરણપોષણના,

- (૩) વહેંચણીના અગર
 (૪) બીજા કોઈપણ
 (૩) કાયદેસર
 (૧) હક્કને તથા
 (૨) જવાબદારીઓને
 તેથી દીક્ષાથી કોઈપણ જાતનો બાધ આવશે નહીં.

પ્રકરણ ૩ જું.

શિક્ષા.

૧. કલમ ૩ ના ઠરાવ વિરુદ્ધ જો કોઈ સખસ,

શિક્ષા.

- (અ) (૧) દીક્ષા આપશે અગર
 પ્રસંગ. (૨) ફોજદારી નિબંધમાં “ મદદગારી કરવી ” એ શબ્દોની જે
 વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે તે પ્રમાણે દીક્ષા આપવામાં મદદગારી
 કરશે

તો તે

(આ) (૧) એક વર્ષ સુધીની

(અ) સખત અગર

પરિણામ.

(આ) આસાન

કેદની અથવા

(૨) રૂપિયા એક હજાર સુધીના દંડની,

અથવા

(૩) બંને

શિક્ષાને પાત્ર થશે.

તારીખ ૨૪ માહે જુલાઈ સન ૧૯૩૧.

મં. સે. દવે.

વિષ્ણુ કૃષ્ણરાવ ધુરંધર,

ન્યાયમંત્રી.

સંન્યાસદીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધ.

હેતુઓ અને કારણો.

તારીખ ૧૯-૧૨-૧૯૨૯ ની ધારાસભાની બેઠકમાં રા. લલ્લુભાઈ કિશોરભાઈ
નીચેનો ઠરાવ આપ્યો હતો:-

હાલનો મુસદ્દો તૈયાર કર-
વાની જરૂરિયાત. ધારાસભામાંના
રા. લલ્લુભાઈનો ઠરાવ.

“ નાહતી ઉમરમાં માણસોને દીક્ષા આપી ત્યાગી બનાવવામાં આવે છે. તેથી કુમળી વયના અને કાચી બુદ્ધિનાં માણસો સમજ વગર દીક્ષા લે છે અને ત્યાગી બને છે, તેથી ઘણા પ્રસંગે અનર્થ થાય છે. માટે જેની ઉમરનાં ૨૧ વર્ષ પૂરાં થયાં ન હોય તેવા કોઈપણ માણસ, સ્ત્રી અગર પુરુષને સંસાર ત્યાગની દીક્ષા આપી શકાય નહીં તથા જેની ઉમરનાં ૨૧ વર્ષ પૂરાં થયાં હોય પણ ૩૦ વર્ષ પૂરાં થયાં ન હોય તેવા માણસને પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધિશોની પરવાનગી મેળવ્યા શિવાય સંસારત્યાગ કરવાની દીક્ષા આપી શકાય નહીં એવું ધોરણ ઠરાવવા આ ધારાસભા શ્રીમંત સરકારને વિનંતિ કરે છે. ”

આ ઠરાવના સંબંધમાં નેક નામદાર અધ્યક્ષ સાહેબે ખુલાસો કર્યો હતો કે આ બાબતમાં તપાસ કરી આવા કાયદેસર અંકુશની જરૂર છે કે કેમ તેનો વિચાર કરવામાં આવશે.

૨. વઢી કેટલેક પ્રસંગે કુમળી વયના જૈન બાળકોને ત્યાગની દીક્ષા આપવામાં આવી સાધુ બનાવવામાં આવે છે અને તેથી તે પદ્ધત શોચનીય હોઈ બંધ કરવા પાત્ર છે એમ શ્રીમંત સરકારને પણ જણાયું છે.

હુજૂરશ્રીની ધ્યાનમાં આવેલી
હકીકત.

૩. આ ઉપરથી હાલનો મુસદ્દો તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. સગીર વયના બાળકોને દીક્ષા આપવામાં અનેક સાંસારિક અડચણો અને અનર્થો મુસદ્દો સામાન્ય સ્વરૂપનો છે. સમાણાં હોય છે તેથી તેવી દીક્ષા અપાતી હોય તેના ઉપર અંકુશ મૂકવા હાલનો મુસદ્દો કરવામાં આવ્યો છે. હાલનો મુસદ્દો માત્ર જૈન સાધુઓ દીક્ષા આપે છે તેનેજ લાગૂ થાય એવો કરવામાં આવ્યો નથી. તે સામાન્ય સ્વરૂપનો કરવામાં આવ્યો છે, ઇટલે કે કોઈપણ ધર્મના સાધુ, સંન્યાસી, યતિ, યોગી, વેરાગી, ફકીર વિગેરે એવા માણસો પોતાના ધર્મ અથવા પંથમાં જીવન ગાળવાનો કોઈપણ માણસને મંત્ર આપે, મુંડે ચેલો કરે વિગેરે એવી કોઈ ક્રિયા કે સંસ્કાર કરે કે જેથી સંસારનો ત્યાગ થયો ગણાય તેવી સર્વ પ્રકારની દીક્ષાને લાગૂ થાય એવી રીતનો તૈયાર કર્યો છે. (કલમ ૨).

૪. ત્યાગની દીક્ષા એક ધાર્મિક સંસ્કાર ગણાય છે; તેની વચ્ચે શ્રીમંત સરકારે પડવાનો આ મુસદ્દાનો હેતુ નથી; પરંતુ જો કોઈ સગીરને તેવી દીક્ષા આપવામાં આવે તો તે તેની સમજણ શિવાય અથવા રજામંદી શિવાય છે એમ ગણવું જોઈએ અને તેથી તેવી દીક્ષાને અંગે કાયદાને લઈને તેના હિતવિરુદ્ધ જે જે પરિણામ આવે તે તેને ભોગવવાં ન પડે એવા ફરાદાથી સગીરને દીક્ષા આપવામાં આવે તો તે કાયદાની દૃષ્ટિએ સર્વ પ્રકારે નિરર્થક છે એમ ગણવા કલમ ૪ માં ઠરાવ્યું છે, એટલે કે તે કલમમાં જણાવ્યા પ્રમાણે તેવા કોઈ સગીરના કાયદેસર હક્ક કે જવાબદારીઓ હોય તેને તેવી દીક્ષાથી બાધ આવશે નહીં એવું સમજવા ઠરાવ્યું છે.

૫. આ ઉપરાંત એવા કોઈ સગીરને જો કોઈપણ માણસ દીક્ષા આપશે અગર આપવામાં મદદગારી કરશે તેને કલમ ૫ થી શિક્ષા પાત્ર ઠરાવ્યો છે.

૬. આટલાં ધોરણો હાલ પૂરતાં છે એમ જણાયું છે; સગીર ન હોય એવા માણસને કોઈ આવી દીક્ષા આપે તો તેને માટે પ્રતિબંધ મૂક્યો નથી, સગીર ન હોય એવા માણસને આવી દીક્ષા આપે તો પ્રતિબંધ મૂક્યો નથી.

૭. આશા છે કે જનસમાજના હિત માટે શ્રીમંત સરકાર તરફથી થયેલા વચ્ચતો-વચતના કાયદાઓની માફક આ કાયદાનો મુસદ્દો પણ પ્રજા રાજીખુશીથી સ્વીકારશે અને જે અનર્થો થતા હોય તે અટકાવવામાં સહાયભૂત થશે.

તારીખ ૨૩ માહે જુલાઈ સન ૧૯૩૧.

મં. સે. દવે.

વિષ્ણુ કૃષ્ણરાવ ધુરંધર,
ન્યાયમંત્રી.

परिशिष्ट २ जुं.

1. Name of the department. Nyayamantri.
2. No. and date of the Tippan.
3. Subject:--Appointment of the Committee in connection with the Jain Diksha Bill.

Dewan Order.

The Jain Diksha Bill.

A Committee consisting of:—

Appointment	of	R. B. Govindbhai H. Desai
Committee.		Mr. A. A. Kehimkar
		Mr. V. K. Dhurandhar

with Mr. P. V. Mehta (Naib Nyayamantri) as Secretary will receive all the representations on the above Bill, examine witnesses in Baroda and submit a report to Government.

V. T. KRISHNAMACHARI.

15-8-31.

પરિશિષ્ટ ૩ જું.

સંન્યાસદીક્ષા નિયામક નિબંધનો મુસદ્દો.

શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ સેનાલાસલેલ સમશેર બહાદૂર
જી. સી. એસ. આયુ., જી. સી. આયુ. ઈ., ફરજંદે-લાસ-ઈ-દૌલતે-ઈંગ્લિશિયા એમણે
નીચે લલેલો “ સંન્યાસદીક્ષા નિયામક નિબંધ ” મંજૂર કર્યો છે.

સન ૧૯૩૨ નો મુસદ્દો અંક સંન્યાસદીક્ષા નિયામક નિબંધ.

અનુક્રમણિકા.

અનુક્રમ અંક	લાવત.	પૃષ્ઠ.
૦ ઉદ્દેશ.		

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રાથમિક.

૧. (૧) સંજ્ઞા.	
(૨) શરૂલાત.	
૨. વ્યાખ્યા.	

પ્રકરણ ૨ જું.

સંન્યાસ દીક્ષાનું નિયમન.

૩. અજ્ઞાનને સંન્યાસદીક્ષા આપવી નહીં.	
૪. (૧) સંન્યાસદીક્ષા લેનારે લેલ કરવા વિષે.	
(૨) દીક્ષાના લેલ ઉપર કયા સલસોની સહી હોવી જોઈએ.	
(૩) લેલ નોંધાવલો જોઈએ.	
(૪) નિયમ કરવા.	
૫. લેલ કર્યાની લાત્રી કર્યા વગર દીક્ષા આપવી નહીં.	
૬. કલમ ૨-૪ ના ઠરાવ વિરુદ્ધ આપેલી દીક્ષા નિરર્થક ગણાશે.	
૭. (૧) કલમ ૩ વિરુદ્ધના ગુન્હા બદલ શિક્ષા.	
(૨) કલમ ૫ તથા ૪ વિરુદ્ધના ગુન્હા બદલ શિક્ષા.	
૮. ગુન્હાનું સ્વરૂપ.	
૯. (૧) ઇન્સાફનો અધિકાર.	
(૨) પરલાનગી વગર કામ લલાવવું નહીં.	
૧૦. (૧) ફરિયાદ પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધીશ વર્ગ ૧ તરફ કરવી.	
(૨) પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધીશ વર્ગ ૧ એમણે લોકશી કરવી.	
(૩) લાત્રી થાય તો શું કરવું.	
(૪) સાધારણ ફોજદારી ન્યાયાધીશે કરલાની તજવીજ.	
૧૧. ફોજદારી નિબંધ પ્રમાણે ફરિયાદ લાલવા લાધ નથી.	
નમૂનો નિશાની ૧.	

સંન્યાસ દીક્ષા નિયામક નિબંધ.

સાધુ સંન્યાસી, યતિ, યોગી, વિગેરે પોતપોતાના ધર્મના અનુયાયીઓને સંન્યાસ દીક્ષા આપે છે. તેમાં કોઈ કોઈવાર દીક્ષા ઇટલે શું એ સમજે નહીં એવાં કુમળી વયનાં બાલકોને પણ દીક્ષા આપવામાં આવે છે અને કોઈ કોઈવાર એવી દીક્ષા તેમના વાલીની સંમતિ લીધા વગર અને ઉમેદવાર લાયક હોય અને વિવાહિત હોય ત્યારે તેની સ્ત્રીની અગર પતિની સંમતિ વગર દીક્ષા આપે છે અને તેથી કલહ, ક્ષગડા, ટંટા, ફિસાદ, ફરિયાદો વિગેરે થાય છે તે અટકાવવા આ બાબતમાં કાયદાથી નિયમન કરવું ઇષ્ટ જણાયાથી શ્રીમંત સરકાર મહારાજ સયાજીરાવ ગાયકવાડ, સેનાખાસલેલ સમશેર બહાદૂર, જી. સી. એસ્. આયુ., જી. સી. આય. ઈ., ફરજંદે-ખાસ-ઈ-દૌલતે-ઈંગ્લિશિયા એમણે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:-

પ્રકરણ ૧ લું.

પ્રાથમિક.

૧. (૧) આ નિબંધને “ સંન્યાસ દીક્ષા નિયામક નિબંધ ” કહેવો.

સંજ્ઞા.

(૨) આ નિબંધ તારીખ માહે સન થી
અમલમાં આવશે.
શરૂવાત.

૨. પૂર્વાપર સંબંધ ઉપરથી બાધ આવતો ન હોય તો

વ્યાખ્યા.

- (૧) “ અજ્ઞાન ” ઇટલે જેની ઉમરનાં ૧૬ વર્ષ પૂરાં થયાં ન હોય એવો સખસ સમજવો;
- (૨) “ નોંધણી કામદાર ” ઇટલે દસ્તાવેજ નોંધણી સંબંધી નિબંધ અન્વયે દસ્તાવેજો નોંધવા માટે નિમાયલો નોંધણી કામદાર;
- (૩) “ સજ્ઞાન ” ઇટલે જે સખસ અજ્ઞાન ન હોય તે સમજવો;
- (૪) “ સંન્યાસ દીક્ષા ” ઇટલે કોઈપણ ધર્મના
 - (૧) સંન્યાસી,
 - (૨) યતિ,
 - (૩) આચાર્ય,
 - વિગેરે લોકો, કોઈ સખસને
 - (ક) મંત્ર આપવાની,

- (ય) મુંડવાની,
 (ગ) કફની ઓરાઢવાની અગર
 (ઘ) ંવીજ બીજી

શિષ્ય, ચેલો કે સાધુ બનાવવાની ક્રિયા કરીને પોતાના વર્ગમાં ઢાઁલ કરે કે જેના પરિણામે તે સઁલસે સંસારનો ત્યાગ કરેલો ગણાય તેવી કોઈ ક્રિયા સમજવી.

પ્રકરણ ૨ જું.

સંન્યાસદીક્ષાનું નિયમન.

૩. કોઈપણ અજ્ઞાન સઁલસને સંન્યાસ દીક્ષા આપી શકાશે નહીં.

અજ્ઞાનને સંન્યાસ દીક્ષા આપવી નહીં.

૪. (૧) (ક) જે સજ્ઞાન સઁલસની સંન્યાસ દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા હશે તેણે તે બાબત નમૂના અંક ૧ પ્રમાણેનો લેઁ કરવો જોઈએ; સંન્યાસ દીક્ષા લેનારે લેઁ (ઁ) તે જો વિવાહિત હોય તો કરવા વિષે.

પ્રસંગ.

(૧) તેની પત્નીની સંમતિ શિવાય, અને
 પરિણામ. (૨) પત્નીના અને છોકરાંના ભરણપોષણની વ્યવસ્થા કર્યા શિવાય

તે સંન્યાસ દીક્ષા લઈ શકશે નહીં.

(૨) (અ) પેટાકલમ (૧) પ્રમાણેના લેઁ ઉપર

(ક) તેની સહી હોવી જોઈએ તથા
 દીક્ષાના લેઁ ઉપર કયા સઁલસોની સહી હોવી જોઈએ. (ઁ) (૧) માતા પિતાની અગર તેમના પૈકી જે હયાત હોય તેની અગર ન્યાતના બે આગેવાનની અને

(૨) તે ઉપરાંત, તે વિવાહિત હોય તો, તેની પત્નીની

સાઁલ હોવી જોઈએ;

(આ) પત્ની અજ્ઞાન હોય તો તેની વતી

(૧) તેના પિતાએ અને

(૨) પિતાના અભાવે તેની માતાએ અને

(૩) તેના અભાવે કોઈ નજિકના બે સર્ગાં

સાઁલ કરવી.

(૩) (ક) સદરહુ લેખ તાલુકાની નોંધણી કચેરીમાં નોંધાવવા માટે
દીક્ષા લેનારે રજૂ કરવો;
લેખ નોંધાવવો જોઈએ,

(ય) નોંધણી કામદારે તે લેખ ઉપરની સહી તથા સાક્ષી યરી હોવા
બદલ યાત્રી કરી, તે લેખ નોંધી આપવો.

(૪) આવા દસ્તાવેજોની નોંધણી સંબંધી જરૂર જગાય તેવા નિયમો નોંધણી
યાતાના મુખ્ય અધિકારી હજૂર મંજૂરીથી કરી શકશે.
નિયમ કરવા.

૧. સંન્યાસ દીક્ષા લેવાની ઇચ્છા રાખનારે કલમ ૪ માં ઠરાવ્યા પ્રમાણે લેખ
કરી નોંધાવ્યો છે ંવી યાત્રી કર્યા વગર કોઈપણ
લેખ કર્યાની યાત્રી કર્યા વગર
દીક્ષા આપવી નહીં.

(ક) સાધૂએ,

(ય) સંન્યાસીએ અગર

(ગ) આચાર્યે

સંન્યાસ દીક્ષા આપવી નહીં.

૬. (ક) કલમ ૩ ના ઠરાવ વિરુદ્ધ અજ્ઞાન સખસને સંન્યાસ દીક્ષા આપી હશે
તે, તથા

કલમ ૩-૪ ના ઠરાવ વિરુદ્ધ
આપેલી દીક્ષા નિરર્થક ગણાશે.

પ્રસંગ.

(ય) કલમ ૪ ના ઠરાવ પ્રમાણે લેખ નોંધાવ્યા શિવાય સજ્ઞાન સખસે સંન્યાસ
દીક્ષા લીધી હશે તે

પરિણામ. સર્વ કારણ માટે નિરર્થક ગણાશે, ંટલે કે—

(અ) તેવી દીક્ષા અપાયલા સખસને

(૧) સંપ્રાપ્ત થયેલા અગર

(૨) ભવિષ્યમાં સંપ્રાપ્ત થનારા

વારસાઈના અગર બીજા કોઈપણ પ્રકારના કાયદેસર હક્કને બાધ
આવશે નહીં, તેમ

(આ) (૧) તેના આશ્રિતોનું ભરણપોષણ કરવાની અગર

(૨) બીજી કોઈ

કાયદેસર જવાબદારીમાંથી તે મુક્ત થયેલો ગણાશે નહીં.

૭. (૧) જે સખસ

કલમ ૩ વિરુદ્ધના ગુન્હા બદલ
શિક્ષા.

(ક) કલમ ૩ ના ઠરાવ વિરુદ્ધ કોઈ અજ્ઞાન સખસને સંન્યાસ દીક્ષા
આપશે તે તથા

(ખ) ફોજદારી નિબંધમાં આપેલી વ્યાખ્યા મુજબ તેવા કોઈ કૃત્યમાં
મદદગારી કરશે તે

૬૦૦ સુધીના દંડની શિક્ષાને
પાત્ર થશે.

(૨) જે સખસ

કલમ ૫ તથા ૪ વિરુદ્ધના
ગુન્હા બદલ શિક્ષા.

(ક) (૧) કલમ ૫ ના ઠરાવ વિરુદ્ધ બીજા કોઈ સખસને સંન્યાસ
દીક્ષા આપશે તે તથા

(૨) જે સખસ કલમ ૪ ના ઠરાવો વિરુદ્ધ સંન્યાસ દીક્ષા લેશે
તે તેમજ

(ખ) ફોજદારી નિબંધમાં આપેલી વ્યાખ્યા મુજબ તેવા કોઈ કૃત્યમાં
મદદગારી કરશે તે

૬૦૦ સુધીના આસાન કેદની અગર રૂપિયા ૫૦૦ સુધીના દંડની અગર એ બન્ને
શિક્ષાને પાત્ર થશે.

૮. કલમ ૭ મુજબનો ગુન્હો

ગુન્હાનું સ્વરૂપ.

(ક) જામીન લઈ શકાય એવો તથા

(ખ) પકડકુકમ વગર પકડાય નહીં એવો

છે એમ સમજવું.

૯. (૧) કલમ ૭ મુજબના ગુન્હાનો ઇન્સાફ પહેલા વર્ગના હકુમતવાળા ફોજ-
દારી ન્યાયાધીશથી થઈ શકશે.

ઇન્સાફનો અધિકાર.

(૨) પરંતુ સદરહુ ગુન્હા માટે કામ ચલાવવાની પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધીશ
વર્ગ ૧ ની મંજૂરી વગર કામ ચાલી શકશે નહીં.

પરવાનગી વગર કામ ચલાવવું
નહીં.

૧૦. (૧) (ક) કલમ ૭ મુજબના ગુન્હાની ફરિયાદ જે તે પ્રાંતના પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધીશ વર્ગ ૧ તરફ, ગુન્હાની તારીખથી એક વર્ષની મુદત અંદર કોઈપણ સહસ કરી શકશે;

(ख) रकम (क) मां ठरावेली मुदत बहारनी फरियाद दाखल करवी नहीं.

(२) (क) सदरहु फरियाद खरी छे के केम तेनी खात्री करवा साहू प्रांत फोजदारी न्यायाधीश वर्ग १ पोताने योग्य लागे तेवी प्रांत फोजदारी न्यायाधीश वर्ग १ एमजे चोकशी करवी तांत्रिक चोकशी करवा मुखत्यार छे;

(ख) आवी चोकशीमां साक्षीओनी जुबानी तथा आरोपीओनो खुलासो लई शकाशे.

(३) पेटाकलम (२) प्रमाणे चोकशी कर्या पछी, फरियाद खरी होवानी
प्रसंग. प्रांत फोजदारी न्यायाधीश वर्ग १ नी खात्री थाय तो
खात्री थाय तो शु करवुं. तेमणे
परिणाम.

(ક) આરોપીઓ ઉપર કામ ચલાવવાની પરવાનગી આપ્યાનો હુકમ કરવો અને

(ख) फरियाद तथा बनेला कागळो हकुमतवाळा पहेला वर्गना साधारण फोजदारी न्यायाधीश तरफ मोकली आपवां.

(૪) પેટાકલમ (૩) પ્રમાણે પોતાના તરફ કાગલો આવે પટલે સાધારણ ફોજદારી ન્યાયાધીશે બીજી ફરિયાદોની માફક પોતાની નોંધવહીમાં તે દાખલ કરી આગલની રીતસર તજવીજ કરવી.

११. आ निबंध विरुद्ध गुन्हो बनतो होय ते उपरांत फोजदारी निबंध विरुद्धनो पण गुन्हो बनतो होय तो ते निबंध प्रमाणे ते गुन्हा फरियाद चालवा बाध नथी. बाबत फरियाद चालवाने आ निबंधना कोई ठरावथी बाध आवे छे एम समजवुं नहीं.

नमूनों निशानी १.

(जुओ कलम ४.)

१. छुं जाते रहेवासी नो छुं
नी

२. हुं आ लेखती जाहेर करूं छुं के,

(क) आ संसार तरफ वितराग आववायी हूं मारी राजीखुशीयी संन्यास दीक्षा लऊं छुं.

(ક) મારી ઉમર પૂરાં વર્ષની છે.

(ગ) મારા માતા પિતા હયાત છે.
નથી.

(घ) कुं कुंवारी कुं.

(७) ॐ विधुर ॐ
विधवा ॐ

(च) हुं परनेलो
परनेली छुं.

* (છ) મારી સ્ત્રી તથા છોકરાંના ભરણપોષણ માટે મેં યોગ્ય વ્યવસ્થા કરી છે, તે અર્થે મારી સ્ત્રી આ લેખ ઉપર સાચી સહી કરી છે.

तारीख _____ सही.

साख.

* दीक्षा लेनार स्त्री होय तो आ रकम छेकी नांखवी.

સૂચી.

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
અધિકાર		
ઈન્સાફનો. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૦
અળબનાવ		
શ્રીપૂજ્યને સંઘસાથે.	૩૪	૧૯
અધમતા		
હિંદુસંન્યાસની ઉત્તમ ભાવનામાં.	૩૭	૨૧
અધિકારી		
મનુષ્ય ચારિત્ર્યવાન હોય તો ત્યાગ રૂપ દીક્ષાનો અધિકારી.	૬૩	૪૮
અનામત		
ફરિયાદી પાસે.	૭૬	૧૬
અનુકરણ		
બાળલગ્ન પ્રતિબંધક નિબંધના કાયદાનું.	૬૭	૧૧
અનુમતી		
ઈસ્લામ ધર્મ શાસ્ત્રની.	૧૦	૪
અનુમોદન		
જૈનધર્મનાં અનુયાયીઓના સંબંધમાં.	૪૩	૩૦
સંન્યાસ લેવાની ઈચ્છા રાખનારે લેવા વિષે.	૧૪	૬
હિંદુધર્મના અનુયાયીઓના સંબંધમાં.	૪૩	૩૦
અપવાદ		
સોઠવર્ષથી કમી ઉમરના બાળકો માટે.	૭૦	૧૪
સોઠવર્ષની ઉમરના વિશેષ પ્રકારની બુદ્ધિવાળા બાળકો માટે.	૭૦	૧૩
અપેક્ષા		
સંઘની સંમતિની.	૭૩	૧૪
સંઘની સંમતિને માટે.	૧૦	૩૬
સંમતિની—સોઠવર્ષની ઉપરનાને દીક્ષા લેતી વખતે માબાપ વિગેરેની.	૪૩	૨૯
અમલ		
કાયદાનો કેવો થશે.	૬૭	૧૧
અયોગ્ય		
દીક્ષા આપવામાં.	૩૯	૨૪
અયોગ્યપણું		
દીક્ષા આપવામાં.	૮	૩

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
દીક્ષામાં થતું અટકાવવાને કાયદાની કલમો પુરતી.	૭૩	૧૪
સાધુદીક્ષામાં દાખલ થયેલું.	૩૬	૨૧
અરજી		
દીક્ષાના ઉમેદવારે દિવાની ન્યાયાધીશીમાં કરવી.	૭૪	૧૬
દીક્ષાના ઉમેદવારે પ્રાંતના સુબા પાસે કરવી.	૭૪	૧૬
અર્થ		
અહિંસાનો.	૨૩	૧૧
અસત્ય ત્યાગનો.	૨૩	૧૧
અસ્તેયનો.	૨૩	૧૧
બ્રહ્મચર્યનો.	૨૩	૧૧
અપરિગ્રહનો.	૨૩	૧૧
અવનતિ		
કોઈ પળ ધર્મના સાધુ સંઘની.	૩૬	૨૦
સાધુ વર્ગની.	૩૬	૨૧
અસર		
પ્રજાની માનસિક નૈતિક અને આર્થિક ઉન્નતિ ઉપર.	૬૬	૧૦
સંઘની સાધુ ઉપર.	૩૨	૧૮
અંકુશ		
અયોગ્ય વર્તન કરનાર સાધુઓ ઉપર.	૧૮	૪૧
આચાર્યનો-સંન્યાસી સાધુ ભ્રષ્ટ થાય તો.	૩૨	૧૭
કાયદેસર-દીક્ષા ઉપર.	૨	૨
દેવસ્થાન અને સાધુઓ ઉપર.	૩૨	૧૮
રાજશાસનના-દીક્ષા પ્રણાલીપર.	૬૬	૧૦
શૃંગેરીમઠ શિવાય અન્યત્ર સંન્યાસીઓ અને ત્યાગીઓ ઉપર.	૩૨	૧૮
સાધુઓના ચરિત્ર ઉપર-શ્રાવકોનો.	૩૪	૧૯
સંસારીઓનો-હિંદુધર્મના ત્યાગીઓ ઉપર.	૩૭	૨૨
હિંદુધર્મના ગૃહસ્થોનો-સંન્યાસી સાધુ ભ્રષ્ટ થાય તો.	૩૨	૧૭
આશ્લેષ		
સાધુઓ ઉપર, અજ્ઞાન વયના બાલકને નસાડી ભગાડો લઈ જવાનો.	૪૦	૨૪
આચાર્ય		
ગચ્છમાં યતિમંડલ હોય છે તે દરેકના ઉપરી.	૩૧	૧૭
વૈષ્ણવ સંપ્રદાયમાં.	૧૬	૮
ઘરબારી.	૧૬	૮
આતુર		
છ કાથાના જીવોની રક્ષા કરવા.	૬૪	૪૯

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
આધાર		
સંમતિ બાબત-ધર્મવિદુનો.	૪૪	૩૨
આર્મંત્રણ		
દીક્ષા આપવાને પ્રસંગે સગાં બહાલાં અને સ્નેહીઓને.	૨૦.	૧૬
આરોપ		
ફોસલાવવા વિગેરેના.	૩૦.	૨૪
સગીરોને દીક્ષા લેવા માટે ફોસલાવવાનો.	૩૯.	૨૩
આવશ્યકતા		
કાયદો કરવાની.	૬૬	૧૦
સંઘની સંમતિની.	૧૦	૩૬
ઉત્તજન		
હિંદુઓ મિથ્યાચારીને આશ્રય આપી આપે છે.	૩૨	૧૮
ઉદ્દેશ		
સંઘની સંમતિનો.	૭૩	૧૧
સંન્યાસ લેવાનો.	૯.	૪
ઉપયોગ		
આધ્યાત્મિક અને આધિભૌતિક પ્રયોનો.	૧૯.	૧૦
ઉમર		
દીક્ષા લેવાની કમીમાં કમી.	૬૧	૪૯
ઉમેદવાર		
દીક્ષાનો-સોઠ વર્ષની ઉપરાંતનો.	૪૩	૨૯
કપડાં		
ચોરી કરનાર આચાર્યનાં ઉતરાવી લેત.	૪૧	૨૮
ભગવાં.	૧૬	૮
કાગલ		
દીક્ષાની ક્રિયા કરતા અગાઉ કુટુંબની સંમતિનો.	૨૯.	૧૬
કામ		
શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ બનતું હોય તે અટકાવવાનું જૈન સંઘનું.	૩૭	૨૨
કામ ચલાવવું		
પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધીશ વર્ગ ૧ ની મંજૂરી વગર-નહીં. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૦

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
કારણો		
છત્રી કે ધણીની સંમતિનાં.	૭૨	૧૪
ક્રિયા		
આધ્યાત્મિક-કર્યા પછી યતિને લાયક ઉપાધ્યાય કે આચાર્યને પદે લેવામાં આવે છે.	૩૦	૧૭
આધ્યાત્મિક-દીક્ષા થયા પછી શ્વેતાંબરોમાં કરવાની.	૩૦	૧૭
દીક્ષાની.	૨૧	૧૧
દીક્ષાની ક્યાં થાય છે તે.	૨૯	૧૬
દીક્ષાની-તેરાપંચીમાં.	૨૯	૧૬
પ્રતિક્રમણની.	૬૨	૪૬
સાધ્વીની દીક્ષાને પ્રસંગે.	૨૯	૧૬
રૂબરૂ		
માતા પિતા માઈ છત્રી વિગેરેને.	૪૮	૩૧
ઝરડો		
નિબંધનો સુધારેલો.	૭૮	૧૭
લાલા સુખવીરસિંહનો.	૧૪	૩૮
સ્તર્ચ		
દીક્ષા આપવાને પ્રસંગે.	૨૯	૧૬
લામીઓ		
દીક્ષા આપવામાં.	૬૬	૧૦
ખુલાસો		
વિશેષ-સમિતિ તરફ આવેલી સૂચનાઓના સંબંધમાં.	૭	૪
ગચ્છ		
મૂર્તિપૂજક શ્વેતાંબરોમાં તપા, ઝરતર, પાયચંદ અને અંચલ.	૩૧	૧૭
શ્વેતાંબર અને દિગંબર સંપ્રદાયમાં.	૩૧	૧૩
ગણ		
શ્વેતાંબર અને દિગંબર સંપ્રદાયમાં.	૩૧	૧૭
ગણી		
પંન્યાસ નીચે હોવા વિષે.	૩૧	૧૭
ગુરુ		
મઠધારી કે મંદીરવાળા.	૧૬	૮
ગેરશીસ્ત રીતો		
દીક્ષામાં ચાલતી-ઊઘાડી પાંડવી.	૪૦	૨૧

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
પ્રંથો		
પ્રમાણ તરીકે ગણતા.	૭	૩
ચૂંટણી		
વિધિ પ્રમાણે થઈ હોય તોપણ અયોગ્ય પુરુષને ગાદીએ બેસાડતાં અટકાવ.	૩૪	૧૯
ચોકશી		
પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધીશ વર્ગ ૧ એમણે કરવી. (પરિશિષ્ટ ૩) ૦		૭૧
છૂટ		
સંન્યાસ લેવાની-બ્રહ્મચારી માટે.	૧૪	૭
સોઠ વર્ષ તથા તે ઉપરની ઉમરના સઘસો માટે.	૭૧	૧૪
છૂપવટ		
દીક્ષા આપવાના કામમાં.	૪૧	૨૮
જવાબદારી		
ભરણપોષણની.	૪૧	૩૩
જીવન		
ધાર્મિક-સંસારમાં રહી ગાઢવા માટે.	૧૦	૪
જૈન ત્યાગી સંસ્થા		
વધારે ત્યાગવાઢી અને ચઢિયાતી.	૨૨	૧૧
ઠરાવ		
દીક્ષા બાબત.	૪૯	૩૧
ધારાસભામાં. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૩
ધારાસભામાં રજૂ થયેલો-દીક્ષા બાબતનું નિયમન રહેવા માટે.	૧	૧
ધારાસભાના સભાસદે રજૂ કરેલો-દીક્ષા બાબતનું નિયમન રહેવા માટે.	૧	૧
સંઘની સંમતિ લેવા સંબંધી.	૪૮	૩૧
જૈન કૉન્ફરન્સોના.	૪૯	૩૧
ડોઢ		
જ્યોતીષ અને જાદૂ વિદ્યા જાણવાનો.	૩૪	૧૯
તજવીજ		
સાધારણ ફોજદારી ન્યાયાધીશે કરવાની. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૧
તાર		
દીક્ષાના ઠરાવની તરફેણ તથા વિરુદ્ધમાં.	૨	૧

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
ત્યાગ		
જૈન સાધુ ઘળો સારો રાખે છે તે.	૨૬	૧૪
સંન્યાસ દીક્ષા લીધેલા સાધુએ સર્વ પ્રકારની ધન સંપત્તિનો કરવો પડે છે.	૨૬	૧૩
સંસારના ભૌતિક પ્રયાસોનો.	૯	૪
દલીલ		
કાચદો વરવાની તરફેણની સૂચનાઓમાં.	૬	૩
કાચદો કરવાની વિરુદ્ધની સૂચનાઓમાં.	૬	૩
દીક્ષાના વિરોધીઓની.	૧૭	૪૦
યંગમેન્સ જૈન एसोसीએશનના સભ્યો તરફથી.	૪૩	૩૧
દાખલો		
ચોરીની દીક્ષાનો.	૪૩	૩૦
દાવો		
દીક્ષા લીધેલા જૈન સામે खोराकी પોષાકનો.	૪૪	૩૨
દિગ્દર્શન		
સંન્યાસ દીક્ષા સંબંધી શાસ્ત્રથી કેવી રીતે ઠરેલું છે એ વિષે.	૧૭	૨૧
હિંદુ, જૈન, મુસ્લીમ તથા અન્ય ધર્મમાં સંન્યાસ વિષે શી રીતે ઠરેલું છે તેનું.	૯	૪
દિવસ		
એકજ-સાધુએ એક ગામમાં રહેવું.	૨૬	૧૪
સાધુએ પાંચ-એક નગરમાં રહેવું.	૨૬	૧૪
દીક્ષા		
અજ્ઞાન સખસને. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૬૮
અયોગ્ય-અપાય છે કે ?	૩૭	૨૧
લેખ કર્યાની યાત્રી કર્યા વગર નહીં આપવા વિષે. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૬૯
કુમળી વયનાં બાળકોને.	૬૮	૧૨
કોણ લઈ શકે.	૨૪	૧૧-૧૨
જૈન ધર્મમાં.	૧૮-૨૨	૯-૧૧
જંબુક સ્વામીએ યૌવનાવસ્થામાં-લીધી હતી.	૬૪	૪૮
તપશ્ચર્યા છે.	૬૦	૪૩
નસાડી, મગાડી, ફોસલાવીને આપવા વિષે.	૩૭	૨૨
નિરર્થક ગણાશે. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૬૯

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
નિરર્થક હોવા વિષે. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૧
માબાપ વિગેરેની સંમતિ લીધા વગર.	૩૭	૨૨
માબાપ વિગેરેની સંમતિ લીધા વગર સગીરોને છુપી રીતે-અપાય છે કે કેમ ?	૩૮	૨૩
પરીક્ષા કર્યા વગર.	૪૧	૨૬
પ્રતિમાઓનો અભ્યાસ કર્યા પછી.	૬૩	૪૭
રહસ્ય ન સમજે એવા સગીરોને આપવામાં આવે છે કે કેમ ?	૪૧	૨૬
શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ-ચેલા વધારવાના લોભથી.	૩૭	૨૨
સગીરને નહીં આપવા વિષે. (પરિશિષ્ટ ૧)		૬૧
સગીરોને છુપી રીતે અપાય છે.	૪૨	૨૭
સમજવગર.	૧	૧
સમજ વગરનાને.	૪૧	૨૬
સંઘને જણાવ્યા વગર.	૩૭	૨૨
સંમતિ વગર આપવા કોટલી તજવીજ.	૪૦	૨૫
સંમતિ વગર-આપી દેવાનો પ્રકાર.	૬	૩
સંસાર ત્યાગની-પરવાનગો મેઢવ્યા શિવાય આપી શકાય નહીં.	૧	૧
સ્રી માબાપ વિગેરેને રડાવી કકલાવીને.	૪૬	૩૪
દીક્ષાની ક્રિયા		
તેરાપંથીમાં.	૨૯	૧૬
દેવું		
પરણેતર બાઈતું ભરણપોષણ કરવાનું.	૪૫	૩૩
ધમાલ		
સાધુની-સ્ત્રિસ્ત્રી ધર્મમાં મુધારો થયો તે પહેલાં.	૧૧	૫
સાધુની-પ્રોટેસ્ટન્ટ સંપ્રદાયમાંથી નીકળી ગઈ છે.	૧૧	૫
ધર્મગુરુઓ		
સ્ત્રીસ્ત્રી ધર્મમાં-ઘરબારી હોય છે.	૧૧	૫
લગ્ન કરી ઘરબારી તરીકે રહી શકે છે તેવા.	૧૦	૪
ધર્મોદ્યતા		
આગળ વધતા વિચારોમાં બાધા નાંખનાર.	૩૫	૨૦
જેન ધર્મની અવનતિ આણનાર.	૩૫	૨૦
ધાર્મિક જીવન		
સંસારમાં રહી ગાઢવા માટે.	૧૦	૪

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
ધોરણો		
ઈન્ડિયન ચાઇલ્ડ મેરેજ રીસ્ટ્રેન્ટ ઍક્ટમાં ગુન્હાનું કામ ચલાવવા સંબંધીના.	૭૬	૧૬
નમન		
નવીન સાધુ ગુરુને-કરે છે.	૨૯	૧૬
શ્રાવક શ્રાવિકાઓ નવીન સાધુને-કરે છે.	૨૯	૧૬
નમૂનો		
સંન્યાસ દીક્ષા માટેના લેખનો. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૨
નસાડે		
દીક્ષા માટે .	૪૦	૨૪
નામ		
કાયદાનું-સંન્યાસ દીક્ષા નિયામક નિબંધ રાખવું,	૬૮	૧૨
ગણ, કુલ અને શાખાનાં.	૩૧	૧૭
નાપસંદગી		
મેર રીતે વર્તનાર સાધુ પ્રત્યે.	૬૮	૪૧
નાશ		
કાલે કરીને ખવાઈ જતા ગ્રંથોનો.	૨૦	૧૦
નાલાયકી		
દીક્ષા માટે		
—પુરુષોની.	૨૧	૧૨-૧૩
—સ્ત્રીઓની.	૨૧	૧૩
દીક્ષા લેવાની ઉમેદવાળામાં-નહીં હોવા વિષેની ખાત્રી કરી લેવી.	૨૮	૧૧
નિમણૂક		
સમિતિની.	૪	૨
નિયમ		
સહ્ય રાખવાનું કારણ.	૨૬	૧૧
સાધુ સાધ્વીએ પાઠવાના.	૨૬	૧૪
સાધ્વીઓ માટેના વઘારે આકરા.	૨૬	૧૧
નિર્વાહ		
બૈરી છોકરાં માટે.	૧૪	૬
સાધુઓનો-શ્રાવકોના દાનને આધારે.	૩૨	૧૮
નિવેદન		
સમિતિ જે નિર્ણય ઉપર આવી છે તેનું.	૮	૩
નિષેધ		
ધાતુના શિક્કા રાખવાનો.	૩૪	૧૯
નોટો રાખવાનો.	૩૪	૧૯

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
નોંધ		
દેવાલું કાઢનારની સ્થાવર જંગમ મિલકતની.	૪૧	૩૩
ડૉક્ટર મટ્ટાચાર્ય પાસે જૈનધર્મ શાસ્ત્રનાં ફરમાન વિષે તૈયાર કરાવેલી.	૭	૩
પ્રોફેસર ગોવિંદલાલ મટ પાસે હિંદુધર્મ શાસ્ત્રનાં ફરમાન વિષે તૈયાર કરાવેલી.	૭	૩
પદ		
ચારિત્રનાં	૩૦	૧૭
પરિણામ		
ન્હાની ઉમરના દીક્ષા લેવા આવનારના સંબંધમાં.	૪૧	૨૭
પરીક્ષા		
એક મહિનાની મુદત સુધી.	૪૮	૩૫
દીક્ષાના ઉમેદવારની.	૨૮	૧૫
પુનરુદ્ધાર		
ત્યાગનો—હિંદુઓમાં શંકરાચાર્ય કર્યો.	૩૨	૧૮
પુરાવો		
સંમતિ માટે કેવો હોવો જોઈએ.	૭૪	૫૫
પુસ્તકો		
અયોગ્ય દીક્ષા અપાય છે એવો આક્ષેપ કરનારા.	૪૦	૨૫
દીક્ષિતો મેઢવવાને અધર્મી આચરણ થાય છે એવો આક્ષેપ કરનારા.	૪૦	૨૫
પંન્યાસ		
ઉપાધ્યાયની નીચે.	૩૧	૧૭
પ્રકાર		
ફક્કીરોના.	૧૦	૪
સંન્યાસના—હિંદુધર્મમાં.	૧૫	૭
સંમતિવગર દીક્ષા આપી દેવાનો.	૬	૩
સમિતિ તરફ આવેલી સૂચનાઓનો.	૬	૩
પ્રતિક્રમણ		
ધર્મનું અને વિધિનું ઉલ્લંઘન થતાં—કરવું.	૩૦	૧૭
જૈન ધર્મમાં એક આવશ્યક ક્રિયા.	૬૨	૪૬
સાધુઓને પાપ લાગ્યું હોય ત્યારે.	૬૨	૪૫
પ્રતિજ્ઞા		
લગ્નની.	૭૨	૫૪
પ્રતિબંધ		
દીક્ષાના કામમાં—૧૬ વર્ષની ઉમર સુધી.	૬૫	૫૩

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
દીક્ષાનો—૧૬ વર્ષથી કમી ઉમરના માટે.	૬૯	૧૨
દીક્ષા લેવાનો-સ્ત્રી કે ધળીની સંમતિ ન હોય તો	૭૨	૧૪
સગીર ન હોય એવા માણસને દીક્ષા માટે. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૪
પ્રદક્ષણા		
સમવસરણની.	૩૦	૧૭
પ્રયત્ન		
સાધુ સંખ્યા વધારવાને.	૧૨	૩૭
સાધુ સંઘમાંથી દૂર કરવાનો.	૩૬	૨૧
પ્રશ્ન		
દીક્ષા લેવાને આવેલા પુરુષને પુછવા વિષે.	૨૮	૧૨
પ્રાયશ્ચિત્ત		
ધર્મનું અને વિધિનું ઉલ્લંઘન થતાં કરવું.	૩૦	૧૭
ફકીર		
નિર્વાહના સાધન માટે.	૧૧	૩૭
ફરજ		
જે તે ધર્મના અનુયાયીઓની.	૧૩	૩૭
પરણેતર સ્ત્રી તરફ.	૪૭	૩૪
બાઝલગ્નની અટકાયત કાયદાથી કરવાની.	૧૬	૪૦
રાજ્યની—સમાજને નુકસાન થાય તેવી બાબતો અટકાવવાની.	૧૬	૪૦
ફલ		
કર્મનાં.	૯	૪
ફરિયાદ		
કાયદામાં ઠરાવેલા ગુન્હા બદલ.	૭૬	૧૬
ખોટી થવાનો સંભવ નથી.	૭૬	૧૭
દીક્ષા વિરુદ્ધના ગુન્હાની.	૭૬	૧૭
પ્રાંત ફોજદારી ન્યાયાધીશ વર્ગ ૧ તરફ કરવી. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૧
ફેરફાર		
પ્રસિદ્ધ થયેલા સ્થળોમાં—કરવાની આવશ્યક્તા.	૮	૩
પ્રસિદ્ધ થયેલા સ્થળોમાં કેવો કરવો તે.	૬૮	૧૨
બાધ		
ફોજદારી નિબંધ વિરુદ્ધનો ગુન્હો બનતો હોય તો તે નિબંધ		
પ્રમાણે ફરિયાદ ચાલવાને નથી. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૧
બાબતો		
બંદોબસ્ત કરવાની.	૬૧	૪૯
નિવેદનમાં સમાવેશ કરેલી.	૮	૩

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
બાશરા.	૧૦	૪
બાઝદીક્ષા		
અપવાદરૂપ.	૧૯	૪૨
ના હિમાયતી.	૬૪	૪૮
બીલ		
લાલા સુખબીરસિંહનું.	૧૪	૩૮
બેઠક		
કૌન્સીલ ઑફ સ્ટેટની	૧૪	૩૮
બેશરા.	૧૦	૪
બોધ		
કર્મના બંધનમાંથી મુક્ત થઈ મોક્ષ મેળવવા માટે.	૧૮	૯
ભગાડે		
દીક્ષા માટે.	૪૦	૨૪
ભટ્ટારક		
સમસ્ત ગચ્છના ઉપરી.	૩૧	૧૭
ભરતી		
સાધુ લોકોની.	૧૭	૯
ભલામણો		
વ્યવહાર.	૭૯	૧૮
ભાવના		
પરમાર્થ કરવાની—મુક્તિ ફોજના પાદરીઓમાં.	૧૧	૯
સાધુ થવાની—દિન પ્રતિદિન કમી થતી જાય છે.	૧૧	૯
સાધુ સંસ્થા પ્રત્યે.	૬૭	૧૯
ભેદ		
જૈન સાધુનાં વસ્ત્રોમાં.	૧૯	૯
શ્વેતાંબર અને દિગંબરના મંતવ્યો અને ક્રિયા કાંડમાં.	૧૯	૧૦
શ્વેતાંબર અને દિગંબર સામાજિક સંપ્રદાયના બંધારણમાં.	૧૯	૧૦
મત		
જાબાલોપનિષદનો.	૧૪	૭
સંન્યાસ ક્યારે લઈ શકાય તે વિષે.	૧૪	૬
મતભેદ		
હિંદુધર્મમાં સંન્યાસ ક્યારે લઈ શકાય તે વિષે.	૧૪	૬
મધ્યર્થિંદુ		
સંન્યાસ લેવાના તત્ત્વજ્ઞાનનું.	૧૮	૯

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
મહત્તા		
ત્યાગની—વૈરાગ્ય અને તપોબલ્લ ઉપર.	૩૨	૧૮
માનભક્તિ		
સાધુ સંસ્થા માટે.	૧૩	૩૮
મુદત		
ઘરડાની વિરુદ્ધ અગર લાભમાં હકીકત જાહેર કરવા માટે.	૧	૨
મુદ્દા		
તકરારી બાબતોમાં વિચાર કરવાના.	૩૮	૨૩
નિર્ણય કરવાના.	૩૮	૨૩
મુસદ્દો		
નવો.	૭૮	૧૭
કાયદાનો.	૭૪	૧૧
સામાન્ય સ્વરૂપનો. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૩
મોહ		
સંસારનો.	૩૬	૨૦
યત્તા		
અજ્ઞાન વયની ઉમરની.	૬૯	૧૨
પાંત્રીસ વર્ષની અંદરની સ્ત્રીઓને દીક્ષા ન આપવાની.	૬૨	૪૬
સજ્ઞાન વયની ઉમરની.	૬૯	૧૨
યુક્તિ		
સંબંધી વર્ગ આજ્ઞા આપે એવી.	૪૩	૩૦
રક્મ		
બક્ષીસ કે ચાંલ્ડાની—દીક્ષા લેનારે ધર્માદામાં આપવા વિષે.	૨૯	૧૬
રજામંદી		
સંન્યાસ દીક્ષા માટે. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૧
લાગણી		
સંન્યાસ દીક્ષા લેવાની—જૈનોમાં.	૧૮	૯
લાભ		
દીક્ષાના—બધા પક્ષના જૈનોને કબૂલ.	૩૯	૨૪
લાયકાત		
દીક્ષા આપનાર ગુરુની.	૨૭	૧૧
લાયકી		
દીક્ષા લેવાની ઉમેદવાળામાં હોવા વિષેની યાત્રો કરી લેવી.	૨૮	૧૧
લેખ		
દીક્ષાના—ઉપર કોની સહી જોઈએ. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૬૭
દીક્ષાનો ઉમેદવાર તૈયાર કરે.	૭૪	૧૧

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
નોંધણીના કાયદા પ્રમાણે નોંધાવવો.	૭૪	૬૬
નોંધાવવો જોઈએ. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૬૯
હકુમતવાળી નોંધણી કચેરીમાં રજૂ કરવો.	૭૪	૬૬
લોપ		
સાધુ વર્ગનો.	૬૭	૪૧
વચ્ચત		
પ્રતિમાઓ શીખવાનો.	૬૦	૪૩
વહિવટ		
સંઘની સંમતિ લેવાનો.	૪૮	૩૬
વાસક્ષેપ		
માથાં ઉપર કરવામાં આવે છે.	૨૯	૧૬
બાલ		
દીક્ષા લેનાર ઉલ્લેખી નાંખે છે.	૨૯	૧૬
વાંધો		
હિન્દુ ધર્મ સમાજનો—ચરડાને કાયદાનું રૂપ આપવામાં.	૩૭	૨૨
વિચારો		
જૈનમુનિના—ભરણ પોષણની જવાબદારી સંબંધી.	૪૬	૩૩
વિદ્વાન		
બાલ દીક્ષિતજ થઈ શકે એમ નથી.	૬૪	૪૮
વિધિ		
દીક્ષા લેવા આવેલા પુરુષને પ્રશ્ન આચાર કથન અને પરીક્ષા વિગેરે કરવાનો.	૬૩	૪૭
વિભાગ		
જૈન ધર્મના.	૧૯	૯
વિરોધ		
અયોગ્ય રીતે અપાતી દીક્ષા સામે.	૩૯	૨૪
કન્યાની ચૌદ અને વરની ઉમર અઢારની સામે.	૬૬	૬૦
જૈન શિવાય બીજા કોઈ ધર્મવાળાનો—કરવા ધરેલા કાયદાના સંબંધમાં.	૬	૩
ત્યાગાશ્રમનો.	૩૨	૧૮
મૂતપૂજા વિરુદ્ધ.	૨૦	૧૦
શ્રીમંત સરકારે પ્રસિદ્ધ કરેલા ચરડાનો.	૬૭	૪૦
સગાંનો.	૪૦	૨૬
વ્યય		
અનુત્પાદિક દ્રવ્યનો.	૧૭	૯

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
વ્યાખ્યા		
અજ્ઞાન. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૬૭
દીક્ષા શબ્દની. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૦
નોંધણી કામદાર. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૬૭
સજ્ઞાન. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૬૭
સંન્યાસ દીક્ષા. (પરિશિષ્ટ ૧ અને ૩)	૦	૬૦-૬૭
વ્રતો		
જૈનગૃહસ્થોપ પાઠવાનાં.	૨૩	૧૧
જૈન સાધુપ પાઠવાનાં.	૨૩	૧૧
શાસ્ત્રાઓ		
પેટા-શ્વેતાંબરોમાં તથા દિગંબરોમાં.	૨૧	૧૧
શિક્ષા		
અજ્ઞાનને આપેલી દીક્ષા માટે.	૭૭	૬૭
કેદની. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૨
દંડની. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૨
દીક્ષા આપવાના ગુન્હા માટે.	૭૯	૬૬
મુસદ્દાની કલમ ૩ વિરુદ્ધના ગુન્હા માટે. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૦
„ ૪ „ (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૦
„ ૬ „ (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૦
સ જ્ઞાન સહસ્રે લેખ કરી આપ્યા શિવાય લીધેલી દીક્ષા બદલ.	૭૭	૬૭
શિથિલ		
ચારિત્રમાં-મંદીરોના વહિવટની જંજાલમાં પડવાથી.	૬૨	૪૬
શિથિલતા		
હિંદુ સાધુઓમાં.	૨૬	૧૩
શ્રી પૂજ્ય		
સમસ્ત ગચ્છના ઉપરી.	૩૧	૧૭
સત્તા		
ધર્મજ્ઞ સાધુઓની-શ્રાવકોના ધાર્મિક જીવન ઉપર.	૩૬	૨૦
રાજપૂતાનાના અને ગુજરાતના સાધુ સંઘમાં શ્રાવકોને.	૩૩	૧૮
શ્રાવક સંઘની-સાધુ સંઘ ઉપર.	૩૩	૧૮
શ્રાવકોની-સાધુ ઉપર.	૩૪	૧૯

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
શ્રાવકોની-સંઘના ઉપરી શ્રીપૂજ્ય ઉપર.	૩૪	૧૯
સાધુઓની દીક્ષા, શિક્ષા અને ચારિત્ર ઉપર.	૩૩	૧૮
સાધુઓની-શ્રાવકો ઉપર.	૩૧	૨૦
સમજ		
દીક્ષાનું મહત્વ સમજવા જેવી.	૧૯	૪૨
સરસ્વામણી		
હિંદુ અને જૈન સાધુ રચનાની.	૩૨	૧૭
સવાલ		
સંન્યાસ દીક્ષામાં માત્ર નસાઝ્યા ભગાઝ્યાનો નથી.	૧૧	૩૯
સમારંભ		
દીક્ષા આપવાને પ્રસંગે.	૨૯	૧૬
સાધના		
મુક્તિની.	૩૬	૨૦
સાધુ		
૧ એક ગામમાં એકજ દિવસ રહેવું.	૨૬	૧૪
૧ એક નગરમાં પાંચ દિવસ રહેવું.	૨૬	૧૪
જૈન સમાજ ઉપર ભારે ધાર્મિક અસર કરતા હોય એવા.	૩૧	૨૦
ગુજરાતમાં.	૧૬	૮
ઢોંગી.	૧૭	૯
દિગંબરી જૈનના.	૧૯	૧૦
રામકીઓ લઈને ફરનારા.	૧૭	૯
શૈવ સંપ્રદાયના.	૧૬	૮
શ્વેતાંબરોના.	૧૯	૯
સાધારણ શ્વેત અને સંવેગી કપડાં રાખે છે.	૨૬	૧૪
સાધુ જીવન		
તેરાપંથી.	૨૧	૧૧
સુધારો		
ત્યાગી સંસ્થામાં.	૩૭	૨૨
સમાજ અને ત્યાગની સંસ્થાઓમાં.	૩૬	૨૦
સૂચના		
કાયદાના खरडा ઉપર.	૩૬	૨૧
કાયદાના લાભમાં કે તરફેણમાં.	૬	૩
જૈન ધર્મના અનુયાયી તરફથી.	૬	૩
દીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધના खरडાના સંબંધમાં.	૪	૨

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
દીક્ષા માટે કાયદો કરવાની વિરુદ્ધની અને તરફેણની.	૬	૩
વિરુદ્ધતા કે તરફેણની.	૬	૩
હિંદુ, મુસ્લીમ વિગેરે બીજા ધર્મના અનુયાયીઓ તરફથી.	૬	૩
સૂરિમંત્ર		
આચાર્ય થનાર યતિના કાનમાં.	૩૦	૧૭
સંખ્યા		
ફકીરોની—ઘડોદરા રાજ્યમાં.	૧૦	૧
બીજાઓની કમાઈ ઉપર આજીવિકા ચલાવનાર સાધુઓની.	૧૭	૯
સંઘ		
અવ્યવસ્થિત અને નિર્બલ.	૭૩	૧૧
શ્રાવક, શ્રાવિકા, સાધુ અને સાધ્વીનો બનેલો.	૩૨	૧૮
શ્વેતાંબર અને દિગંબર સંપ્રદાયમાં.	૩૧	૧૭
સંપ્રદાય		
જૈન ધર્મના.	૧૯	૯
યોગીઓમાં.	૧૧	૮
શ્વેતાંબરી જૈન ધર્મનો.	૨૦	૧૦
સ્થાનકવાસી.	૨૦	૧૦
સંબંધ		
સાધુ સંઘ અને શ્રાવક સંઘ વચ્ચે.	૩૩	૧૮
સંમતિ		
દીક્ષા લેતાં પહેલાં માબાપ વિગેરેની.	૬૧	૪૯
માતાપિતાની.	૪૪	૩૨
માબાપ વિગેરેની આવશ્યક.	૪૭	૩૪
માબાપ, સ્ત્રી વિગેરે આઠ વર્ગની.	૩૭	૨૨
માબાપ સ્ત્રી વિગેરેની દીક્ષા આપતાં પહેલાં.	૩૮	૨૩
સંઘની.	૪૮	૩૪
સોઠ વર્ષ ઉપરની ઉમરનાને દીક્ષા આપતી વચ્ચે.	૪૨	૨૭
સોઠ વર્ષની અંદરનાને માટે.	૪૨	૨૭
સંઘની લેવાનું આવશ્યક.	૩૮	૨૩
સંમેલન		
શ્રીમેત વિજયાનંદ સૂરીશ્વરજીના સંઘાડાના મુનિઓનું.	૪૮	૩૧
સ્થાનકવાસી શ્વેતાંબરોના સાધુઓનું.	૪૯	૩૧
સંન્યાસ		
ઇસ્લામ ધર્મમાં—નથી.	૧૦	૪

	પરિચ્છેદ	પૃષ્ઠ
ખ્રિસ્તી ધર્મમાં—નથી.	૧૧	૧
જૈન ધર્મમાં.	૧૮	૯
જોરોસ્ટ્રીયન ધર્મમાં—નથી.	૧૨	૧
હિંદુ ધર્મમાં—કોણ લઈ શકે.	૧૩	૬
હિંદુ ધર્મમાં—ક્યારે લઈ શકાય.	૧૩	૬
સ્થાન		
હિંદુસ્થાનના સાધુઓમાં જૈન સાધુઓનું.	૩૬	૨૧
સ્થિતિ		
પરણેતર સ્ત્રીની.	૪૭	૩૪
સ્વરૂપ		
ગુન્હાનું. (પરિશિષ્ટ ૩)	૦	૭૦
દીક્ષા આપવાને યોગ્ય ગુરુનું.	૨૭	૧૧
હકીકત		
કાયદો કરવાની તરફેણમાં તથા વિરુદ્ધમાં.	૮	૩
પ્રાથમિક.	૮	૩
સમિતિ જે જુબાની તરીકે પૂછી લીધી.	૭	૩
હજૂરશ્રીની ધ્યાનમાં આવેલી. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૩
હક્ક		
કાયદેસર-સગીરના. (પરિશિષ્ટ ૧)	૦	૬૪
કુટુંબની મિલકત ઉપર.	૧૧	૩૯
દીક્ષા છોડી દેનારનો—મિલકત ઉપર.	૭૪	૧૧
હરકત		
દીક્ષા લેવા માગતો હોય તેમાં.	૧૨	૪૩
હાનિકારક		
સમજ વગરના બાલકોને દીક્ષા આપવી તે.	૬૩	૪૮
હુકમ		
દિવાનનો—દીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધના મુસદ્દાના સંબંધમાં સમિતિ નિમવાનો.	૪	૨
હેતુ		
કાયદાનો.	૬૮	૧૨
કાયદો કરવાનો.	૬૮	૧૯
છૂપી રીતે દીક્ષા આપી દેવાનો.	૪૦	૨૪
સરકારનો—સમતિ વગરની છૂપી રીતે અપાતી દીક્ષા બંધ કરવાનો. ૭૦	૭૦	૧૩
હેરાનગતિ		
માતા પિતાદિકને નિર્વાહના કારણ માટે.	૪૪	૩૨

